

**ВАЗОРАТИ САНОАТ ВА ТЕХНОЛОГИЯҲОИ НАВИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ
ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҲИ ТЕХНОЛОГИИ ТОҶИКИСТОН**

**ПАЁМИ
ДОНИШГОҲИ ТЕХНОЛОГИИ
ТОҶИКИСТОН**

2 (2) 2018

**Бахши илмҳои гуманитарӣ ва педагогикаи касбӣ
Серия гуманитарные науки и профессиональная
педагогика**

**ВЕСТНИК
ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
ТАДЖИКИСТАНА**

Душанбе
2018

ISBN 978-99947-0-022-6
ББК 22.3+22.1+24
П-14

Сармухаррир:
н.и.т., дотсент Амонзода И.Т.

Главный редактор:
к.т.н., доцент Амонзода И.Т.

Чонишини сармухаррир:
н.и.т., и.в. проф. Ҳақимов Ғ.Қ.

Заместитель главного редактора:
к.т.н., и.о. проф. Ҳақимов Ғ.Қ.

Котиби масъул:
н.и.ф.-м., и.в. проф. Исмоилов М.А.

Ответственный секретарь:
к.ф.-м.н., и.о. проф. Исмоилов М.А.

Ҳайати тахририя:

Ҳочамуроодов О.Х., - д.и.ф., профессор; **Қурбон Восеъ** – д.и.ф., профессор; **Ҷононов С.Ҷ.** - д.и.фал., профессор; **Бобоев Х.Б.** – д.и.таъ., профессор; **Хуррам Раҳимзод** - д.и.п., профессор; **Самиев А.Х.** - д.и.фал., профессор; **Сатторзода А.А.** - д.и.ф., профессор; **Иброҳимов М.Ф.** – д.и.таъ., и.в. профессор; **Одинаев Н.С.** - н.и.ф., дотсент; **Ҳусанова Т.Қ.** - н.и.п., дотсент; **Шарифов И.У.** - н.и.фал., дотсент; **Умарова Б.Х.** – н.и.п., и.в. дотсент; **Носиров С.М.** – н.и.ф., и.в. дотсент.
Яминова З.А. – н.и.т., тахриргари техники.

Редакционная коллегия:

Ҳоджамуроодов О.Х., - д.ф.н., профессор; **Қурбон Восеъ** – д.ф.н., профессор; **Джононов С.Дж.** - д.фил.н., профессор; **Бобоев Х.Б.** – д.и.н., профессор; **Хуррам Раҳимзод** - д.п.н., профессор; **Самиев А.Х.** - д.фил.н., профессор; **Сатторзода А.А.** - д.ф.н., профессор; **Иброҳимов М.Ф.** – д.и.н., профессор; **Одинаев Н.С.** - к.ф.н., доцент; **Ҳусанова Т.Қ.** - к.п.н., доцент; **Шарифов И.У.** - к.фил.н., доцент; **Умарова Б.Х.** – к.п.н., доцент; **Носиров С.М.** – к.ф.н., доцент.
Яминова З.А. – к.т.н., технический редактор.

Маҷаллаи илмӣ-амалии “**Паёми ДТТ**” бахши илмҳои гуманитарӣ ва педагогикаи касбӣ ба рӯйхати **Индекси илмии иқтибосии Россия**, ки натиҷаҳои асосии илмии рисолаҳои номзадӣ докторӣ бояд дар онҳо нашр карда шаванд, дохил карда шудааст.

Шаҳодатномаи Вазорати фарҳанги ҚТ дар бораи сабти номи ташкилотҳои таъбу нашр № 053/МЧ-97 аз 23.04.2018.

Шартномаи № 818-12/2014 бо ҚЭИ оид ба воридшавӣ ба системаи ИИИР.

Научно-практический журнал «**Вестник ТУТ**» **Серия гуманитарных наук и профессиональная педагогика** включен в **Российский индекс научного цитирования (РИНЦ)**, в котором должны быть опубликованы основные научные результаты диссертации на соискание ученой степени доктора и кандидата наук.

Свидетельство о регистрации организации, имеющих право печати, в Министерстве культуры РТ № № 053/МЧ от 23 апреля 2018г.

Договор НЭБ №. 818-12/2014 о включении журнала в РИНЦ

Паёми Донишгоҳи технологии Тоҷикистон (2 (2) 2018) Бахши илмҳои гуманитарӣ ва педагогикаи касбӣ. – Душанбе: “Шуъбаи таъбу нашри Донишгоҳи технологии Тоҷикистон”, 2018. – 112 сах.

© Донишгоҳи технологии Тоҷикистон, 2018.

МУНДАРИЧА

1. <i>Абдумуминзода Ситора</i> ТАСВИРИ АНВОИ КАСБУ ҲУНАР ВА МЕЪЁРИ АХЛОҚИ ҲУНАРМАНДӢ АЗ НАЗАРИ САӢИДОИ НАСАФӢ.....	4
2. <i>Акбарова М.Г.</i> КОРБУРДИ МУРОДИФӢОИ ҶУФТ ДАР РОМАНИ ТАӢРИХИИ “КУРУШИ КАБИР” – И БАРОТИ АБДУРАӢМОН.....	9
3. <i>Алимардонов Ш.</i> ТОҶИКИСТОН – БЕӢТАРИН МАКОНИ САӢРУ САӢӢАТ	14
4. <i>Асомуддини Абдулмумин</i> ВАЗӢИ СИӢСӢ-ИҶТИМОИИ АМОРАТИ БУӢОРО ДАР ОХИРИ АСРИ XIX (ТАӢЛИЛИ ЗАМОНИ ЗИНДАГИИ ШАМСИДДИН ШОӢИН).....	19
5. <i>Бойматов Д.</i> НАРОДНЫЕ РЕМЕСЛА-ВАЖНЫЙ ФАКТОР УКРЕПЛЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ.....	22
6. <i>Назаров Р.С.</i> ДИНАМИКАИ НАТИҶАӢОИ СУБТЕСТИ “ЗАБОНИ ТОҶИКӢ” ДАР СОЛӢОИ РОӢАНДОЗИИ ИМТИӢОНӢОИ МАРКАЗОНИДАИ ДОХИЛШАВӢ.....	26
7. <i>Нурова К.</i> ЗАРУРИЯТИ ОМУӢЗИШИ ӢАӢТ ВА ФАӢОЛИЯТИ САӢИДОИ НАСАФӢ ДАР ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛИЯТ.....	34
8. <i>Одинаева О.З.</i> ТАШКИЛИ МАРКАЗӢОИ ЭӢОДӢ-ТАЛАБИ ЗАМОН.....	40
9. <i>Охунов Б.Х.</i> ФОРМИРОВАНИЕ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ И ПРОБЛЕМА ПОНЯТИЯ О ЛИДЕРСТВЕ.....	43
10. <i>Равшанзода М.</i> НИСБИЯТИ ӢУҚУҚИИ МУНОСИБАТӢОИ БА ВУЧУДОЯНДАИ АМАЛӢОИ КОРРУПСИОНӢ.....	47
11. <i>Rakhimov A.A.</i> STUDENTS’ MEMORY DEVELOPMENT AT TECHNICAL HIGHER INSTITUTIONS IN THE COURSE OF TRAINING HIGHER MATHEMATICS (LINEAR ALGEBRA) FOR IMPROVEMENT THE QUALITY OF TEACHING THE SUBJECT.....	52
12. <i>Раҳимова Қ.Д.</i> ИСТИФОДАИ ҚОЛАБӢОИ КАЛИМАСОЗИИ КАЛИМАӢОИ МУРАККАБИ ТАРЗИ ТОБЕӢ БО ҶУЗӢИ ТАРКИБИИ «ОБ» ДАР АШӢОРИ ЛОИҚ ШЕРАЛӢ.....	56
13. <i>Раҳимова Қ.О.</i> 27 - СОЛИ ПУРСАМАР.....	60
14. <i>Салимова С.С., Салимова Ф.С.</i> МАВҚЕИ ЗАН ДАР ҶОМЕА АЗ НАЗАРИ МУӢАММАД ИҚБОЛИ ЛОӢУРӢ.....	64
15. <i>Умарова Б.Х.</i> ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ.....	71
16. <i>Усмонов С.</i> АЗ ТАӢРИХИ САӢӢӢӢ ВА РУШДИ ОН ДАР ТОҶИКИСТОН....	75
17. <i>Усмонов С.</i> ТОҶИКИСТОН ДАР ДАВРАИ ИСТИҚЛОЛИЯТИ МИЛЛӢ.....	80
18. <i>Ӣамроқулова З.У.</i> ҶОЙГОӢИ САӢИДОИ НАСАФӢ ДАР ИЛМУ АДАБИ ТОҶИК	85
19. <i>Хусанова Т.К., Наджимова Х.Б.</i> РАЗВИТИЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ И АКТИВИЗАЦИИ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ.....	89
20. <i>Хусанова Т.К., Таирова Д.Р.</i> ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ВОСПИТАНИИ.....	95
21. <i>Эшонова М.А.</i> ИНӢИКОСИ ЧЕӢРА ВА ХИСЛАТӢОИ МИЛЛӢ ДАР ЭӢОДИӢТИ МИРЗО ТУРСУНЗОДА.....	100
22. <i>Эшонова М.А.</i> ИБТИКОРОТИ ШАМСИДДИНИ ШОӢИН ДАР ҶАЗАЛ.....	106

ТАСВИРИ АНВОИ КАСБУ ҲУНАР ВА МЕЪЁРИ АХЛОҚИ ҲУНАРМАНДӢ АЗ НАЗАРИ САЙИДОИ НАСАФӢ

*Абдумуминзода С. – мудири китобхонаи илмии
Донишгоҳи технологияи Тоҷикистон,
e-mail: soniya-9191@mail.ru Тел.: 985-84-38-05*

Мақола ба таҳлил ва таҳқиқи касбу ҳунароҳои мардумӣ, ки дар Мовароуннаҳр дар асрҳои XVII мавҷуд буданд ва шоири ин давра Сайидои Насафӣ онҳоро дар ашъори худ инъикос намудааст, бахшида шудааст.

Калидҳои калидӣ: ҳунароҳои мардумӣ, касб, таърих, фарҳанг, шеър, Сайидои Насафӣ.

ОПИСАНИЕ НАРОДНЫХ РЕМЁСЕЛ И ПРОФЕССИЙ В ПОЭЗИИ САЙИДО

*Абдумуминзода С. – зав библиотекой Технологического
университета Таджикистана,
e-mail: soniya-9191@mail.ru Тел.: 985-84-38-05*

Статья посвящена анализу и исследованию народных ремесел и профессий, существовавших в Мавераннахре XVII века и описываемых таджикским поэтом данного периода – Сайидо Насафи.

Ключевые слова: народное ремесло, профессия, история, культура, Таджикистан, поэзия, Сайидо Насафи

DESCRIPTION OF TRADITIONAL FOLK CRAFTS AND PROFESSIONS IN THE POETRY OF SAYIDO

*Абдумуминзода С. – Head of library
Technological University of Tajikistan.
e-mail: soniya-9191@mail.ru Тел.: 985-84-38-05*

This article is dedicated to the study of folk crafts and professions in the Central Asia which were described in the poetries of 17th century Tajik poet - Sayido Nasafi. Materials and conclusions of the author can be used in further studies on the history of medieval folk crafts and professions in Central Asia.

Key words: folk crafts, profession, XVII century, Sayido Nasafi, Tajik, poet, history, poetry.

*Номи соҳибхунарон то ба қиёмат боқист,
Нақши Фарҳод хабар медиҳад аз кӯҳкани.
Сайидо*

Аз асрҳои X-XI ба баъд бо таъсис ва нашъунамои шаҳрҳо дар Мовароуннахру Хуросон, вусъати хунармандӣ ва ба вучуд омадани касбу хунарҳои гуногун дар шаҳрҳо дар адабиёти форсу тоҷик низ навъ ё жанри шеърӣ ба вучуд омад, ки мавзӯи он тасвири аҳли хунар ва касбу кори онҳо, васф ё ҳаҷви табақаҳои муайяни шаҳр буда, унвони «Шахрошӯб» ё «Шахрангез» - ро ба худ пайдо кард. Сабаби «Шахрошӯб» хонда шудани чунин шеърҳо дар он буд, ки «мазмуну муҳтавошон вирди забонҳо гардида, дар байни аҳолии шаҳр ошӯбу овоза ва ҳангома ба вучуд меовард» [3, 245]. Шахрошӯб аз он сабаб навъ ё жанри шеърӣ ҳисоб мешавад, ки дар қадом қолаби назм навишта шудани он фарқ надорад. Он метавонад дар шакли рубоӣ, дубайтӣ, қитъа, ғазал, қасида, маснавӣ, мухаммас ва ғайра навишта шавад. Жанри шахрошӯбро мазмуни он муайян мекунад. Шартӣ асосӣ ва қонуни жанри шахрошӯб он аст, ки мазмуну мундариҷаи он ба зиндагии воқеӣ ва касбу кори гурӯҳи табақаҳои иҷтимоии шаҳр нигаронида мешавад. Ин гурӯҳ метавонад ба ин ё он табақаи иҷтимоӣ мансуб бошад, чунонки як қисми шахрошӯбҳо гурӯҳи аҳли санъатҳои хунармандӣ ва ҳаҷвияҳои шахрошӯб, гурӯҳи намояндагони табақаҳои ҳукмронро фаро гирифтаанд. Бояд гуфт, ки қисми асосии осоре, ки дар жанри шахрошӯб гуфта шудаанд, ба тасвири хунармандон ва анвои касбу хунарҳо бахшида шудаанд. Ин ҳам бесабаб нест, зеро «асоси чома ва ҳаёти шаҳрҳои асримиёнагии моро хунармандон ва истеҳсолу фуруши маҳсулоти хунармандӣ ташкил мекард, шоирон низ дар таълифи шахрошӯб, аз рӯи мақсад ва вазифаи ин жанр бештар ба зиндагии ҳамин табақа муроҷиат мекарданд» [3, 245].

Аз ҷумлаи нахустин ашъори шахрошӯб дар адабиёти форсу тоҷик 79 адад муқаттаоти шоири нимаи дуҷуми асри XI ва аввали асри XII Масъуди Саъди Салмон аст, ки ҳар яке ба тасвири касбу хунар ё сифату хислати муайяни инсонӣ бахшида шудааст. Намунаи рубоӣи шахрошӯб дар асрҳои XII- XIII дар эҷодиёти Маҳастии Хучандӣ ва Амир Хусрави Деҳлавӣ низ ба назар мерасад. Асрҳои XV-XVI дар таърихи шахрошӯбнависӣ давраи хеле пурмаҳсул ва авҷу камол маҳсуб мешавад. Дар ин давра силсилаи ғазалҳои шахрошӯби Сайфии Бухорӣ ба вучуд омадаанд, ки А. Н Болдирев онҳоро намунаҳои хуби ин жанр ҳисоб кардааст [1, 273]. Дар ҳамин давра шоирон Мавлоно Ҷамолиддин Оғаҳӣ ва Мирмуҳаммад Ҳошим шахрошӯбҳои ҳаҷвӣ дар шакли қасида эҷод кардаанд, ки ба қавли Хондамир дар «Ҳабиб-ус-сияр» ба мазмуни «мазаммати тамомии ҳукам, умаро, содот, уламо, ашроф ва аъёнӣи Ҳирот» бахшида шудааст. Хондамир матлаи ду қасидаи шахрошӯби шоирони мазкурро овардааст. Аз ҷумла матлаи қасидаи Мирмуҳаммад Ҳошим чунин аст:

*Шукри худо, ки қозии шаҳри Ҳарӣ наям,
Дар силки одамисифатон харе наям.*

Бо назардошти он ки дар бораи ташаккул ва таҳаввули шахрошӯб асари арзишманди донишманди эронӣ Аҳмад Гулчини Маонӣ таълиф гардидааст [6] ва дар осори дигари таҳқиқӣ низ маълумоти зарурӣ метавон дар бораи ин жанр пайдо намуд, мо беш аз ин дар бораи сайри таърихӣ он таваққуф карданро лозим намедонем ва ба таҳлили шахрошӯби Сайидо, ки ҳадафи аслии ин мақола аст, мепардозем.

Дар таърихи адабиёти тоҷик суннати шахрошӯбнависиро Сайидои Насафӣ дар асри XVII, ба авҷи аъло расонида ва дар ин равиш на қабл аз ӯ ва на баъд аз вай касе дар шахрошӯбнависӣ ба пояи вай набудааст. Дар ин мақола ҳадаф таҳлили шахрошӯби Сайидо аз нигоҳи сабку услуб, маҳорати шоирӣ орояҳои адабӣ набуда, ҳадаф ҷанбаи мардумшиносӣ, яъне муайян намудани анвоъ ва теъдоди касбу ҳунархоест, ки дар шахрошӯби Сайидо тасвир гардидаанд. Ба ҳайси маводи омӯзиш ва таҳлил дар ин мақола матни илмӣ-интиқодии «Куллиёти осори Сайидои Насафӣ», ки соли 1990 бо муқаддима ва тасхеҳи Ҷобулқо Додалишоев ҷоп шудааст, интиҳоб карда шуд, зеро матнҳои ба таъб расонидаи А. Мирзоев, Ҳ Шанбезода [4] ва «Девони Сайидои Насафӣ» [2] ноқис буда, тамоми ашъори Сайидоро дар бар нагирифтаанд.

Дар «Куллиёти осори Сайидои Насафӣ» [5] таҳти унвони «Шахрошӯб» 410 байт шеърҳои ворид шудаанд, ки ҳам аз лиҳози вазн ва ҳам аз ҷиҳати қолаби шеърӣ яқранг нестанд. Онҳо дар аксари қолабҳои хурдҳаҷми назм аз қабилӣ байт, қитъа, ғазал, маснавӣ ва амсоли онҳо таълиф шуда, ягонагии сохтори онҳоро чун як асари алоҳида мазмун ва ҳадафи шоир-тасвири анвои касбу ҳунар ва ҳунармандон таъмин намудааст.

Аз мутолиаи ашъори шахрошӯби Сайидо, ки ба «Куллиёти осор»- и ӯ ворид шудааст, маълум мегардад, ки дар маҷмӯъ 227 касбу ҳунар, машғулият ё сифату хислати инсонӣ тасвир карда шудааст. Дар шеърҳо соҳибони касбу ҳунарҳо шахсони муайян нестанд ва номи ҳеч кадоми онҳо зикр нашудааст. Шоир соҳибони касбу ҳунарҳоро бо алфози «дилбар», «нигор», «шӯх», «моҳ», «бут» ва ғайра ном бурда, ба восилаи ҳазлу зарофат касбу ҳунар ё хислату сифати шахсии онҳоро тавсиф менамояд. Сайидо дар ҳар як шеъри худ истилоҳоти хоси касбу ҳунари муайяно истифода мебарад ва хонанда метавонад ба ин васила дар бораи касбу ҳунари тасвиршаванда тасаввурот пайдо кунад. Масалан, дар қитъае, ки ба васфи сартарош бахшида шудааст, алфозу таъбироти марбут ба ин касб аз қабилӣ «теғ», «фӯта», «мӯй» ба назар мерасад:

*Тег бар каф сартарошам қасди куштан кардааст,
Ошиқонро фӯтаи зорӣ ба гардан кардааст.
Қисматаш ҳаргиз намегардад сари мӯе зиёд,
Гарчи дар дӯкони худ аз мӯй хирман кардааст [5, 443].*

Ё худ дар фардбайте, ки ба танбӯрнавон бахшида шудааст, алфози хоси ин касб «танбӯрӣ», «оҳанг», «парда» истифода гардидааст:

*Гуфтамаиш бо моҳи танбӯрӣ «Чароӣ кӯ ба кӯ»,
Гуфт: «Оҳанги муҳолиф шуд суҳан дар парда гӯ» [5, 463],*

Касбу ҳунар ва машғулиятҳоеро, ки дар шахрошӯби Сайидо тасвир шудаанд метавон ба се даста ҷудо намуд. Аввалан, касбу ҳунарҳои аз қабилӣ хаймадӯз, фассод, захтоб, собунпаз, дегрез, ҷилавдор, фӯтабоф, сорбон, ғӯзачин, қиссахон, хоркаш, дуктарош ва ғайра, ки дар замони Сайидо роиҷ будаанд ва имрӯз аз байн рафтаанд. Сониян, касбу ҳунарҳои монанди шоликор, найнавоз, заргар, сартарош, қассоб, тоқидӯз, мӯзадӯз, ошпаз, дуредгар, санбӯсапаз, нонпаз, табиб ва амсоли онҳо, ки то замони мо расидаанд ва аз касбу ҳунароҳои маъмул ҳисоб меёбанд. Гуруҳи сеюмо касбу ҳунарҳои ташкил медиҳанд, ки муддате дар байни мардуми мо аз байн рафта, имрӯз аз нав эҳё ва роиҷ шудаанд. Масалан, касбу ҳунарҳои ва машғулиятҳои чун тарбузфурӯш,

нонфурӯш, испандсӯз, савдогар, шарбатфурӯш, ҳалвогар, чугротфурӯш, ҳаммол, ҳезумфурӯш пас аз фурӯпошии Иттиҳоди Шӯравӣ маъмул гардидаанд.

Аз чумлаи касбу ҳунархое, ки имрӯз аз байн рафтааст, касби машксозӣ (ҳалтаи чармин барои обгирӣ) мебошад, ки дар шахрошӯби Сайидо чунин тасвир шудааст:

*Эй дӯстон зи шӯхи машксоз алҳазар,
Дӯкони ӯст нур зи машкҳои гурбасар [5,441].*

Дар фардбайти дигар Сайидо тасвири шахсеро мекунад, ки шугли ӯ испандсӯзӣ будааст:

*Дилбари испандсӯзам оташамро кард тез,
То кунам дар хидмати ӯ пеши мардум ҷастухез [5,449].*

Шугли мазкур дар аҳди шӯравӣ роиҷ набуд, вале дар даҳсолаҳои охир шахсонеро дидан мумкин аст, ки бо шугли ҳазориспандсӯзӣ машғуланд ва ҳазориспандро дар тобаҳо сӯзонида дар кӯчаву бозорҳо мегардонанд.

Бояд гуфт, ки бо шоҳиди шеърӣ зикр кардани тамоми ҳунархое, ки дар шахрошӯби Сайидо тасвир шудаанд, имкони ғунҷоишро дар ин мақола надоранд.

Аз ин хотир, номи касбу ҳунархоеро, ки дар шахрошӯб васф карда шудаанд, дар як феҳрист зикр менамоем, то имкони қазоват дар бораи анвои касбу ҳунарҳои роиҷ дар замони Сайидо тасавури бештар пайдо гардад.

*Айнаксоз Масъалагӯ Хиштаназ
Ангиштӣ Муллоимом Ҳамиргир
Аштақбоз Муаззин Ҳавосгӯӣ
Арзанкор Мӯҳтасиб Хурдафурӯш
Арбобзода Моҳигир Ҳаммол
Аллоф Масҳидӯз Ҳаккок
Баззоз Машкоб Ҳофиз
Бодбараксоз Миришкор Ҳаммомӣ
Борбандбоф Машксоз Ҳалвогар
Бандбоф Мехчагар Ҳалимсоз
Булбулбоз Мактабдор Ҳезумфурӯш
Богбон Майфурӯш Чалпақфурӯш
Бофанда Мултақимчӣ Чарчинфурӯш
Баққол Махмалфурӯш Чармгар
Бирёнгар Мӯзадӯз Читгар
Бақладӯз Мисгар Чалпақназ
Воиз Найнавоз Ҷавфурӯш
Гилкор Нонкаш Ҷуворикор
Гулфурӯш Нонфурӯш Ҷугротфурӯш
Гӯгирдӣ Намадмол Ҷебагар
Гандумкор, Намақфурӯш Ҷилавдор
Гӯрков Наққош Ҷомабоф
Гилемфурӯш Нонпаз Ҷомафурӯш
Гадо Гӯштингир Наҷзор Ҷигаркабобназ*

*Гупнантоб Найзадаст Чангмушті
Фузачин Нақорачӣ Шаббоз
Фирболбоф Наддоф Шаммоъ.*

Қобили зикр аст, ки Сайидои Насафӣ дар бисёре аз шеърҳои худ аз беқадрии аҳли хунар дар замони худ шикоят кардааст. Баръакси замони устод Сайидои Насафӣ дар замони мо бо ташаббуси Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти ҶТ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба аҳли хунар тавачҷуҳи беандоза дода мешавад. Дар шеъри зайл шоир ба беадолатиҳои замони худ нисбати аҳли хунар ишора мекунад:

*Дар аҳди мо ривоч бар аҳли хунар намонд,
Имрӯз обруй ба лаълу гуҳар намонд.
Аз ҳеч хонае набаромад садои ҷуд,
Дар рузгори мо зи каримон асар намонд.
Гардуни сифла беҳунаронро ривоч дод,
Азбаски эътибор ба соҳибхунар намонд.*

Аз феҳристи анвои касбу хунар, машғулиятҳо ва сифату хислатҳои инсонӣ, ки дар ашъори шахрошӯби Сайидо мавриди тасвир ва тавсиф қарор гирифтаанд, метавон ба хулосае омад, ки шоир бо намояндагони табақаи хунарсомони замони худ ва касбу кори онҳо ошноӣ ва эҳтиром дошта, ба василаи шеъри худ касбу хунароҳои роиҷи он замонро барои наслҳои оянда зинда нигоҳ дошта, аз хавфи фаромӯшӣ ҳифз кардааст.

Ашъори шахрошӯби Сайидо аз якҷанд ҷиҳат аҳамият ва арзиши назаррас дошта метавонад. Аввалан, шеърҳои ба касбу хунароҳо бахшидашуда, ки аз номи шоҳиди зиндаи он замон, яъне Сайидои Насафӣ гуфта шудаанд, барои муҳаққиқони риштаи таърих, мардумшиносӣ, санъатшиносӣ дар таҳқиқи марҳалаҳои таърихи касбу хунароҳои мардуми тоҷик маводи фаровони илмӣ дода метавонад. Сониян, ба воситаи ашъори шахрошӯби Сайидо ном ва истилоҳоти хоси касбу хунароҳое, ки дар асри XVII дар шахроҳои асримиёнагии Мовароуннаҳру Хуросон роиҷ будаанд ва то замони мо боқӣ мондаанд, ҳамчун маводи таҳқиқ барои муҳаққиқони хунароҳои мардумӣ хидмат карда метавонанд. Ҳамчунин ашъори Сайидо дар тарғиби касбу хунар дар байни насли ҷавон ва бедор кардани эҳсоси меҳнатдӯстӣ ва эҳтиром ба касбу хунар нақши муассир дошта метавонад. Дар маҷмӯъ метавон гуфт, ки шахрошӯби Сайидо натавон ба асари камназири адабӣ дар таърихи назми форсу тоҷик мебошад, балки бо мазмуну мундариҷаи худ маъхази муътамад ва гаронбаҳои илмӣ барои таҳқиқи таърихи таҳаввули касбу хунароҳои мардуми тоҷик дар асроҳои миёна ҳисоб мешавад.

Адабиёт:

1. Болдирев А. Н. Зайниддин Восифӣ.- Сталинобод, 1957.
2. Девони Сайидои Насафӣ. Бо тасҳеҳ ва таълиқи Ҳасани Раҳбарӣ.-Техрон, 1382
3. Садри Саъдиев. Адабиёти тоҷик дар асри XVII. – Душанбе, 1985.
4. Сайидои Насафӣ. Девони мунтахаб. Муаллифи сарсухан ва ба ҷоп тайёркунанда А. Мирзоев.- Сталинобод, 1944,
5. Сайидои Насафӣ. Асарҳои мунтахаб. Бо муқаддима ва тавзеҳоти Ҳ. Шанбезода. – Душанбе, 1977.

6. Сайидои Насафӣ. Куллиёти осор. Матни илмӣ ва интиқодӣ бо муқаддима ва тасхеҳи Ҷобулҳо Додалишоев.- Душанбе, 1990.
7. Хондамир. Ҳабибу-с-сияр. - Бомбай, 1857.
8. Шахрошӯб дар шеърӣ форсӣ. Таълифи Аҳмад Гулчини Маонӣ.-Техрон, 1942.

КОРБУРДИ МУРОДИФҲОИ ҶУФТ ДАР РОМАНИ ТАЪРИХИИ “КУРУШИ КАБИР” – И БАРОТИ АБДУРАҲМОН

*Акбарова М.Г. – омӯзгори кафедраи фанҳои гуманитарии
Донишгоҳи технологияи Тоҷикистон,
901-06-57-40.*

Ин мақола ба омӯзиши истифодаи ҷуфтҳои синонимӣ дар романи таърихӣ “Куруши Кабир” – и Барот Абдурахман бахшида шудааст. Муаллиф панҷ намуди истифодаи ҷуфтҳои синонимиро дар ин кор нишон медиҳад.

Калимаҳои калидӣ: муродиф, фонема, морфема, истилоҳ, синонимҳои ҷуфт, Куруши Кабир.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПАРНЫХ СИНОНИМОВ В ИСТОРИЧЕСКОМ РОМАНЕ “КУРУШИ КАБИР” БАРОТА АБДУРАХМАНА

*Акбарова М.- преподаватель кафедры гуманитарных
дисциплин Технологического университета Таджикистана,
901-06-57-40.*

Данная статья посвящена исследованию использования парных синонимов в произведении Барота Абдурахмана “Куруши Кабир”. Автором показаны пять видов использования парных синонимов в данном произведении.

Ключевые слова: синоним, фонема, морфема, термин, парные синонимы, Куруши Кабир.

THE USE OF PAIRS OF SYNONYMS IN THE HISTORICAL NOVEL “KURUSH KABIR” BAROT ABDURRAHMAN

*Akbarova M. - Lecturer of the Department of Humanitarian
disciplines of the Technological University of Tajikistan,
901-06-57-40.*

This article is devoted to the study of the use of paired synonyms in the work of Barot Abdurakhman "Kurushi Kabir". The author shows five types of the use of paired synonyms in this work.

Key words: Synonym, phoneme, morpheme, term, paired synonyms, Kurushi Kabir.

Ҳодисаи синонимӣ дар забон, синоним шуда омадани калимаҳо яке аз воситаҳои муҳими бой гардидани таркиби луғавӣ мебошад. Зиёда аз ин синонимҳо дар забонамон нақши муҳими дарк ва муайянкунӣ доранд. Донистани синонимҳо-намудҳои гуногуни калимаҳои ҳаммаъно ва манбаи наздик, бамавқеъ, дуруст истифода бурда шудани онҳо нутқи нотик ва эҷоди адабӣ - бадеиро гуногун, пуртаъсиру образнок хоҳад намуд. Ин ҳолат имконият медиҳад, ки ҷиҳати ҷузъӣ ва нозуктарини фикр аниқ ифода карда шавад.

Бештари калимаҳои забони тоҷикӣ сермаъноанд. Хусусияти сермаъноии калимаҳо имконият медиҳад, ки баъзе синонимҳо аз як силсилаи синонимии калимаҳо баромада ба силсилаи дигари чунин калимаҳо дохил шаванд. Ин ҳолат ҳам дар навбати худ, яке аз воситаҳои бой гардидани таркиби луғавии забон аст. Чун интиҳоби мавзӯи мо “Корбурди ҷуфту таркибҳои муродифӣ дар романи таърихии “Куруши Кабир” аст, лозим шуморидем, ки каме ҳам бошад, дар васфи ин шоҳи бузурги кишваркушой, шахсияти одилу раиятпарвар сухан гуфта бошем.

Куруши Кабир дар миёни шоҳаншоҳони аҳди қадим шахсияте буд, оқилу доно, боинсофу камозор ва дурандешу адолатпеша. Ин шахсияти нотакрор бо оини инсонпарварӣ, банданавозӣ ва тамаддунофариро давлатсозиаш нуфузи оламгир ёфтааст. Шоҳ Куруши Кабир ханӯз дар асри панҷуми пеш аз солшумории мелодӣ дар бораи арзишҳои ҳуқуқи инсон дар Эълумияи хеш таъкид карда буд, ки то замони ҳозира аҳамияти худро гум накардаанд. Меъёрҳои ин Эълумия дар бораи он ки «ҳамаи мардумон дар парастии Худои худ озод бошанд ва бединон таҳти фишор қарор нагиранд»; «қасе ҳақ надорад қасеро қор фармуда, ба ӯ музд надиҳад»; «ҳар қас озод аст, ҳар дин ва динеро, ки майл дорад, баргузинад, ихтиёр дорад дар ҳар ҷо хоҳад сукунат намояд ва ба ҳар гуна дину мазҳаб, ки муътақид аст, ибодат кунад ва эътиқодоти худро ба ҷо оварад... танҳо ба шарте ки ҳаққи қасеро поймол накунад ва зиёне ба ҳуқуқи дигарон ворид насозад»; «вичдони инсонии ҳозира қобили пазириш нест, ки дар назди ҷашми ҳамагон инсонҳо аз гуруснагӣ мемиранд ва ё аз надоштани маводи зист даст ба худкушӣ мезананд»; «ҳар қас посухгӯӣ аъмоли худ мебошад», аз ҷумлаи арзишҳои мебошанд, ки дар низоми ҳуқуқи озодихоии инсон ҷойи марказиро ишғол менамоянд.

Романи таърихии “Куруши Кабир”, ки нависанда Бароти Абдурахмон иншо намудааст, кӯшишест барои нигоҳи тоза афкандан ба зиндагии пурҳангома ва шахсияти нотакрору ибратомӯзи ин шоҳаншоҳи аҳди қадим. Нависанда барои зиндаю боварибахш ва хотирмону барҷаста офаридани симоҳои таърихии асар, ифодаи ҳолатҳои рӯҳию дарду ормонҳои ботинӣ ва таҷассуми неруи ишқу талашҳои пайғиронаи Куруш барои давлатсозию тамаддунофарӣ захираи зиёде кашааст. Ҳадафи асосии нависанда на солноманигорӣ ва таҳқиқоти пайғиронаи таърихӣ, балки ба воқеияти таърих ва ҳақиқати зиндагӣ наздик тасвир намудани сарнавишти Куруши Кабир аст. (2, 8, 418).

Муродифот, калимаҳои аз ҷиҳати маъно наздик ва баъзан баробаре буда, бо хусусиятҳои услубӣ аз ҳамдигар фарқ мекунанд.

Перомуни вожаи муродиф Муҳаммад Ғиёсуддин менигорад, ки “...лафзе, ки ба лафзи дигар дар маънӣ шарик бошад” (6,251). Забоншинос М. Н. Қосимова манбаҳои пайдоиши муродифотро чунин шарҳ додааст: “Синонимҳо яке аз воситаҳои бойшавии таркиби луғавии забон ва инкишофи нутқ буда, дорои хусусиятҳои гуногуни услубианд.

Манбаъҳои пайдоиши синонимҳо дар забон аз рӯи тақиқи забоншиносон чунинанд: а) калимасозӣ; б) ворид шудани калимаҳо аз забони гуфтугӯӣ ва шеваҳо; в) иқтибоси калимаҳо аз забонҳои дигар; г) эвфемизмҳо” (5.86). Забоншинос М. Муҳаммадиев қайд мекунад: “1. Синонимҳои калимаҳои ҳаммаъно аз решаҳои гуногунанд, ки таркиби луғавии забонро бой мекунад. 2 Синонимҳои яке аз беҳтарин воситаҳои баёни тобишҳои маъноии мафҳум, ҳолат ва руҳияи шахсу предмет мебошанд. 3 Синонимҳои барои тасвири характеристикаи предмет ва кор бурда мешавад. 4 Синонимҳои барои аз такрори калима худдорӣ кардани муаллиф (гӯянда), бо мақсади шаклҳои гуногуни ифодаҳои дар забон бударо истеъмоли кардан ва бо ин восита саҳеҳӣ, равшанӣ ва қувваи бадеии гуфтаи худро таъмин намудан ба кор бурда мешаванд.” (8.79). Ҳаминро бояд қайд намуд, ки яке аз сабабҳои корбурди муродифот гурез аз такрори ночост. Бинобар ин, нависанда барои ифодаи як матлаб аз калимаи ифодаҳои гуногуни ҳаммаъно истифода мебарад, ки ин боиси ҷасадати назокати сухан ва зебоиву таъсирбахшии фикр мегардад.

Дар забони тоҷикӣ муродифҳои ҷуфт ё ҷуфтестеъмоли, ки аз ду калима иборатанд, хеле зиёд мебошанд. Муродифҳои ҷуфт як маъноро пурра ифода менамояд ва алоҳида ҳам истеъмоли мешаванд. Муродифҳои ҷуфт аз ҷиҳати сохт ва ҷойи ҷузъҳо ба ибораҳои фразеологӣ монанданд. Аз тарафи дигар, фарқашон аз ибораҳои фразеологӣ дар он аст, ки аз ду калима иборат мебошанд ва аксар ба маънии луғавии худ меоянд. (2.45) ва муҳаққиқ М. Аминов қайд мекунад, ки синоним ва ҷуфтҳои синонимӣ яке аз категорияҳои лексикӣ буда, нависанда ва гӯяндаро водор месозад, ки то ҳадди имкон фикрашро аниқ ифода намояд, назокату нафосат, савти сухан ва мучаззабии онро ба ҳадди балогат расонад. Нависанда ба туфайли синоним ва ҷуфтҳои синонимӣ имконият пайдо мекунад, ки бе такрори номатлуб ҳодисаву воқеиятро ба тамоми ҷузъиёташ ба назари хонанда ҷилвагар созад. (ниг:1.14-16)

Оид ба муродифи ҷуфт дар асарҳои тадқиқотӣ ва мақолаҳои илмӣ як қатор маълумотҳо оварда шудаанд. Вале масъалаи муродифоти ҷуфтро пурра ҳалшуда ҳисобидан мумкин нест, чунки дар хусуси муайяну маънидод кардани муродифҳои ҷуфт фикру ақидаҳои гуногун ҷой доранд. Забоншинос Б. Сиёев дар асоси 72 – ҷуфти муродифот, ки қисме аз онҳо чандин маротибагӣ дар асар такрор шудаанд, мақолаи муфассале иншо намудааст.(9. 25). Ӯ зиёд истифода бурдани муродифҳои ҷуфтро боиси нафосату равонии гуфтор меҳисобад. Ҷуфтҳои мазкур дар асарҳои як қатор забоншиносон бо истилоҳҳои гуногун зикр шудаанд. Муҳаққиқони соҳаи забоншиносӣ муродифҳои ҷуфтро ҳар хел ном ниҳодаанд, ки аз як тараф, омӯзишу таълимиро душвор созад, аз тарафи дигар, истилоҳро ҳисоб мекунад. Забоншинос М. Муҳаммадиев (8, 82) хангоми тадқиқи муродифоти забони адабии ҳозираи тоҷик бо мисоҳое, ки дар онҳо пайвастиҳои мазкур ҷой доранд, онҳоро “ҷуфтҳои синонимӣ” номида таъкид мекунад, ки ин гуна ҳамроҳ омадани муродифот маънои калимаро таъкид ва пурра менамояд. Забоншинос Ш.Кабиров ин навъи ҷуфтҳоро “синонимҳои пайдарпай” ном бурдааст. (4. 48-52). Пас қадом навъи истилоҳҳои зикршударо метавон мувофиқ донист.

Ду ва ё зиёда калимаҳои мустақилмаъноро ибора гӯянд, ки байни ҷузъҳои алоқии тобеъият шарт буда, як ҷузъи асосӣ ва дигаре тобеи он буда, мафҳуми мураккабро ифода мекунад. Истилоҳи “ибора”, “ибораҳои синонимӣ” ба ин навъи ҷуфт мувофиқ намеояд. Перомуни истилоҳи “воҳидҳои ҷуфт” бояд қайд кард, ки азбаски дар забон воҳидҳои забонӣ (фонема, морфема, калима, ибора, ҷумла) хеле бисёранд, истилоҳи

зикршуда мафҳуми васеъ дошта чӣ гуна воҳид будани он равшан намегардад. Дар мавриди “таркибҳои чуфт” ҳаминаро бояд қайд кард, ки таркиб аз як вожаи мустақил ва вожаи ёридиҳанда ва баъзан вожаҳои мустақили дар якҷоягӣ як мафҳумро ифодакунанда иборат мебошад, аммо ин навъи муродиф аз ду воҳаи мустақилмаъно иборат аст. Истилоҳи “синонимҳои пай дар пай” ба як қатор муродифот, ки пай дар пай меояд (се, чор ва зиёда калима) хос аст. Забоншинос М. Муҳаммадиев (7, 92-93) чунин навъи муродифҳоро “чуфтҳои синонимӣ” меноманд, ки ба ҳар сурат ба мақсад наздик аст. Агар чунин навъи муродифҳоро “муродифҳои чуфт” ном барем, шакли маънои ин гуна муродифҳоро хуб ифода мекунад, зеро ки онҳо аз як чуфт, яъне аз ду калима иборат буда, дар баробари ин бо ҳам муродифанд. Ба ҳамина тарик, муродифҳои чуфт таркиби луғавию бойгарию забон ва инкишофи тадриҷии онро нишон дода, мақсади ғӯяндаро хеле мукаммалу мувофиқи мақсад нишон медиҳанд.

Дар романи “Куруши Кабир” чунин навъи муродифҳо фаровон истифода шудааст ва муаллиф ин гуна муродифотро барои боз ҳам қувватноку таъсирбахш гардонидани каломи хеш истифода кардааст.

Муродифҳои чуфти асарро аз ҷиҳати баромад ба чунин гурӯҳҳо метавон чун қард:

1. Тоҷикиву тоҷикӣ: Дар асар чунин муродифҳои чуфте истеъмол шудаанд, ки аз ҷиҳати баромад ҳар ду вожа тоҷикианд. Қоре, ки **тахамтанону ялон** очиз мондаанд, ҳатто Яздони поку эзадон дар ислоҳаш қудрат надоранд. (2.306)

Дар ин мисол калимаҳои **ял** ва **тахамтан** аз таърихи баромад ҳарду тоҷикӣ буда, маънои паҳлавон, далер, шучоъ, пурзӯр, танумандро ифода менамоянд.

2. Тоҷикиву арабӣ: Дар мисоли “Дар каламрави кишвари ман пайравони беш аз панҷоҳ **кешу мазҳаб** ва аҳли ҳафтаду ду забон умр ба сар мебаранд, - дар ҷавоби саррӯҳони далел овард Куруш”. (2.273) Вожаи **кешу мазҳаб** чуфтҳои ҳаммаъно буда, дар фарҳанги забони тоҷикӣ чунин шарҳ ёфтаанд: **кеш** : 1. дин, мазҳаб, оин. Вожаи **мазҳаб** бошад, аз ҷиҳати баромад арабӣ буда, дар фарҳанги забони тоҷикӣ ба се маъно шарҳ ёфтааст: **мазҳаб**: 1 *кит.* роҳ, тарик. 2. дин, оин, кеш; 3. д. шӯба ва шоҳаи ягон дин, тарикат. Аммо дар ин мисол ҳардуи ин вожаҳои ҳаммаъно буда, **дину маҳҳаб ва оинро** ифода намудаанд.

Дар мисоли дигар бошад, вожаҳои **лол** тоҷикӣ ва **хайрон** арабӣ буда, чуфти ҳаммаъноро ташкил намуданд. - Маро бубахш, волоҳазрат! – лаҳзае **лолу хайрон** монд Ойбар. – Ҳеҷ гумон надоштам, ки дар дили шоҳаншоҳам ин қадар дарду ҳасрат нухуфтааст.

3. Арабиву арабӣ: Мисол: Ғайрату ҷасорат мебахшад?! – пурсид Сипаргапис нобоварона. (2.365) Вожаҳои **ғайрат** ва **ҷасорат** ҳарду аз ҷиҳати таърихи баромад арабӣ буда, чуфти ҳаммаъноанд ва дар фарҳанги забони тоҷикӣ ба маъноҳои ғайрӣ, чуръат, ҷасурӣ, далерӣ ва шучоат ифода ёфтаанд.

4. Арабиву тоҷикӣ: Не, Ойбар, хушбахт нестам! **Қасру кушқҳои** мухташам Шӯшу Бобул ва Эқбатану Пасаргод бароям тангӣ мекунад (2.307). Вожаҳои қаср аз ҷиҳати баромад, арабӣ ва кушқ бошад, тоҷикӣ буда, ба маъноҳои кох, сарой; кушқи подшоҳӣ; бинои олии пурҳашамат: иморати бошукӯҳ, ки атрофаш боғ ё сабзазорро шарҳ дода шудаанд.

5. Туркиву арабӣ: Ў мединист, ки Бобулро подшоҳону лашкарқашон шаҳри тиллоии сарват, тоҷирон шаҳри **савдою тичорат**, қоҳинон шаҳри **ниёишу ибодат**,

зебосанамон шаҳри **айшу ишрат**, хунармандон шаҳри **истеъдоду санъат** ва хатто роҳзанон шаҳри **яғмою ғорат** мешумориданд. (2.200) Дар ин мисол вожаҳои **яғмо** ва **ғорат** ҳамаъно буда, яке аз чихати баромад туркӣ ва арабӣ буда, дар фарҳанги забони тоҷикӣ ба маъноҳои талаву тороч, ғорат, яғмо оварда шудаанд. (12.639). Муаллиф муродифҳои чуфтиро барои боз ҳам пуробуранг гардидани асар корбаст намуда, асари хешро боз ҳам чаззобтару хонданбобтар кардааст.

Умуман, дар асар муродифҳои чуфтро ки аз таърихи баромад гуногунанд бисёр вохӯрдан мумкин аст. Чунончи **хашму ситез**(2.367); **лудая дудмон**(2.17); **оҳу фиғон**(2.27); **тарсу харос**(2.58); (тоҷикиву тоҷикӣ), **ситезу чадал**(2.233); **тиллою чавохирот** (2.307); (тоҷикиву арабӣ), **макру найранг**(2.244); **ақлу хуш**(2.28); **ақлу хирад, назру ниёз, адлу дод** (арабиву тоҷикӣ); **хузну андӯх**, (2.323); **раъду барқ**, (2.235); **вачду сурур**,(2.278); (арабиву арабӣ) ва ғайраҳо. Ҳамин тариқ, омӯхтани калимаҳои синонимии забон, ҳамчун яке аз муҳимтарин категорияҳои лексикӣ барои то андозае муайян намудан, нишон додани ҳолат ва манзараи умумии таркиби луғавии забон зарур ва аҳамиятнок аст.

Адабиёт:

1. Аминов М. Баъзе хусусияти услубии чуфтҳои синонимӣ// Мактаби Советӣ, №3,1981. с14-16.
2. Бароти Абдурахмон. “Куруши Кабир”. Душанбе, 2006. 418с.
3. Забони адабии ҳозираи тоҷик. Қисми 1.-Душанбе, 1973.- 457с.
4. Кабилов Ш. Синонимҳои пайдарпай дар “Таърихи Бадахшон”//Мақолаҳо доир ба забон ва адабиёти тоҷик.-Душанбе, 1983. с.83-85.
5. Қосимова М.Н. Таърихи забони адабии тоҷик (асрҳои 9-10). Қисми 1.- Душанбе, 2003. - 490с.
6. Муҳаммад Ғиёсуддин. Ғиёсуллуғот. Ҷ. 1.Душанбе: Адиб,1987.- 398с.
7. Муҳаммад Ғиёсуддин. Ғиёсуллуғот. Ҷ. 2.Душанбе: Адиб,1988.- 390с.
8. Муҳаммадиев М. Баъзе хусусиятҳои лексикии “Шоҳнома”.-Душанбе. “Маориф ва фарҳанг”,2005.-138с.
9. Муҳаммадиев М. Синонимҳо дар забони ҳозираи тоҷик.-Душанбе,1962.- 162с.
10. Сиёев. Б. Таърихи воҳидҳои чуфт дар забони ҳозираи тоҷик.// Мактаби Советӣ.-1969, №9.-26-36
11. Фарҳанги забони тоҷикӣ. -Москва: СЭ.1969.Ҷ1. - 951с.
12. Фарҳанги забони тоҷикӣ. -Москва: СЭ.1969.Ҷ2.- 949с.

ТОЧИКИСТОН – БЕҲТАРИН МАКОНИ САЙРУ САЁҲАТ

*Алимардонов Шарифҷон- курси 3-юми ихтисоси
технологияи матоъҳои бе тору пуд,
Донишгоҳи технологии Тоҷикистон*

Дар мақолаи мазкур дар бораи Тоҷикистони азизи мо кишвари дорои табиати нотакрор, фарҳанг, расму оин ва таърихи бойи қадима оварда шудааст. Аз ҷониби Пешвои муаззами миллатамон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон эълон гардидани соли 2018 “Соли рушди сайёҳӣ ва хунароҳи мардумӣ” бо мақсади муаррифии шоистаи имкониятҳои сайёҳии мамлакат ва фарҳанги милли дар арсаи байналмилалӣ, инчунин, ҷалби сармоя ба инфрасохтори сайёҳӣ андешида шудааст.

Калимаҳои калидӣ: сайёҳӣ, хунароҳи мардумӣ, фарҳанг, таърих, Ватан.

ТАДЖИКИСТАН – ЛУЧШЕЕ МЕСТО ДЛЯ ПУТЕШЕСТВИЕ

*Алимардонов Шарифҷон- студент 3-го курса
специальности технология нетканых материалов,
Технологического университета Таджикистана*

В статье приведены сведения о том, как наша страна Таджикистан обладает уникальной природой, культурой, обычаями и древней историей. В связи с этим Указом Президента Республики Таджикистан уважаемым Эмомали Рахмон 2018 год объявлен «Годом развития туризма и культуры» с целью представления туристических возможностей страны и национальной культуры на международной арене, а также привлечения инвестиций в инфраструктуру туризма.

Ключевые слова: туризм, народные ремесла, культура, история, Родина.

TAJIKISTAN - THE BEST PLACE FOR TRAVELING

*Alimardonov Sharifjon - 3rd year student
specialty nonwovens technology,
Technological University of Tajikistan*

The article describes how our country Tajikistan has a unique nature, culture, customs, and ancient history. By the Decree of the President of the Republic of Tajikistan respected Emomali Rakhmon on declaring 2018 the Year of Development of Tourism and Culture in order to present the country's tourist potential and national culture in the international arena, as well as attract investment in tourism infrastructure.

Key words: tourism, folk crafts, culture, history, Motherland.

Олам ҳамаҷо азиз, лекин бар ман Модар яқтоғ, Тоҷикистон яқтоғ.

Дар Паёми соли 2016 Сарвари давлат иброз дошта буданд, ки “Тоҷикистони бихиштосои мо сарзамини мардуми сохибмаърифату меҳмоннавоз ва кишвари меваҳои шахдбор буда, аз нигоҳи иқлим, боду ҳаво, манзараҳои табиат, кӯҳҳои осмонбӯс, пирахҳои азим, обҳои шифобахш, гиёҳҳои дармонбахш, кулҳо ва чашмаҳои оби мусаффо, ҳайвоноту наботот ва урфу одатҳо ва анъанаҳои мардумӣ дар олам нотақрор ва макони беҳтарини сайру саёҳат мебошад”. Воқеан, бо осори бойи таърихиву фарҳангӣ, зебоиҳои нотақрори табиат ва имкониятҳои дигари сайёҳӣ кишвари мо диққати ҳар бинандаро ба худ ҷалб накарда наметавонад. Моро танҳо зарур аст, ки аз ин иқтидорҳои худ самаранок истифода барем. Имкониятҳои сайёҳии кишвари худро таблиғ намоем ва барои ҷалби бештари сайёҳон шароитҳои мусоид фароҳам оварем. Бо итминони комил метавон гуфт, ки дар ҳолати дуруст ба роҳ мондани кори таблиғу ташвиқ ва ба вучуд овардани инфрасохтори замонавӣ дар ояндаи наздик Ватани азизамон ба яке аз кишварҳои рушдкардаи сайёҳӣ табдил ёфта, сатҳи некуаҳволии мардум боз ҳам баландтар хоҳад гашт.

Дар ин чода, аллақай, аз ҷониби Ҳукумати мамлакат қадамҳои аввалин гузошта шудаанд. Аз ҷумла воридоти таҷҳизот ва масолеҳи сохтмон барои иншооти сайёҳӣ аз пардохтҳои андозиву гумрукӣ ва ширкатҳои сайёҳӣ дар панҷ соли фаъолиятшон аз пардохти андоз аз Ҷоида озод гаштаанд, ки барои дар амал татбиқ намудани ин нақшаҳо заминаҳои мусоид фароҳам овардаанд.

Инчунин Консепсияи рушди соҳаи туризм дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009-2019 (минбаъд Консепсия) барои фароҳам овардани фазои мусоиди ҳуқуқӣ, ташкилӣ ва иқтисодӣ ҷиҳати ташаккули саноати муосири туристӣ, равона гардидааст.

Саноати туристии замони муосир, яке аз соҳаҳои рушдбанда ва сердаромади иқтисоди ҷаҳонӣ арзёбӣ мегардад.

Омори Ташкилоти Умумиҷаҳонии Туристии Созмони Милали Муттаҳид ва баъзе институтҳои байналмилалии молиявӣ шаҳодат медиҳанд, ки туризм аз соли 1998 дар содироти ҷаҳонии мол ва хизматрасонӣ ба ҷои аввал баромада (532 млрд. доллари амриқоӣ, ё 7,9 Ҷоиз аз 6,738 триллион доллари амриқоии ҳаҷми умумӣ), саноатҳои нақлиётбарорӣ (7,8%), истеҳсоли маҳсулоти кимиёвӣ (7,5%), маҳсулоти хӯрокворӣ (6,6%), саноати компютерию таҷҳизоти идоравӣ (5,9%) ва сӯзишворӣ (5,1%) пеш гузаштааст.

Шумораи ҷойҳои корӣ дар соҳаи туризм тақрибан 200 млн. ё беш аз 8%-и нишондиҳандаҳои умумии шугли аҳолии ҷаҳонро ташкил медиҳад.

Суръати миёнаи рушди туризм дар солҳои 1950–1999 дар як сол 7%-ро ташкил дод, ки дар маҷмӯъ аз суръати миёнаи солонии рушди иқтисоди ҷаҳонӣ зиёдтар мебошад. Мувофиқи дурнамои Ташкилоти Умумиҷаҳонии Туристии Созмони Милали Муттаҳид дар даҳсолаҳои наздик суръати рушди туризм нигоҳ дошта мешавад.

Ҳамин тариқ, то соли 2020 шумораи ташрифҳои байналмиллалӣ туристӣ нисбат ба 2000 сол бояд 2,2 маротиба афзоиш ёбад (аз 698 миллион то 1,561 миллиард сафарҳои туристӣ). Тибқи омори Кумитаи Рушди Сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон даромадҳо аз туризм бошад дар сатҳи ҷаҳонӣ бояд ба ҳаҷми 4.2 маротиба афзун гарданд (аз 476 млрд. то 2 трлн. доллари амриқоӣ). Вазъи туризм дар бозори ҷаҳонии туристӣ, Ҷумҳурии Тоҷикистон сарфи назар аз иқтидори зарурӣ, мавқеи на он қадар

намоёнро ишғол менамояд ва мувофиқан ба ҳиссаи мо қисмати ночизи гардиши туризми ҷаҳонӣ рост меояд.

Тибқи нишондиҳандаҳои Агенсии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бозори туристӣ, дар давраи солҳои 2000 то 2008 дар ҷумҳурӣ тамоюли устувори баландшавии гардиши туристӣ ба назар мерасад (дар соли 2008 зиёда аз 450 ҳазор шаҳрвандони хориҷӣ ба кишвар ташриф овардааст), ки ба он пеш аз ҳама вазъияти мӯътадили сиёсати дохилӣ ва иқтимоию иқтисодии кишвар мусоидат менамояд. Таҳлилҳои Кумитаи рушди сайёҳӣ нишон медиҳанд, ки дар шароити таҳияи маводи туристии миллий дар заминаи ёдгориҳои нодири осори фарҳангӣ таърихӣ ва хусусиятҳои табиӣ рекреатсионии ҷумҳурӣ ва пешбурди самараноки он ба бозори ҷаҳонии хизматрасонии туристӣ, воридшавии бештари туристони хориҷӣ ба Тоҷикистон таъмин карда мешавад.

Бинобар ҳамин, босифат ташкил намудани чорабиниҳои тарғиботӣ оид ба ҷалби туристони хориҷӣ ва васеъ намудани арзҳои меҳмоннавозӣ, барои мустаҳкам кардани имиджи ҷумҳурӣ ҳамчун кишвари туризми байналмилалӣ, мусоидат менамоянд.

Самтҳои зерини туризм дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун афзалиятнок арзёбӣ мегарданд:

- туризми табобатӣ, санаторию курортӣ ва истироҳатӣ;
- кӯҳнавардӣ, туризми варзишӣ, кӯҳию ва экологӣ;
- туризми таърихӣ омӯзишӣ ва этнографӣ;
- туризми касбӣ;
- рафтинг (қаикронӣ дар дарёҳои кӯҳӣ);
- варзиши лижатозии кӯҳӣ;
- шикори туристии хориҷӣ.

Омили туризми воридотӣ дар ҷумҳурӣ шаҳодат медиҳад, ки вобаста ба хусусиятҳои табиӣ рекреатсионии кишвар, аз ҷониби туристони хориҷӣ афзалият ба навҳои туризми экологӣ, варзишӣ кӯҳӣ экстрималӣ дода мешавад. Бинобар ин лозим аст, ки қори самараноки ҳадамоти махсуси наҷотдиҳӣ дар сохтори давлатии ҳолатҳои фавқулода ба роҳ монда шавад.

Ба рушди минбаъдаи туризми экологӣ дар Тоҷикистон имконоти ҳудудҳои махсуси ҳифзшавандаи табиӣ, ки беш аз 22%-и қаламрави Тоҷикистонро дарбар мегиранд, мусоидат менамоянд. Аз ҷумла, «Боғи миллии Тоҷикистон», ки дорои экосистемаҳои нодири табиӣ ва ҳайвоноту набототи гуногуни ҷолиби диққати туристони хориҷӣ мебошад.

Иншооти самти санаторию курортӣ ва миқдори зиёди минтақаҳои истироҳатии хусусии кишвар, барои ташкили истироҳат ва муолиҷаи туристони дохилию хориҷӣ заминаи хуб фароҳам меоваранд. Барои рушди туризми воридотӣ ҷумҳурӣ дорои се фурудгоҳи байналмилалӣ дар шаҳрҳои Душанбе, Хучанд ва Кӯлоб мебошад, ки дар заминаи онҳо ҳамасола ҳаҷми парвозҳои байналмилалӣ ба кишварҳои гуногун васеъ гардида истодааст. Доир ба роҳҳои алтернативӣ қайд кардан лозим аст, ки дар қаламрави кишвар аз шарқ ба ғарб се шохаи роҳҳои оҳан мегузарад, роҳҳои автомобилгарди ҷумҳурӣ бошанд, ҳамчун пайвандгари минтақаҳои кишвар бо мамлакатҳои Осиёи Марказӣ инчунин Чин, барои эҳёи туризми «Шоҳроҳи Бузурги Абрешим» заминагузорӣ менамоянд.

Мувофиқи баҳогузориҳои коршиносони созмонҳои байналмилалӣ, ки дар самти туристии ҷумҳуриямон фаъолият доранд ва Ассотсиатсияи ташкилотҳои мададгори рушди туризми Тоҷикистон, дар шароити ба сатҳи муносиб баровардани саноати

туризм, ҷумхурӣ имкон дорад ҳар сол то як миллион туристони хориҷиро қабул намояд. Омори туризми воридотии мамлакатҳои Осиёи Марказӣ нишон медиҳад, ки шумораи асосии туристони хориҷии минтақа ба дӯши давлатҳои ҳамсоя рост меояд. Ин аз нокифоя будани тадбирҳои маркетингӣ ва таблиғотию иттилоотӣ, инчунин, корҳои ташкилию техникӣ ва ҳуқуқӣ оид ба рушди туризми байналмилалӣ дар кишвар, гувоҳӣ медиҳад (дурнамои афзоиши солонаи воридшавии туристон тақрибан 3% дар назар гирифта шудааст). Таҳлили маҷмӯии вазъи соҳа шаҳодат медиҳад, ки асосан омилҳои зерин рушди минбаъдаи туризмро дар ҷумхурӣ боз медоранд:

- мавҷуд набудани таблиғоти давлатии ғайритиҷоратии имкониятҳои туристии кишвар ва вобаста ба ин фаъолияти нокифояи таблиғотию иттилоотӣ оид ба пешравию маҳсулоти миллии туристӣ дар бозори ҷаҳонии хизматрасонии туристӣ;

- номукамал будани тартиби амалкунандаи дастгирии раводидии кишвар, бақайдгирӣ ва боздид аз минтақаҳои наздисарҳадии ҷумхурӣ барои шаҳрвандони давлатҳои хориҷӣ;

- низоми номукаммали ташкили туризми воридотӣ ва дохилӣ дар кишвар, сатҳи пасти менеҷмент ҳам дар саноати туристӣ ва ҳам дар соҳаҳои ба он омехта;

- ба талаботи замон мувофиқат набудани инфрасохтори миллии туристӣ ва фарсудашавии заминаи моддию техникӣ мавҷуда, миқдори ками меҳмонхонаҳои дараҷаи миёнаи дорои сатҳи муосири истироҳат, инчунин мувофиқат накардани нарх ва сифати хизматрасонӣ дар меҳмонхонаҳои амалкунанда ва иншоотҳои қабул;

- теъдоди маҳдуди хатсайрҳои байналмилалӣ ҳавопаймой ба кишвар;

- низоми номукаммали ташкили корҳои ғаврии наҷотдиҳӣ ҳангоми баргузорию чорабиниҳои экстремалии туризм;

- заминаи сусти моддӣ-техникӣ барои пешбурди фаъолияти таълимии соҳа мебошад.

Як ҳодисаи фараҳбахш ин аст, ки департаменти давлатии Иёлоти Муттаҳидаи Амрико, ки ба хоҳири амнияти шаҳрвандонашон дар тавсияҳои давлатҳои дунё барои сайру сайёҳат басо мулоҳизакор аст, Тоҷикистони азизамонро диёри амну шоистаи дидан муаррифӣ ва ба даҳгонаи давлатҳои бехатар дохил намудааст ва аз ҷониби Оҷонсии “BBC”, Британияи Кабир Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар қатори 10 кишвари ҷолибтарин барои боздиди сайёҳӣ пешкаш намуда, Шабакаи иҷтимоии “Глоб Спотс” (“Globe Spots”): давлати азизамонро дар сархати даҳгонаи кишварҳои ҷолиб барои сайёҳони саргузаштӣ тавсия дода, нашри русии маҷаллаи “Нэшнл Ёеографик” (“National Geographic”): Шоҳроҳи Помирро ба қатори 10 роҳи зеботарини дунё зикр намуда, нашриёти “Зе Индепендент” (“The Independent”) Пойтахти кишвари азизамон ш. Душанберо дар қатори даҳгонаи мавзъҳои бехатар аз рӯи рӯи таъмини амнияти шабона тавсия намуда, Созмони умумиҷаҳонии сайёҳӣ қайд намуд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон кишварест, ки сайёҳии он дар ҳоли рушд дар ҷои дуҷум қарор дорад, Маҷаллаи “Вандерласт”, Британияи Кабир : Низоми раводиди электронии Тоҷикистон дар қатори панҷгонаи бехтарин ва соддатарин низоми дастрас намудани раводид эълон намудаанд.

Воқеан ҳам сиёсати хирадмандонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон боиси сулҳу осоиштагӣ ва ободкориву рушд гардидааст ва ин ҳама комёбиҳо, албатта, аз ҷаҳми аҳли мардумони дунё ва созмону ташкилотҳои байналмилалӣ дур наменонад. Ҳамин аст, ки теъдоди онҳое, ки аз манзараҳои дилошӯби сарзамини афсонавии мо дидан

мекунанд, торафт меафзояд. Соли рушди сайёҳӣ мавқеи диёри моро дар сафи кишварҳои амни сайёҳӣ таҳкими бештар хоҳад бахшид.

Қобили зикр аст, ки масъалаи эҳё ва рушди ҳунарҳои мардумӣ мавриди таваҷҷуҳи доимии Президенти мамлакат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон қарор дошта, дар ин самт мунтазам тадбирҳои муҳим адешида мешаванд. Аз андозҳо озод намудани истехсоли маҳсулоти ҳунарҳои мардумӣ ва фурӯши онҳо тадбири навбатии ниҳоят муҳим буда, имкон медиҳад, ки ҷойҳои нави қорӣ таъсис ёфта, ҳунарҳои мардумӣ эҳё гарданд ва сатҳи сифати зиндагии мардумони кишвар боз ҳам баландтар гардад.

Дар кишвари азизамон мавзёҳои таърихӣ ва ҷойҳои тамошобоб хеле зиёд мебошанд. Қалъаи Ҳисор, шаҳри қадимаи Саразм, дараи Варзоб, дараи Ромит, Искандаркӯл, Ҳафткӯл, Кӯли Калон, кӯҳҳои сарбафалаки водии Зарафшону Кӯҳистон Бадахшон аз ҷумлаи онҳо мебошанд. Қалъаи Ҳисор яке аз мавзёҳои таърихӣ дар Осиёи Марказӣ ба шумор рафта, таърихи беш аз 3000 сола дорад. Қалъа дорои дарвозаи асосӣ буда, дар асри 16 таҷдид гардидааст. Бари деворҳои қалъа 1 метр буда, аз ҳавлии васеъ, ҳавзи об ва боғи калон иборат мебошад. Айни ҳол дар назди Қалъа 2 дарахти чинори 500-700 сола руста истодаанд.

Саразм – якумин ёдгории Тоҷикистон, ки ба мероси умумиҷаҳонии ЮНЕСКО дохил шудааст. Ин яке аз қухантарин шаҳрҳои мебошад, ки дар асрҳои IV-II пеш аз милод бунёд гардидааст. Саразм дар 15 километрии шаҳри Панҷакент дар тарафи чапи соҳили дарёи Зарафшон ҷойгир шудааст.

Дараи Варзоб дар доманакӯҳҳои зебоманзари Ҳисор дар наздикии шаҳри Душанбе ҷойгир мебошад. Табиати зебовуҳавои тоза дорад. Дарёи шӯху сероби дара аз кӯҳҳои сарбаланд сарчашма мегирад ва ниҳоят лаззатбахш мебошад.

Искандаркӯл – марвориди Тоҷикистон. Кӯл номи худро аз Искандари Мақдунӣ ба мерос гирифтааст. Ривоят мекунанд, ки Искандар дар роҳи худ аз Осиёи Марказӣ ба Ҳиндустон муддате дар мавзё бо аскарони худ истироҳат кардааст. Искандаркӯл дар баландии 2195 метр аз сатҳи баҳр ҷойгир мебошад ва яке аз кӯлҳои зеботарини Тоҷикистон ба шумор меравад. Моро лозим аст, ки инҳо ва дигар макону мавзёҳои сайёҳии кишвари азизамонро бо забонҳои гуногун ва ба гунаи некӯву муассир таблиғ намоем.

Хулоса, мо ҷавонони саодатманди Ватан ҳар иқдоми неку созандаи пешгирифтаи Асосгузори Сулҳу Ваҳдати Миллӣ, Пешвои Миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмонро ҳамачониба дастгирӣ намуда, барои иҷрои дастурҳои сарвари оқили давлатамон оид ба муаррифии шоистаи имкониятҳои сайёҳии кишвар ва фарҳанги волои миллати қуханбунёдамон тамоми кӯшишу гайратамонро равона созем.

ВАЗЪИ СИЁСӢ-ИҚТИМОӢИ АМОРАТИ БУХОРО ДАР ОХИРИ АСРИ XIX (ТАҲЛИЛИ ЗАМОНИ ЗИНДАГӢИ ШАМСИДДИН ШОҲИН)

*Асомуддини Абдулмумин - унвонҷӯи кафедраи фанҳои гуманитарии
Донишгоҳи технологияи Тоҷикистон,
тел; 988-28-18-77 asomiddin .1991@ mail.ru*

Давраи зиндагӣ Шамсиддини Шоҳин ва омӯзишӣ вазъи сиёсӣ- иқтимоӣ Аморати Бухоро дар охири асри XIX дорои аҳамияти илмӣ – таърихӣ буда, омӯзиш ва пажӯҳиши он метавонад барои муайян намудани сарчашмаҳои асосии тафаккури озодихонаи намояндагони барҷастаи илму адаби тоҷик мусоидат намояд. Дар ин мақола масъалаи мавриди назар бо диди тоза ва бозёфтҳои нав мавриди таҳлил қарор дода шудааст.

Калидвожаҳо : таърих, инқилоб, шеър, Бухоро, илм, адаб, сиёсат.

СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ БУХАРСКОГО ЭМИРАТА В КОНЦЕ XIX ВЕКА

*Асомуддини Абдулмумин - соискатель кафедры
гуманитарных наук ТУТ
тел; 988-28-18-77 asomiddin .1991@ mail.ru*

Изучение жизненного пути Шамсиддина Шохина в конце XIX века и изучение социально-политического положения Бухарского Эмирата в этот период имеет научно-историческое значение. Изучение и исследование особенностей данного периода могут определить основные источники мышления представителей таджикской науки и литературы. В данной статье впервые рассмотрены вопросы изучения состояния политического положения Бухарского Эмирата в конце XIX века.

Ключевые слова: история, революция, стихотворение, Бухара, наука, литература, политика.

SOCIO-POLITICAL SITUATION OF BUKHARA EMIRATE AT THE END OF THE 19TH CENTURY

*Asomuddini Abdulmumin - postgraduate student
of the Department of Humanities TUT,
988-28-18-77 asomiddin .1991@ mail.ru*

The study of the life of Shamsiddin Shokhin at the end of the nineteenth century and the study of the socio-political situation of the Bukhara Emirate during this period has scientific and historical significance. The study and study of the features of this period can determine the main sources of thinking of representatives of the Tajik science and literature. This article is the first to consider the study of the state of the political situation of the Bukhara Emirate at the end of the nineteenth century.

Keywords: history, revolution, poem, Bukhara, science, literature, politics.

Шамсиддин Шоҳин дар замоне умри худро сипарӣ намудааст, ки дар аморати Бухоро вазъи сиёсӣ- иҷтимоӣ хеле тезу тунд буда, зиндагии мардум дар ҳолати фалокатбор қарор дошт. Дар Осиёи Миёна вазъи ақибмондагии иқтисодӣ ба таназзули фарҳанг ва адаб аз он гувоҳӣ меод, ки аморати Бухоро нисбати вазъи ба амал омада таваҷҷуҳ надорад. Бо вучуди кашшоқию нодорӣ тамоми қаламрави аморатро фаро гирифтанд мардум ба ҳокимият зиёда аз 45-намуд андоз месупорид. Бинобар ин мардуми минтақаҳои гуногуни дар тобеъияти аморат қарор дошта, кӯшиш аз ҳокимияти марказӣ канорагирӣ доштанд.

Чунончӣ, профессор Холиқ Мирзозода дар рисолаи «Шамсиддин Шоҳин» ин вазъро хеле дақиқ ва саҳеҳ ба мушоҳида гирифта, чунин менигарад; «Аз ин ҷост, ки дар асри XIX Осиёи Миёна ҳукумати марказӣ нашофт; вай ба се хонигарӣ-Хонигарии Бухоро, хонигарии Хева ва хонигарии Куқанд ҷудо шуда буд ва доимо ин хонигарихо байни ҳамдигар ҷангҳои харобовар карда, боиси боз ҳам хароб шудани хоҷагии халқ, ба дараҷаи хеле паст фурумадани маданият ва вайронии осоиштагии мардум мешуданд». Чуноне мебинем минтақаҳои гуногун аз вазъи кишвар истифода намуда, кӯшиш доштанд, ки аз сиёсати аморат саркашӣ намуда ва худро давлати мустақил эълон намоянд. Дар ин солҳо вазъи сиёсӣ иқтисодӣ хонигарихои Хева ва Куқанд нисбат ба Бухоро беҳтар ва дастрас буд. Бинобар ин аҳли илму адаб аз Бухоро дурӣ ҷӯста, рӯ ба минтақаҳои ободу замонӣ менамуданд. Мафҳуми иваз намудани ҳокимият дар ин сарзамини ниёгон бегона буд. Ҳатто хонадони мангитиён ба хунрезии кашмоқашҳои зиёд ҳокимиятро бо фарзанди худ месупорид. Мардум умед ба амири нав баста гумон доштанд, ки бо иваз шудани амир вазъи зиндагии мардум беҳ мешавад.

Ҳамзамон, вақте ки Амир Музаффар (1860-1885) ба ҷойи падари золими худ Амир Насрулло (1828-1860) нишаст, азбаски дар ин муддати дуру дарози ҳукумронии Амир Насрулло мардум хеле монда шуда буд, аз омадани амири ҷавон умеди калон доштанд. Мутаассифона, умеди мардум барбод рафта, зулму золимӣ аз ҳадди эътидол берун рафтанд гирифт. Амир Музаффар золиму беадолат, бераҳму хунрез, макору фиребгар ва дар давлатдорӣ шахси белаёқат буд. Дар ҳамин айём Русияи подшоҳӣ истилои Осиёи Миёнаи қафомондаро аз масъалаҳои муҳимтарини сиёсати дурнамои худ ҳисоб мекард. Гарчанде Русияи подшоҳиро «зиндони халқҳои меномиданд», вале нисбат ба аморати Бухоро муносибати Русияи подшоҳӣ ба мардум беҳтар буд. Зеро дар аморати Бухоро ба ғайр аз қонуни шариат, ки ба манфиати табақҳои ҳукумрон равона карда шуда буд, қонуни дигар, ки ҳуқуқу озодии синфи меҳнаткашро ҳимоя кунад, ҳуқуқ нашофт. Минтақаҳое, ки ба итоати Россия дохил шуда буданд, нисбат ба қаламрави аморати Бухоро аз баъзе ҳуқуқу озодиҳо бархурдор буданд. Бинобар ин минтақаҳои дар аморат буда, талош доштанд, ки ё аз зери зулми аморат халос шаванд ва ё дар зери ҳимояи Русия қарор дошта бошанд. Аморат бошад сиёсати ноадолатонаи худро ба сари мардум пурзӯр намуда, аз рӯи ахбори таърихшиносон агар пеш аз истилои миқдори андозҳо 36-номгӯӣ бошад, баъд аз ин ходиса ин миқдор ба 45-номгӯӣ мерасид.

Ин усули ваҳшиёнаи истисмори мардум рӯз ба рӯз ба решаи давлати аморати Бухоро табар зада, дасти Русияро дар сарзамини Осиёи Миёна дароз мекард ва мардум ягона роҳи наҷоти худро дар пайвастиҳои ба Русияи подшоҳӣ меидиданд. Аз ҳамин сабаб бошад, ки аксари муҳақиқон истилои Осиёи Миёнаро аз ҷониби Русия «ҳамроҳшавии Осиёи Миёна ба Русия қаламдод мекунад». Зеро аморати Бухоро ба ҷойи роҳи адолату дастгирии синфи меҳнаткашро ҷустуҷӯ намудан, зулму золимиро пеша карда, бо ин васила халқро бо тарсу ҳарос побанди сиёсати кӯркӯронаи худ кардан мехост. Дар ин марҳила шояд бо таъсири Русияи подшоҳӣ баъзе гурӯҳҳои озодфикр ва

пешқадам бар алайҳи аморати Бухороро овоз баланд мекарданд ва амиро аз сиёсати нодуруст ва зиддимардумӣ хушдор медоданд. Вале аморат баръкс ба сарқуб кардан ва аз Бухоро дуркардани онҳоро салоҳи кор медонист. Ниҳоят соли 1885 дар минтақаи Хатлон шӯриши Восеъ ба амал омад, гарчанде ин шӯриш бо роҳҳои гуногун пахш шуда бошад ҳам, аморати Бухороро ба ларза оварда, часорати мардумро дар нисбати сиёсати ҷоҳилонаи амир Музаффар боло бурд.

Ба андешаи мо омилҳое, ки дар ин замон боиси бедории мардум ва суст шудани пояи давлатдории аморати Бухор гардиданд, аз онҳо иборат мебошанд:

- 1) Боло рафтани зулму золими аз ҷониби аморати Бухоро;
- 2) Зиёд шудани воситаҳои ғорат кардани мардум аз ҷониби аморат;
- 3) Зиёд шудани норозигии халқ аз андозу андозсупориҳои бемаврид ва иловагӣ;
- 4) Дароз шудани дасти Русияи подшоҳӣ ба сарзамини Осиёи Миёна;
- 5) Ба вучуд омадани ҳаракатҳои озодихонаи табақаи зиёӣ ва пешқадам.

Ҳамин тариқ, сол то сол ин омилҳо хусусияти оммавӣ пайдо карда, аморати Бухороро хушдор медоданд, ки сиёсати ноадолатонаи худро нисбати мардум ва минтақаҳои дар ихтиёр дошта таъғир диҳад. Дар акси ҳол қисмати марғбори аморат фаро мерасад. Мутаассифона, аморати Бухоро ва амирон ба ҷойи таъғир додани сиёсати золимонаи худ баръакс зулму золимиро тавассути андозу андозбандӣ зиёд мекарданд. Шамсиддини Шоҳин, Аҳмади Дониш, Садри Зиё ва садҳо шоирону мутафаккирони пешқадам ба майдон омада, ба муқобили аморати Бухоро бо часорату нотарсӣ камбудию хиёнатҳои аморати Бухороро изҳор менамуданд. Шамсиддини Шоҳин аз зумраи намояндагони пешқадами замон буд, ки камбудию норасоҳои аморатро ошкор намуда, мавриди ғзаби амир ва пайравони ӯ қарор гирифт. Ӯ бар муқобили амирон овоз баланд карда, дар он замон, ки гуфтани ин суханҳо ба ҷони ҳар як шахс хатар эҷод менамуд, чунин мегуяд:

*Бурида бодо забони суханварони ҷаҳон,
Зи бас таънаи Шоҳин кушодаанд забон!
Хирад, ки аз сари тавфиқ мекунанд инсоф,
Шавад ба дидаи таҳқиқ ин нуҳуфта аён,
Чӣ мекуни гила аз мардуми замон, Шоҳин,
Ба гӯши ҳар натавон дод ҳарза бонги азон!*

Ҳамин тариқ, омӯзиш ва пажӯҳиши замони зиндагии Шамсиддини Шоҳин дар таърихи халқи тоҷик доро аҳмияти сиёсӣ буда, он метавонад, дар таҳқиқи ҳаракатҳои озодихонаи намояндагони Бухорои амирӣ мусоидат намояд. Шоҳин дар ин давраи таърихӣ, дар муҳити сиёсӣ иҷтимоӣ Бухорои амирӣ аз пайравони часоратманди Аҳмади Дониш буда, дар бедории мардуми ҷафодидаи тоҷик бо эҷодиёти пуршӯби худ хизмати беандоза анҷом додааст.

Китобнома:

- 1) Айнӣ С. Таърихи амирони манғития Душанбе; Ирфон, 1963 -
- 2) С. Айнӣ, «Намунаи адабиёти тоҷик», Душанбе : Ирфон, 2011-
- 3) Гафуров Б.Г. История таджикского народ.- Сталинабад, 1955.- 438 стр
- 4) Дониш Аҳмади Рисолаи «Тарҷумаи аҳволи амирони Бухорои шариф», саҳ 127 нусхаи шӯъбаи дастнависҳои шарқии институти забон ва адабиёти АФ РСС Тоҷикистон

5) «Девони Шохин», Нусхаи шӯъбаи дастанвисхои шарқи Инистути забон ва адабиёти АФ РСС Тоҷикистон инв. 785.

6) Ходизода Расул Адабиёти тоҷик дар нимаи дуввуми асри XIX, қисми аввал Душанбе ; Дониш, 1968.

НАРОДНЫЕ РЕМЕСЛА-ВАЖНЫЙ ФАКТОР УКРЕПЛЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

Бойматов Д. - докторант PhD 2-курса кафедры истории, права и политологии Кулябского государственного университета имени А. Рудаки.

Автор в статье справедливо отмечает, что современность испытывает культуру каждого народа в стойкости и прочности. И в современных условиях для любого государство проблема защиты национальных и культурных ценностей приобретают особое значение. В контексте вышесказанного авторотмечает, что нужно развивать народное ремесло, так как оно является единственным и общим объединением, также является показателем национальной культуры.

Ключевые слова: Таджикистан, культура, искусство, народ, традиция, цивилизация, ремесла, история.

ХУНАРҲОИ МАРДУМӢ - ОМИЛИ МУҲИМИ ТАҲКИМИ АРЗИШҲОИ МИЛӢ

Бойматов Д. – докторанти (PhD) курси 2 Донишгоҳи давлатии шаҳри Кӯлоб ба номи А. Рудаки.

Муаллиф дар мақола қайд менамояд, ки раванди муосиршавӣ фарҳанги ҳар як халқу миллатро дар заифию бузургӣ имтиҳон менамояд ва дар воқеъ масъалаи ҳифзи арзишҳои маданияту фарҳангӣ дар шароити муосир ва дигаргуншавии ҷомеа барои ҳар як давлат мақоми хоса дорад. Илова бар ин муаллиф қайд намудааст, ки бояд ҳунарҳои мардумиро рушд дод, чунки онҳо тарғибгари фарҳанги миллӣ мебошанд.

Калимаҳои калидӣ: Тоҷикистон, фарҳанг, санъат, халқ, анъана, тамаддун, ҳунарҳои мардумӣ, таърих.

NATIONAL CRAFTS - IMPORTANT FACTOR OF STRENGTHENING NATIONAL VALUES

D. Boymatov - doctoral candidate PhD 2-year of the Department of History, law and political science of Kulyab State University named after A. Rudaki.

Folk craft is an important factor in strengthening national values. The author in the article rightly points out that modernity is testing the culture of every nation in perseverance and strength and in modern conditions for any state the problem of protecting national and cultural values is of

particular importance. In the context of the above, the author notes that it is necessary to develop folk craft, since it is the only and common association, and also an indicator of national culture.

Keywords: Tajikistan, culture, art, people, tradition, civilization, crafts, history,

Information about the author: Boymatov Dilshod. Doctoral PhD of the second year of the Department of History, law and political science of Kulob State University named after A. Rudaki

Культура как могущественный феномен и продукт длительной исторической деятельности человечества. Как отмечает президент страны Эмомали Рахмон, основатель мира и национального единства, Лидера нации: «Культура, несомненно, является отражением национального духа, нравов, обычаев, традиции и исторической памяти каждого народа и каждой нации. Кроме культуры и ремесла человечество еще не придумало никаких эффективных способов объединения и общего единства». Следует подчеркнуть, что народное творчество и разнообразные его традиции занимают особое место в жизни народа и являются главным явлением в национальной культуре таджиков. Важность и необходимость поддержки развития ремесла неоднократно отмечал в своих посланиях Основоположник мира и национального единства – Лидер нации, Президент Республики Таджикистан, уважаемый Эмомали Рахмон.

Таджикистан - страна с необыкновенно талантливым народом, а талант и мастерство, умноженные на многовековую историю, дают в итоге те шедевры народного творчества, которые не позволяют забыть о своих корнях, культуре и неповторимом этносе. В Таджикистане существуют целые династии народных мастеров, которые передают древнее искусство из поколения в поколение. С давних пор народы Таджикистана славятся творениями своих народных умельцев, ремесленников. Эти умелые руки в течение многих веков создавали ткани, посуду, музыкальные инструменты, ковры, предметы мебели, ювелирные украшения и многое другое. И все из натурального экологически чистого сырья.

Это именно то, что делает нашу культуру богатой и неповторимой. Народные умельцы, ремесленники в течение многих веков создавали ткани, посуду, музыкальные инструменты, ковры, предметы мебели, ювелирные украшения и многое другое и сегодня продолжают традиции своих предков. Создавая шедевры, мастера виртуозно сочетают инновационные способы с традиционными, вплетая в традиционную тематику новые элементы, обеспечивая преемственность и устойчивость культуры. Сохранение, возрождение и развитие народных художественных промыслов и ремесел являются важной государственной задачей. Почти каждый уголок нашей страны имеет свой, определенный вид ремесла и постараемся собрать и показать самые яркие и известные из них.

Таджикские ремесла - Художественные ткани

Древнейший вид народного таджикского промысла – ткачество. Самыми распространенными видами таджикских тканей являются:

Зандона – известна с древних времен, была широко распространена в Мавераннахре, Хорасане, Иране, а также в Древней Руси, Скандинавских странах, Китае и Арабском Халифате. Центр его производства находился в одноименном селении близ Бухары. В эпоху Саманидов экспортировалась в различные страны, имела как гладкокрашенную, так и узорчатую форму, иногда орнаментировалась способом узловой перевязки, легшим в основу абровой (облакоподобной) орнаментации. Зандона дошла и до наших дней, правда, в более совершенном виде.

Алоча – яркая, разноцветная полосатая материя из шелка и хлопка. Гладкая поверхность ее переливается и мерцает. В настоящее время народные мастера Гиссарской долины Таджикистана готовят разные виды алочи. В быту, в основном, использовались два ее вида: зебак и фаранчи (из европейской нитки).

Бекасам – многоцветная полупелюшковая материя. Орнамент - полосатый, узорчатый. Изготавливается народными мастерами Самарканда, Бухары, Ташкента, Коканда. В современном Таджикистане бекасам выпускают, в основном, каратагские народные умельцы. Ткань очень популярна у местных жителей и сегодня.

Парча – шелковая материя, известная во всем мире. Наряды из парчи надевают по большим праздникам.

Карбос – хлопчатобумажная материя, самый распространенный вид ткани в Средней Азии. Изготавливали в Самарканде, Бухаре (Узбекистан) и Каратаге (Таджикистан).

Шохи-камус – шелковая ткань, очень плотная с богатым рисунком. Ее использовали для шитья парадных платьев и головных платков.

Чит – хлопчатобумажная, орнаментированная материя, одна из самых распространенных тканей среди населения Средней Азии. До сих пор производится в Самарканде, Бухаре, Ура-Тюбе, Каратаге.

В народном промысле таджиков, кроме вышеуказанных видов тканей славились хлопчатобумажные набивные ткани – *малля, фальга, фута*. Большим мастерством выделки, изяществом отличались шелковые ткани кимхоб, дибо, шелковые покрывала с многоцветным абровым орнаментом.

Таджикские ремесла - Зардузи

Один из самых распространенных видов декоративно-прикладного искусства таджиков. В золотом шитье использовались два вида ниток: золотистые и белые. Золотое шитье в основном используется в отделке бархата. В прошлом оно использовалось в шитье кожи, меха, хлопчатобумажных тканей. Существует два вида золотого шитья: заминдузи и гулдузи.

Заминдузи – разноцветная орнаментация, нанесенная по площади всего материала, характерна для всех регионов Центральной Азии.

Гулдузи – орнамент которой создается на основе рисунка, нанесенного на материал. Этот стиль один из самых сложных в золотошвейном деле. Способом гулдузи вышиваются халаты, чапаны, туфли для невесты, боскат, тюбетейки, украшения для лошадей. В современном золотом шитье в основном используются гулдузи, применяемое для сувенирных изделий. Нитки содержат 10-20 % золота. Среди используемых изобразительных элементов: офтоб (солнце), булбул (соловей), гунча(бутончики), садбарг (роза), гулшан (цветник), чашмибулбул (глаз соловья), мавдж (волна) и др.

Абрбанды – набойка или набивка. Древнейший вид народного промысла таджиков. Абрбанды наносятся способом печатания абровых рисунков на готовый материал. Орнамент отличается особым художественным качеством и разнообразием узоров: геометрических, цветочных и т.д. В каждом регионе мастера соблюдали свой оттенок цвета. Сегодня абрбанды – особый вид искусства. Сохранился в народных промыслах г. Ура-Тюбе. Здесь его передают по наследству из поколения в поколение.

Таджикские ремесла - Художественная вышивка

Редкое тканное изделие у таджиков лишено национальной художественной вышивки. Среднеазиатские женщины вышивали с незапамятных времен, но именно в XIX столетии вышивка стала там одним из самых развитых, популярных и процветающих видов народного искусства. В горах Таджикистана мастерицы украшали одежду вышитыми узорами. Кочующие в степях скотоводы создавали удивительные по красоте вышивки, предназначавшиеся для убранства юрты, расшивали шелками головные уборы. Это искусство имеет древние корни, и оно продолжает развиваться и широко использоваться в орнаментике ковров, текстиле, одежды и сувениров. Вышивают таджики при помощи специальных иглол с использованием хлопковых, шерстяных и шелковых нитей, а также драгоценных и полудрагоценных камней.

Древнейшими центрами вышивки таджиков являются северные районы Таджикистана: Ура-Тюбе, Худжанд, Исфара, Канибадам, Ашт, Пенджикент.

Сюзане. Так называют – большое прямоугольное вышитое панно на стене - главное и неизменное украшение таджикского дома, по красоте не уступающее ковру. Традиция украшать им жилище известна с незапамятных времен. Вид вышивания сюзане, так же называется сюзане, что в переводе с персидского означает «шитые иголкой». Сюзане вышивают на бархате, шелке, хлопчатобумажных тканях. Самыми известными сюзане являются самаркандские, бухарские (Узбекистан), уратюбинские (Таджикистан).

Сюзане дарят ко многим праздникам, но в большинстве случаев, к свадьбе. Изготовление свадебного сюзане считалось очень почетным занятием и доверялось только опытным мастерицам. Матери придумывали свадебный узор задолго до того, как дочь достигала брачного возраста. Чаще всего сюзане представляет собой символическую картину цветущего сада. Однако, в недрах роскошного орнамента нередко скрываются магические символы и пожелания: гранат – для плодовитости, ножи – от дурного глаза, перец – злые духи мимо пройдут, светильник – очищение от зла, птица – на счастье. В каждом районе существовали свои узоры и вышивальные швы.

Тесьма – декоративная вышивка горных таджиков, украшающая некоторые предметы. Орнамент тесьмы по своему композиционному строю носит каймовый, ленточный характер.

Таджикские ремесла - Декоративная резьба

Все кто хоть раз побывал в Таджикистане, знает насколько актуально для местных жителей искусство декоративной резьбы. Ею украшены памятники архитектуры, предметы быта, музыкальные инструменты, посуда, двери, рамы, сувениры и пр. Это одно из самых древних и распространённых ремёсел Таджикистана. Различают резьбу по дереву (посуда, мебель), камню и ганчу (архитектурные памятники, дома, отделка помещений).

Ранее в подобной резьбе широко использовались изображения людей и животных. С распространением ислама, они постепенно исчезают из творчества и их место занимает большое количество арабских надписей. Некоторые резчики отдают предпочтение «растительным», геометрическим узорам. Предметам домашней утвари присуща мелкая ногтевидная резьба в виде четырёхлистника по красно-черной росписи. Для архитектуры характерна орнаментовка цветами лотоса, тюльпана и других цветов.

Помимо мечетей и медресе, резьба по камню использовалась для оформления надгробий и мавзолеев. Все элементы резьбы сейчас можно встретить в архитектуре современных домов. Сегодня многие из этих вещей стали сувенирами, которые особенно

ценят иностранные гости, посещающие Центральную Азию и Таджикистан, в частности. В Таджикистане существуют целые династии народных мастеров, которые передают древнее искусство из поколения в поколение.

Литература:

1. С.Хантингтон. Столкновение цивилизаций.-Москва, 2006г.
2. Э.Рахмонов. Точикон дар оинаи таърих.-Душанбе, 1997с.
3. И. Бобокулов, Дилоев Н.-Фарҳангшиносӣ.-Душанбе, 2007с.
4. А.О. Чубарян. Цивилизации.-М., 2002.
5. Комилов Р.С. Назаров М.А. Таърихифалсафа. Душанбе 2011
6. Муъаммад Рашшод. Фалсафа аз оғози таърих. –Душанбе, «Ирфон», 2002

ДИНАМИКА И НАТИЧАҲОИ СУБТЕСТИ “ЗАБОНИ ТОЧИКӢ” ДАР СОЛҲОИ РОҲАНДОНДОЗИИ ИМТИҲОНҲОИ МАРКАЗОНИДАИ ДОХИЛШАВӢ

Назаров Рустамҷон Саидмуродович – унвонҷӯи Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи А. Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон; сардори шӯъбаи технологияҳои иттилоотию коммуникатсионии Маркази миллии тести назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. e-Mail: Rustam_N@hotmail.com.

Мақолаи мазкур ба субтести “Забони тоҷикӣ”, ки он ҳамчун ҷузъи таркибии қисми А (имтиҳони умумӣ) дар низоми имтиҳонҳои марказонидаи дохилшавӣ ба ҳисоб меравад, бахшида шудааст. Дар мақола меҳвари асосиро таҳлили динамикаи натиҷаҳои бадастовардаи докталабон аз субтести “Забони тоҷикӣ” тайи панҷ соли роҳандозии низоми имтиҳонҳои марказонидаи дохилшавӣ (солҳои 2014 – 2018) ишғол менамояд.

Вожаҳои калидӣ: забони тоҷикӣ, имтиҳони умумӣ, имтиҳонҳои марказонидаи дохилшавӣ, қисми А, навъи мувофиқат, навъи пӯшида, саволу масъалаҳои тест, субтест, хол, холи миёна.

ДИНАМИКА РЕЗУЛЬТАТОВ СУБТЕСТА “ТАДЖИКСКИЙ ЯЗЫК” В ГОДЫ РЕАЛИЗАЦИИ ЦЕНТРАЛИЗОВАННЫХ ВСТУПИТЕЛЬНЫХ ЭКЗАМЕНОВ

Назаров Рустамҷон Саидмуродович – соискателъ Института развития образования имени Абдурахмана Дҷами Академии образования Таджикистана; начальник отдела информационно-коммуникационных технологий Национального центра тестирования при Президенте Республики Таджикистан. e-Mail: Rustam_N@hotmail.com.

Настоящая статья посвящена субтесту “Таджикский язык”, который является составной частью компонента А (общего экзамена) в системе централизованных вступительных экзаменов. В статье основное место отведено анализу полученных абитуриентами результатов по данному субтесту в течении пяти лет реализации системы централизованных вступительных экзаменов (2014 – 2018 гг.).

Ключевые слова: закрытый тип, компонент А, общий экзамен, очко, среднее очко, субтест, таджикский язык, тестовые задания, тип на установление соответствия, централизованные вступительные экзамены.

DYNAMICS OF RESULTS OF THE SUBTEST “TAJIK LANGUAGE” IN THE YEARS OF IMPLEMENTATION OF THE CENTRALIZED ENTRANCE EXAMS

Nazarov Rustamzhon Saidmuradovich – researcher at the Abdurahman Jami Institute for Educational Development of the Tajikistan Academy of Education; head of the Department of Information and Communication Technologies at the National Testing Center under the President of the Republic of Tajikistan. e-Mail: Rustam_N@hotmail.com.

The present article is devoted to the subtest “Tajik Language”, which is constituent part of component A (general exam) in the system of Centralized Entrance Exams. In the article the main point is directed to the analysis of the entrants’ results obtained on this subtest during the five years of realization of the system of Centralized Entrance Exams (2014-2018).

Key words: average score, centralized entrance exams, closed type, component A, general exam, matching type, score, subtest, Tajik Language, test items.

Аз соли 2014 инчониб, қабули донишҷӯён ба муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёна ва олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон тариқи низоми имтиҳонҳои марказонидаи дохилшавӣ (минбаъд – ИМД) аз ҷониби Маркази миллии тести назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, аслан, дар шакли тестгузаронии мутамарказ ва фарогир роҳандозӣ мегардад.

Низоми ИМД аз қисмҳои А (имтиҳони умумӣ), Б (имтиҳони ихтисос), В (имтиҳонҳои эҷодӣ ва маҳорати махсус), Г (имтиҳонҳои иловагии таҳассусӣ) ва кори хатӣ (эссе) иборат аст, ки аз миёни онҳо танҳо қисмҳои А ва Б дар шакли тестгузаронии мутамарказ ва фарогир ташкил ва гузаронида мешаванд [1].

Қисми А (имтиҳони умумӣ) барои муайян кардани сатҳи дониши функционалӣ ва иҷтимоии докталаб пешбинӣ шудааст. Сарфи назар аз гурӯҳи ихтисосҳо ва комбинатсияҳои ихтисосҳои интихобкарда, супоридани имтиҳони умумӣ барои ҳамаи докталабон ҳатмӣ мебошад. Қисми А се субтестро дарбар мегирад: А.1 – “Забони тоҷикӣ”, А.2 – “Математика” ва А.3 – “Таърихи халқи тоҷик ва асосҳои давлат ва ҳуқуқ”. Қисми Б (имтиҳони ихтисос) бошад, барои муайян намудани сатҳи донишу маҳорати докталаб аз рӯи самтҳо дар доираи гурӯҳи ихтисосҳои интихобкардаш пешбинӣ гардида, он низ аз се субтест (Б.1, Б.2 ва Б.3) иборат аст ва вобаста аз талаботи гурӯҳи ихтисосҳо ҷанҳои таълимии гуногунро дарбар мегирад [1, 2].

Мақолаи мазкур ба субтести “Забони тоҷикӣ” бахшида шуда, дар он сохтор ва хусусияти субтести мазкур баррасӣ мегардад. Меҳвари асосиро дар мақола таҳлили динамикаи натиҷаҳои бадастовардаи докталабон аз субтести “Забони тоҷикӣ” тайи панҷ соли роҳандозии низоми ИМД (солҳои 2014 – 2018) ишғол менамояд.

Забони тоҷикӣ ҳамчун забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамаи муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёнаи умумии кишвар таълим дода шуда, новобаста аз забони таҳсил барои омӯзиш ҳатмӣ мебошад. Омӯзиши забони тоҷикӣ (давлатӣ) тибқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон

“Дар бораи маориф” (2013) ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон” (2009) ба танзим дароварда мешавад.

Тибқи Тартиби гузаронидани имтиҳонҳои марказонидаи дохилшавӣ ба муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёна ва олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон¹ дар низоми ИМД имтиҳон аз забони тоҷикӣ ҳамчун субтести алоҳидаи қисми А барои тамоми дохилшавандагони муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёна ва олии касбии кишвар ҳатмӣ буда, мақсади он аз муайян кардани дараҷаи дониши довталаб аз фанни забони тоҷикӣ ва малакаю маҳорати забонии ӯ иборат аст.

Саволу масъалаҳои субтести “Забони тоҷикӣ” дар ду навъ таҳия мешаванд: **навъи пӯшида** – саволу масъалаҳо бо интиҳоби як ҷавоби дуруст ва **навъи мувофиқат** – саволу масъалаҳо барои муайян кардани мувофиқат, ки намунаи онҳо дар расмҳои 1 ва 2 оварда шудааст. Сохтори субтести “Забони тоҷикӣ” (ниг. ба ҷадвали 1) аз 24 саволу масъалаи навъи пӯшида ва 6 саволу масъалаи навъи мувофиқат таркиб ёфтааст [1, 2].

■ Дар калимаҳои ҳалво – ҳавло, дарё – дайро, ҷумъа – ҷумма кадом ҳодисаи фонетикӣ мушоҳида мешавад?

А) ҷой иваз кардани овозҳо	С) ихтисор шудани овозҳо
В) монанд шудани овозҳо	Д) афтидани овозҳо

Ҷавоб: A B C D

● ○ ○ ○ ○

Расми 1. Намунаи саволу масъалаҳои навъи пӯшида

■ Ҷуфти муносиби калимаҳои додешударо муайян кунед:

А) қанду	1) бародар
В) шахду	2) асал
С) ёру	3) шакар
Д) чону	4) мураббо
	5) чигар

Ҷавоб:

	1	2	3	4	5
A	○	●	○	○	○
B	○	○	○	●	○
C	●	○	○	○	○
D	○	○	○	○	●

Расми 2. Намунаи саволу масъалаҳои навъи мувофиқат

Ҷадвали 1.

Сохтори субтести “Забони тоҷикӣ”

Шумораи саволу масъалаҳои тест	аз ҷумла, навъи		Ҳоли имконпазири ҳади аксар
	пӯшида	мувофиқат	
30	24	6	48
Рақами тартибии саволу масъалаҳои тест	аз 1 то 24	аз 25 то 30	24 x 1 + 6 x 4

Аз соли 2014 то соли 2018, дар умум, 401 534 довталаб барои иштирок дар ИМД (аз ҷумла, дар ИМД-2014 – 52 408, ИМД-2015 – 73 700, ИМД-2016 – 83 068, ИМД-2017 –

¹ Тартиби гузаронидани имтиҳонҳои марказонидаи дохилшавӣ ба муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёна ва олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1-уми августи соли 2015, № 495 тасдиқ шудааст.

96 541 ва ИМД-2018 – 95 817 нафарӣ) аз қайд гузаштааст, ки аз миёни онҳо 372 410 нафарашон (аз ҷумла, дар ИМД-2014 – 46 429, ИМД-2015 – 67 314, ИМД-2016 – 78 174, ИМД-2017 – 90 876 ва ИМД-2018 – 89 617 нафарӣ) аз субтести “Забони тоҷикӣ” (умуман, аз қисми А) имтиҳон супоридаанд.

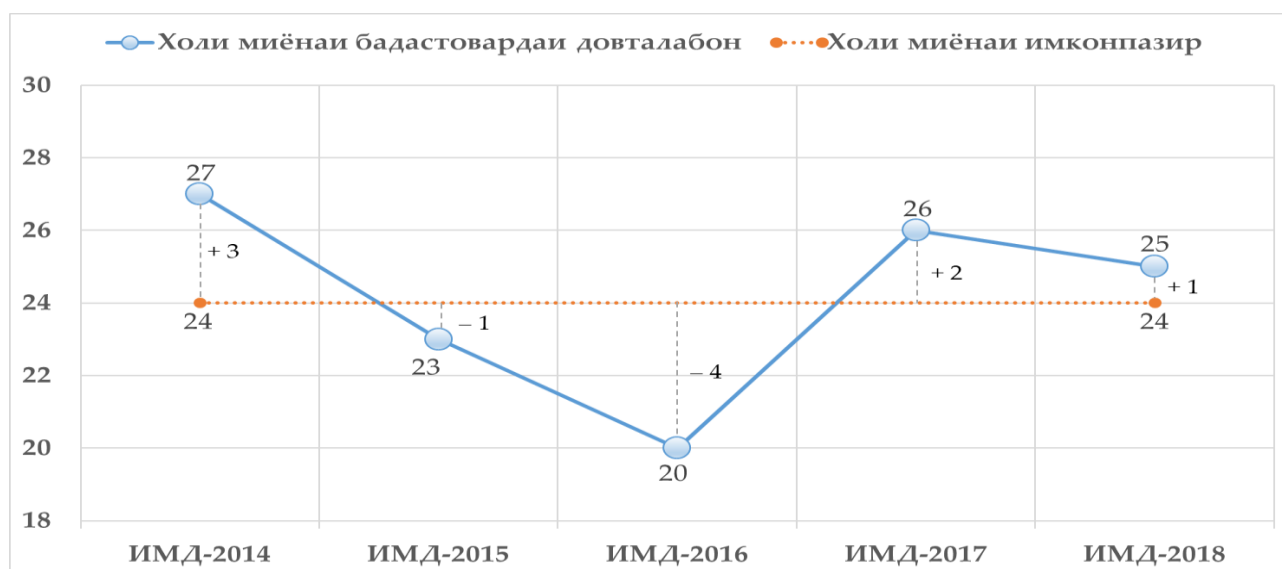
Холи миёнаи бадастовардаи довталабон аз субтести “Забони тоҷикӣ” дар солҳои баррасишаванда, инчунин ҳиссаи довталабоне, ки ҳолҳои бадастовардаашон ба холи миёна баробар ё аз он бештаранд, дар ҷадвали 2 оварда шудааст. Ҳиссаи довталабоне, ки ҳолҳои бадастовардаашон калон ё баробари холи миёнаи субтест аст, дар ИМД-2014, ИМД-2015, ИМД-2017 ва ИМД-2018 аз нисф зиёди шумораи довталабони ҳамон соли имтиҳониро ташкил медиҳад. Масалан, дар ИМД-2014 ҳиссаи чунин довталабон ба 55,96% баробар аст (аз нисфи довталабон 5,96% бештар). Танҳо дар ИМД-2016 ҳиссаи чунин довталабон аз нисфи шумораи довталабони ҳамон сол камтар буда, 49,51%-ро ташкил медиҳад (бо фарқи хеле кам, ҳамагӣ 0,49%).

Ҷадвали 2.

Холи миёнаи бадастовардаи довталабон аз субтести “Забони тоҷикӣ”

Соли баргузори ИМД	2014	2015	2016	2017	2018
Холи миёна	27	23	20	26	25
Ҳиссаи довталабони холи миёна ё аз он бештарро бадастоварда (%)	55,96	54,96	49,51	53,40	51,41

Ҳолати муқоисавии ҳолҳои миёнаи бадастовардаи довталабон аз субтести “Забони тоҷикӣ” бо холи миёнаи имконпазир (нисфи холи имконпазири ҳадди аксари субтест), ки барои субтести мазкур 24 ҳолро ташкил медиҳад, барои солҳои 2014 – 2018 дар расми 3 инъикос ёфтааст. Дар солҳои 2014, 2017 ва 2018 холи миёнаи бадастовардаи довталабон аз холи миёнаи имконпазир, мувофиқан, 3, 2 ва 1 ҳол зиёд буда, дар солҳои 2015 ва 2016, мувофиқан, 1 ва 4 ҳол кам аст. Холи миёнаи ҳадди аксар аз субтести “Забони тоҷикӣ” дар ИМД-2014 дида мешавад, ки 27 ҳолро ташкил медиҳад (+3 ҳол нисбат ба холи миёнаи имконпазир). Холи миёнаи ҳадди ақал бошад, дар ИМД-2016 ба чашм мерасад, ки ба 20 ҳол (–4 ҳол нисбат ба холи миёнаи имконпазир) баробар аст.

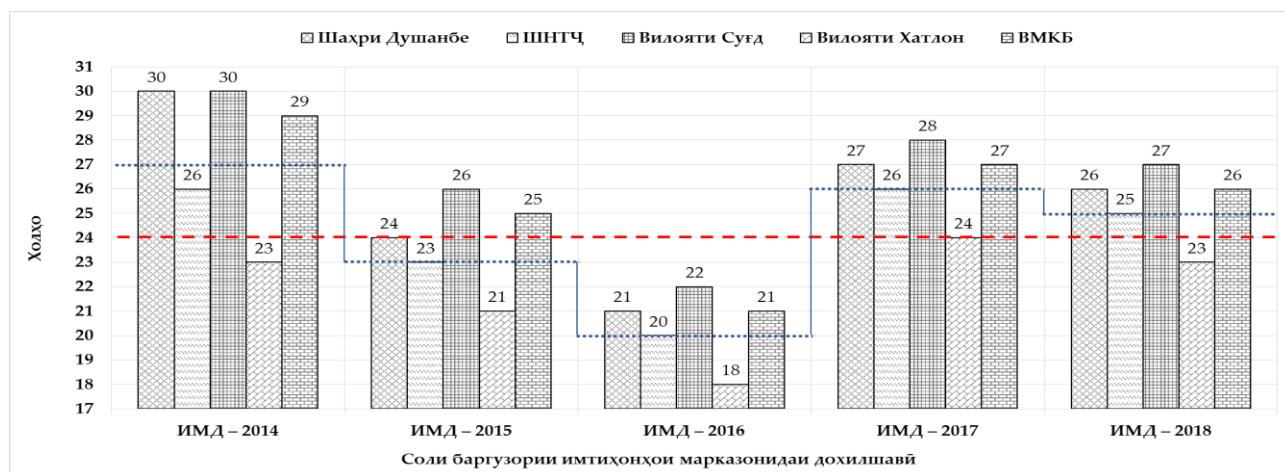

Расми 3. Муқоисаи ҳолҳои миёнаи бадастовардаи довталабон бо холи миёнаи имконпазир аз субтести “Забони тоҷикӣ”

Инак, гуногунии қимати холи миёнаи субтести “Забони тоҷикӣ”-ро дар солҳои баррасишаванда бо дарназардошти як қатор омилҳои иловагӣ, аз қабili макони ҷойгиршавии муассисаҳои таълимӣ, мансубияти ҷинсӣ ва гурӯҳҳои ихтисосҳо дида мебароем.

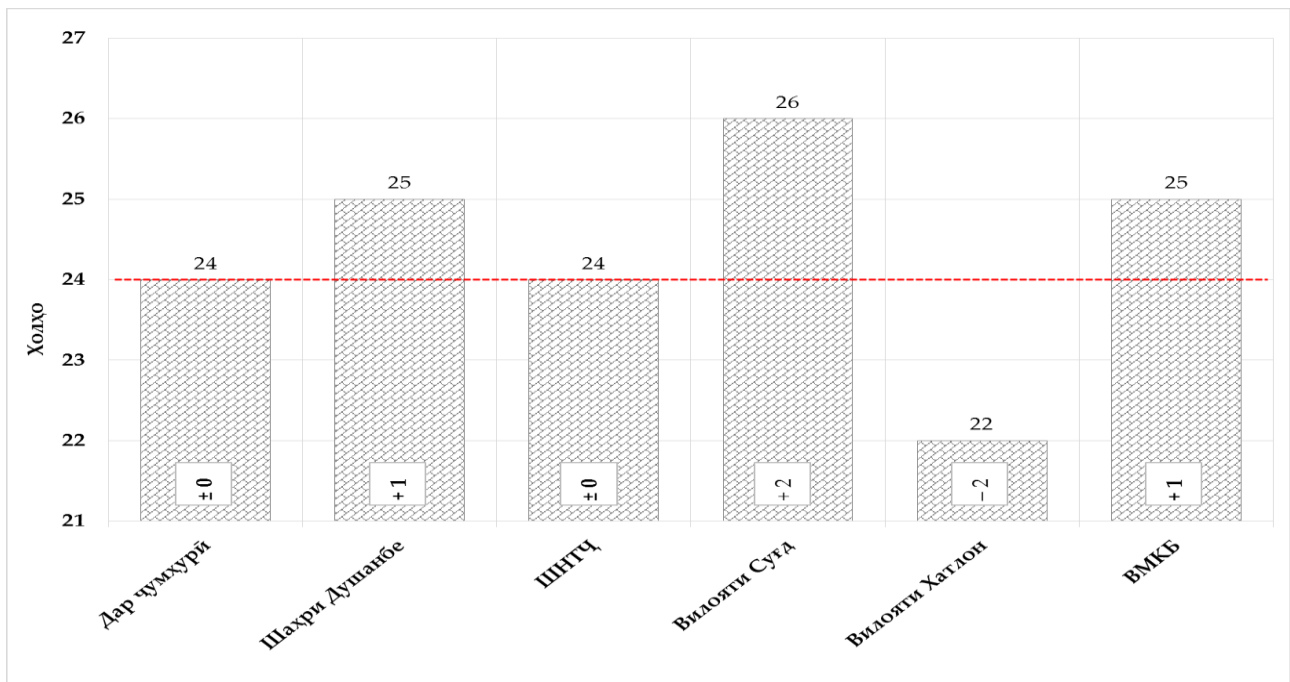
1. Гуногунии қимати холи миёна вобаста аз макони муассисаҳои таълимӣ. Вобаста аз макон (минтақа/вилоят)-и ҷойгиршавии муассисаҳои таълимие, ки довталабон онҳоро хатм намудаанд, қимати холи миёна аз субтести “Забони тоҷикӣ” дар солҳои баргузори ИМД гуногун аст. Малумот дар бораи гуногунии қимати холи миёна аз субтести мазкур тайи панҷ соли роъандозии низоми ИМД вобаста аз макони ҷойгиршавии муассисаҳои таълимӣ дар расми 4 дар намуди гистограммањо тасвир ёфтааст.

Холи миёнаи аз субтести “Забони тоҷикӣ” бадастovarдаи довталабон – хатмкардагони муассисаҳои таълимӣ шаҳри Душанбе, вилояти Суғд ва ВМКБ, њамасола, аз холи миёнаи умумии субтести мазкур (дар сатҳи ҷумҳурӣ) аз 1 то 3 ҳол баландтар аст. Ҳолати баръакс нисбат ба довталабони вилояти Хатлон дида мешавад: ҳамасола, холи миёнаи бадастovarдаи онҳо аз холи миёнаи умумии субтест (аз 2 то 4 ҳол) пасттар аст. Холи миёнаи бадастovarдаи довталабони ШНТҶ бошад, танҳо дар як сол (ИМД-2014) аз холи миёнаи умумии субтест 1 ҳол паст буда, дар солҳои минбаъда ба он баробар аст.

Расми 4. Гуногунии холи миёнаи субтести “Забони тоҷикӣ” вобаста аз макони ҷойгиршавии муассисаҳои таълимӣ

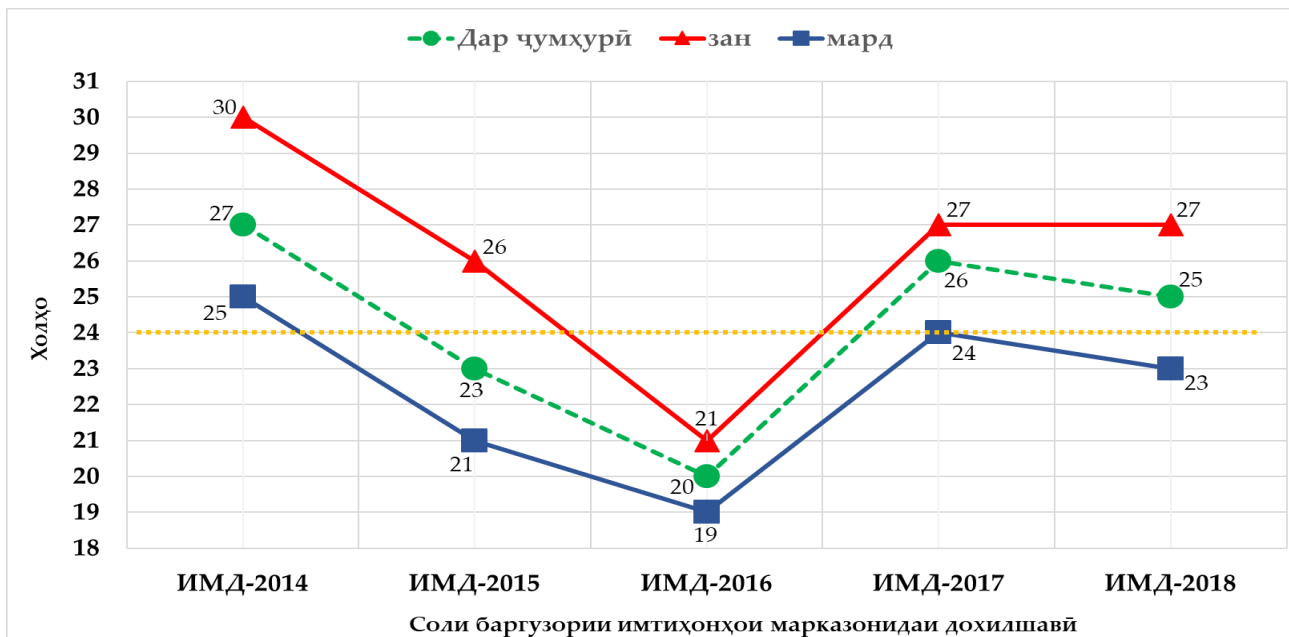
Ҳолати натиҷаҳои аз субтести “Забони тоҷикӣ” бадастovarдаи довталабон вобаста аз макони ҷойгиршавии муассисаҳои таълимӣ, дар маҷмӯъ, ҳамчун ҷамъи натиҷаҳои панҷ соли баргузори ИМД, дар расми 5 пешниҳод гардидааст.

Расми 5. Холи миёнаи субтести “Забони тоҷикӣ” (дар маҷмӯъ) вобаста аз макони ҷойгиршавии муассисаҳои таълимӣ

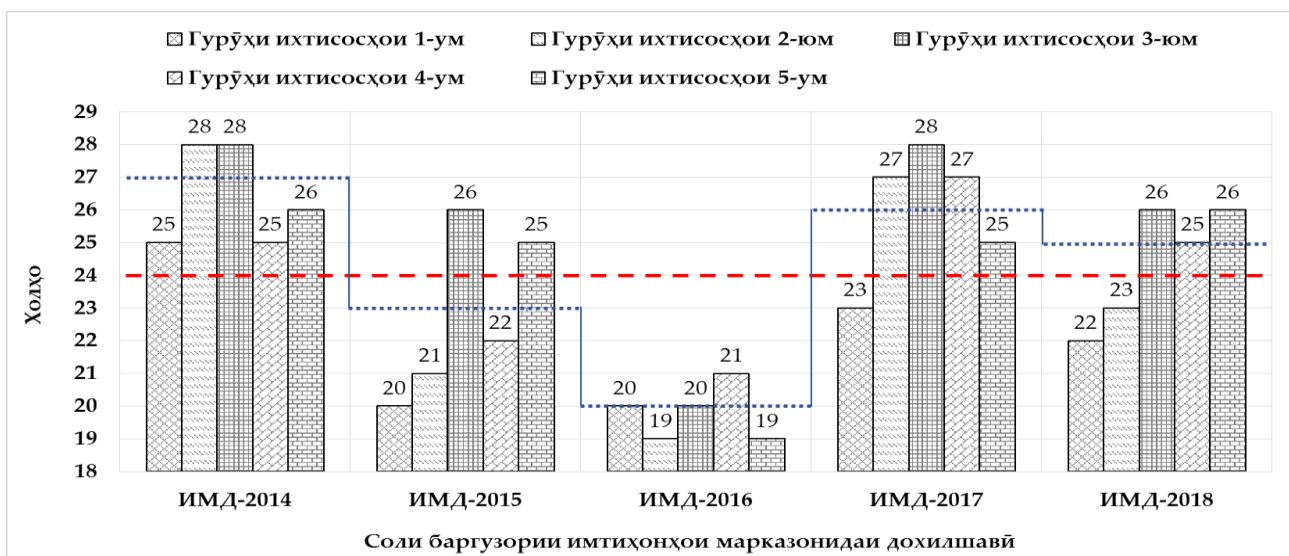
Дар муқоиса бо холи миёнаи умумӣ дар ҷумҳурӣ холи миёнаи бадастовардаи довталабони шаҳри Душанбе, вилояти Суғд ва ВМКБ, мувофиқан, 1, 2 ва 1 хол зиёд, ШНТЧ баробар ва вилояти Хатлон 2 хол кам аст. Агарчи дар маҷмӯъ (дар сатҳи ҷумҳурӣ), холи миёнаи аз субтести “Забони тоҷикӣ” бадастовардаи довталабон ба холи миёнаи имконпазири субтест (24 хол) баробар аст, аммо чунин ҳолат ҳоло ҳам қонеъкунанда нест. Аз нигоҳи мо, барои қонеъкунанда ҳисобида шудани ҳолат қимати холи миёнаи субтест ҳадди ақал бояд аз се ду ҳиссаи холи имконпазири ҳадди аксари субтестро, масалан, барои субтести “Забони тоҷикӣ” 32 холро ташкил диҳад.

2. Гуногунии қимати холи миёна вобаста аз мансубияти ҷинсӣ. Натиҷаҳои аз субтести “Забони тоҷикӣ” тайи солҳои 2014 – 2018 бадастовардаи довталабон ҳамчун ҳолҳои миёна вобаста аз мансубияти ҷинсии онҳо дар расми 6 тасвир ёфтааст. Натиҷаҳои довталабони ҷинсашон зан (минбаъд – ҷавондухтарон), ҳамасола, чи нисбат ба ҳолати умумӣ (дар сатҳи ҷумҳурӣ) – холи миёнаи умумӣ ва чи нисбат ба натиҷаҳои довталабони ҷинсашон мард (минбаъд – ҷавонписарон) баланд аст. Масалан, дар ИМД-2014 холи миёнаи ҷавондухтарон аз холи миёнаи умумӣ 3 хол ва аз холи миёнаи ҷавонписарон 5 хол зиёд аст. Ҳатто, агар натиҷаҳои бадастовардаи ҷавондухтаронро бо холи миёнаи имконпазири субтест (24 хол) муқоиса намоем, пас танҳо дар як ҳолат, дар ИМД-2016, холи миёнаи ҷавондухтарон аз холи миёнаи имконпазир 3 хол камтар аст. Натиҷаҳои ҷавонписарон бошад, натавонанд дар муқоиса бо натиҷаҳои ҷавондухтарон ва холи миёнаи умумӣ паст аст, инчунин нисбат ба холи миёнаи имконпазири субтест (24 хол) низ паст мебошад. Танҳо дар як ҳолат, дар ИМД-2014, холи миёнаи ҷавонписарон аз холи миёнаи имконпазири субтест ба 1 хол зиёд буда, дар як ҳолати дигар, дар ИМД-2017, қиматҳои онҳо ба ҳам баробаранд. Дар се ҳолати боқимонда (ИМД-2015, ИМД-2016 ва ИМД-2018) бошад, холи миёнаи ҷавонписарон аз холи миёнаи имконпазир кам аст. Яъне, аз рӯи субтести “Забони тоҷикӣ” дараҷаи сатҳи дониши ҷавондухтарон нисбат ба ҷавонписарон баландтар ба ҷашм мерасад, ки дар робита ба доираи фанҳои гуманитарӣ, маъмулан, чунин падида ҷой дорад.

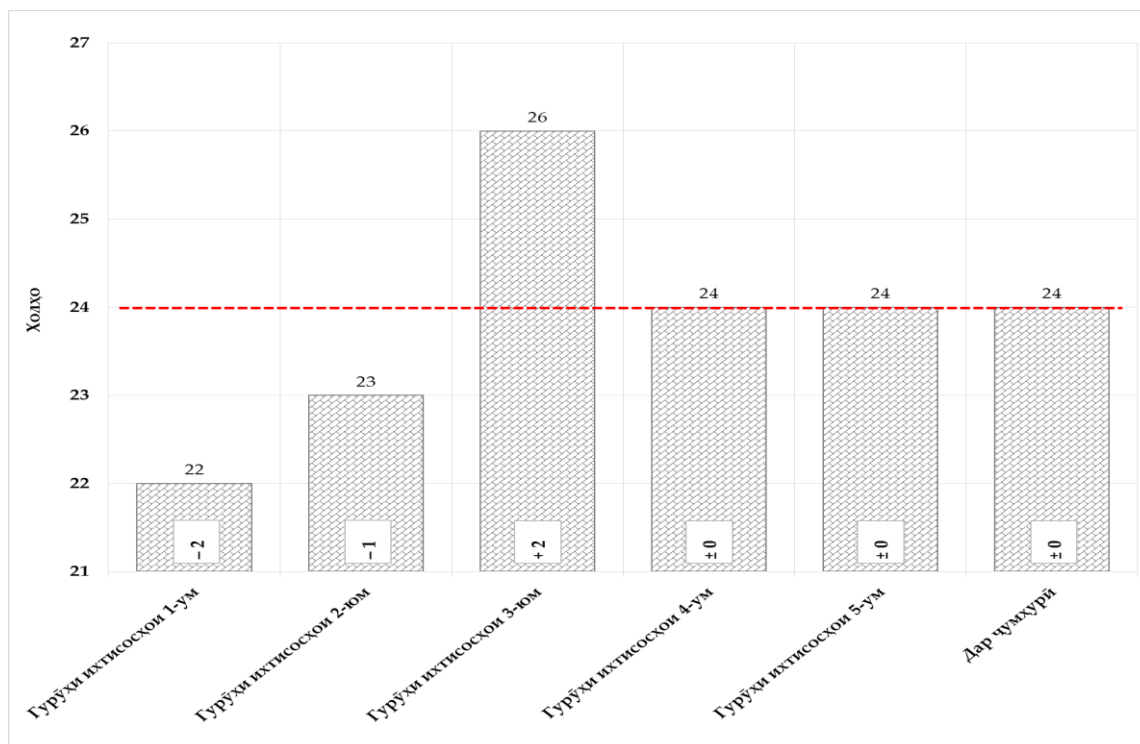
Расми 6. Холи миёнаи субтести “Забони тоҷикӣ” вобаста аз мансубиятии ҷинсӣ

3. Гуногунии қимати холи миёна вобаста аз гурӯҳҳои ихтисосҳо. Натиҷаҳои аз субтести “Забони тоҷикӣ” дар давоми солҳои баррасишаванда бадастовардаи довталабон вобаста аз гурӯҳҳои ихтисосҳои интихобкардашон нямчун холи миёна дар расми 7 инъикос гардидааст. Пеш аз ҳама, ба осонӣ дидан мумкин аст, ки ҳамасола, танҳо натиҷаҳои довталабони гурӯҳи ихтисосҳои 3-юм аз холи миёнаи субтести мазкур дар умум (сатҳи ҷумҳурӣ) – холи миёнаи умумӣ зиёд аст; фақат дар як ҳолат, дар ИМД-2016, холи миёнаи довталабони ин гурӯҳи ихтисосҳо ба холи миёнаи умумӣ баробар аст. Албатта, ин ҳолатро метавон ҳамчун ҳолати табиӣ (интизоршаванда) арзёбӣ намуд. Аслан, он бояд чунин ҳам бошад, зеро гурӯҳи ихтисосҳои 3-юм – “Филология, педагогика ва санъат” бевосита бо субтести “Забони тоҷикӣ” алоқамандии зич дорад.

Расми 7. Гуногунии холи миёнаи субтести “Забони тоҷикӣ” вобаста аз гурӯҳҳои ихтисосҳои интихобкардаи довталабон

Ҳолати натиҷаҳои аз субтести “Забони тоҷикӣ” бадастovarдаи довталабон вобаста аз гурӯҳҳои ихтисосҳои интихобкардашон, дар маҷмӯъ, ҳамчун ҷамъи натиҷаҳои панҷ соли баргузори ИМД, дар расми 8 инъикос гардидааст.

Расми 8. Холи миёнаи бадастovarдаи довталабон аз субтести “Забони тоҷикӣ” (дар маҷмӯъ) вобаста аз аз гурӯҳҳои ихтисосҳо

Аз расми 8 ба осонӣ дида мешавад, ки дар маҷмӯъ (дар сатҳи ҷумҳурӣ), холи миёнаи тайи панҷ соли баргузори ИМД бадастovarдаи довталабон – холи миёнаи умумӣ аз субтести “Забони тоҷикӣ” ба холи миёнаи имконпазири ин субтест (24 хол) баробар аст. Чунин ҳолат дар гурӯҳҳои ихтисосҳои 4-ум ва 5-ум низ ҷой дорад. Танҳо холи миёнаи бадастovarдаи довталабони гурӯҳҳои ихтисосҳои 3-юм нисбат ба холи миёнаи умумӣ 2 хол зиёдтар буда, холи миёнаи довталабони гурӯҳҳои ихтисосҳои 1-ум ва 2-юм аз холи миёнаи умумӣ, мувофиқан, 2 ва 1-хोलӣ камтар аст.

Акнун, вобаста аз таҳлилҳои марбут ба натиҷаҳои субтести “Забони тоҷикӣ” меҳодем якчанд нуқтаи муҳимро ҳамчун хулоса дарҷ намоем.

1) Натиҷаҳои субтести “Забони тоҷикӣ” дар соли 2016 нисбат ба солҳои дигар паст аст. Аз нигоҳи мо, яке аз сабабҳои асосӣ дар он аст, ки шуруъ аз соли 2015, ба низоми ИМД шумораи солбасол афзуншавандаи муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёнаи касбӣ шомил карда шуд. Дар солҳои минбаъда (2017 – 2018) бошад, бо дарназардошти ба миён омадани фазои рақобатпазирӣ дар байни дохилшавандагони ингуна муассисаҳои таълимӣ динамикаи мусбӣ (дар қиёс бо натиҷаҳои ИМД-2016) барқарор гардид. Бино бар ин, ҳангоми гузаронидани таҳлилҳои минбаъда шумораи муассисаҳои таълимии шомили низоми ИМД вобаста аз навъ ва тавозуни шумораашон бояд ба назар гирифта шавад.

2) Дар доираи мақола динамикаи натиҷаҳои субтести “Забони тоҷикӣ” дар умум (дар сатҳи ҷумҳурӣ) аз рӯйи баъзе омилҳои мавриди таҳлил қарор гирифт. Дар пажӯҳишҳои минбаъда, аз нигоҳи мо, ба назар гирифтани омилҳои дигар, аз қабилӣ

макони ҷойгиршавии муассисаҳои таълимӣ (дар сатҳи шаҳру ноҳияҳо), забони таҳсили довталабон дар муассисаҳои таълимии хатмкарда ва типи чунин муассисаҳо зарур аст.

3) Таҳлилҳои пешниҳодгардида, аслан, аз рӯйи ҳолҳо (ҳолҳои аввалия)-и бадастовардаи довталабон аз субтести “Забони тоҷикӣ” ба роҳ монда шудаанд. Аз нигоҳи мо, минбаъд, гузаронидани таҳлилҳои ҳамсон аз рӯйи балҳо (ҳолҳои бамеъёровардашуда / шкалабандишуда)-и бадастовардаи довталабон низ зарур аст.

Адабиёт:

1. Назаров Р. С. Мушаххасоти субтестҳои имтиҳони қисми А / Р. С. Назаров // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. Силсилаи илмҳои педагогӣ ва психологӣ. – 2018. – № 2 (22). – С. 71 - 79.
2. Роҳнамои довталаб : Дастури иттилоотию методӣ. – Душанбе: Маркази миллии тести назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2018. – 190 с.

ЗАРУРИЯТИ ОМУЪЗИШИ ҲАЁТ ВА ФАЪОЛИЯТИ САЙИДОИ НАСАФИ

ДАР ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛИЯТ

*Нурова Кубриё Алифовна – номзади илмҳои филологӣ,
доценти кафедраи забони тоҷикӣ
Донишгоҳи технологияи
Тоҷикистон, E-mail: nurova 74 @ list. ru*

Миробид Сайидои Насафи аз барҷастатарин симоҳои адабиети қарни 17 милодӣ аст, ки бо мероси гаронқадр ва арзишманди адибӣ ва афкори баланди инсонии худ дар таърихи адабиёти тоҷик мақом ва манзалати шоистаеро дорад. Сайидои Насафи дар таърихи адабиёти форсии тоҷик ҳамчун шоири ифодакунандаи манфиати мардуми меҳнатӣ ва аҳли хунардон шинохта шудааст. Сайидо аз тамоми табақаҳои иҷтимоӣ бартари доштани хунаро равшан нишон дода, дар иттифок ва ягонагии будани қувваи онҳоро таъкид менамояд.

Калиҳои калидӣ: Миробид Сайидои Насафи, бофанда, меҳнат, анъанаҳои адабиёти тоҷик, мардуми меҳнатӣ, мероси гаронқадр.

ЗНАЧЕНИЕ ТВОРЧЕСТВА САЙИДО В РАЗВИТИИ ТАДЖИКСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ПЕРИОДА НЕЗАВИСИМОСТИ

*Кубриё Нурова Алифовна - кандидат филологических наук,
доцент кафедры таджикского языка
Технологического университета Таджикистана,
E-mail: nurova 74 @ list. ru.*

Миробид Сайидо Насафи является крупнейшим представителем персидско-таджикской литературы XVII века, чье ценное и содержательное литературное наследие способствовало значительному развитию и обогащению лучших традиций таджикской классической литературы. Изучение жизненного и творческого пути Сайидо Насафи необходимо, в первую очередь, для понимания всей глубины характера простого народа, несправедливых взаимоотношений трудящихся, в особенности ремесленников, с феодальной знатью и властью. Будучи профессиональным ткачом, т.е. выходцем из среды ремесленников, поэт в своих стихах воспевал людей труда и ставил их на верхнюю ступень социальной иерархии общества.

Ключевые слова: Миробид Сайидо Насафи, творчество, ткач, труд, ремесленник, традиции таджикской литературы, люди труда.

THE VALUE OF SAIDOS CREATIVITY IN THE DEVELOPMENT OF TAJIK LITERATURE OF THE INDEPENDENCE PERIOD

Nurova Kibriyo Alifovna, Ph. D. on philology, docent of the Department of the Tajik language of the Technological university of Tajikistan, e-mail : nurova 74 @ list. ru.

Mirobid Sayido Nasafi is the largest representative of 17 th century Persian - Tajik literature, whose valuable and informative literary heritage contributed to the significant development and enrichment of the best traditions of Tajik classical literature. The study of the life and creative path of Sayido Nasafi is necessary first of all, for understanding the whole depth of the character of the common people, unfair relations of the working people, especially artisans, with the fental nobility and power.

Being a professional weaver, that is a native of artisans, the poet in his poems sang about the people of labor and put them at the top of the social hierarchy of society.

Key words: Mirobid Sayido Nasafi, creative, weaver, labor, craftsman, traditions of Tajik classical literature, people of labor.

Бо ташаббуси Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар рафти сессияи 39-и Конференсияи генералии ЮНЕСКО дар шаҳри Париж моҳи октябри соли гузашта таҷлили 400 - солагии адиби дурахшон Миробид Сайидо Насафӣ ба рӯйхати рӯзҳои ҷашнӣ дар ЮНЕСКО ворид карда шуд, ки ин иқдом дар заминаи эълон гардидани «Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» аз ҷониби Асосгузори сулҳу ваҳдат, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон рост меояд. Ҷаноби Олӣ маҳз ҳамин нуктаро ба эътибор гирифта дар даврони соҳибистиклолии кишвар бар асоси сиёсати фарҳангии давлат ба мероси адабии Сайидо Насафӣ маҳсус таваҷҷуҳ намуда, таҷлили бошукӯҳи бузургдошти ин ситоишгари фарҳанги шаҳрдориро ба миён гузоштанд.

Миробид Сайидо Насафӣ аз барҷастарин симоҳои адабиёти қарни XVII- и тоҷик аст, ки бо мероси гаронқадр ва арзишманди адибон ва афкори баланди инсонии худ дар таърихи адабиёти тоҷик мақом ва манзалати шоистаеро дорад. Сайидо дар Насаф ё Қаршии кунунӣ аз тавобеъи Бухоро зода шуд ва дар шаҳри Бухоро ба камол расидааст. Дар бораи соли таваллуди шоир дар байни аҳли таҳқиқ андешаҳои гуногун роиҷ аст. Масалан, донишманди тоҷик Абдулғанӣ Мирзоев дар китоби худ бо унвони «Сайидо ва мақоми ӯ дар таърихи адабиёти тоҷик» бар ин назар аст, ки Сайидо дар охири нимаи

нахусти садаи XVII чашм ба ҷаҳон кушодааст. Яке аз сарчашмаҳое, ки дар бораи Сайидо ба мо маълумоти хеле муҳим дода метавонанд, Тазкираи Малехои Самарқандӣ мебошад. Муҳаммадбадеъ Малехо ҳангоме ки дар соли 1678 ба муносибати ба Эрон сафар кардани худ ба Бухоро омада буд, Сайидои Насафиро дар маҳалли истиқоматиаш мулоқот намуда, пас оид ба ҳаёти шоир дар тазкираи худ чунин менависад: «Сайидо Миробид номаш насафиюласл аст ва сокини вилояти Бухорост. Дар яке аз ҳуҷраҳои болохонаи зилъи (тарафи) ҷанубӣ, дар ҷавори (наздикии) масҷиди Надирвонбеги Арлот Тағой, ки дар лаби ҳавзи худ бино карда, сарманзилест дар балдаи мазкур, ба ҳубӣ машҳур... мутававтин мебошад ... мардест дар сурат наҳиф (камгӯшт) ва дар сират заиф. Тариқи зиндагонии зарифонаи нозукона дорад.»

Сарчашмаи дигаре, ки дар ин бора ахборот медиҳад, таърихи «Убайдуллонома»-и Муҳаммадамини бухорист. Муҳаммадамин аз кормандони девони Убайдуллоҳони аштархонӣ ва аз ҳамасрони шоир аст. Ӯ дар се ҷойи асари худ дар бораи Сайидои Насафӣ ишора намуда, ӯро бухориюласл» номидааст. Ҳақиқати ин масъаларо худи шоир равшан кардааст. Ӯ дар яке аз шеърҳои лирикиаш чунин менависад:

Дар Бухоро буд умре Сайидо побастӣ ӯ,

Риштадарпо дар раҳи мулки Насаф шуд, ҳайф-ҳайф !

Яъне ба хулоса омадан мумкин аст, ки дар «бухориюласл» гуфтани худ на дар шаҳри Бухоро таваллуд ёфтанд, балки дар ин шаҳр зиндагӣ кардан ва аз Бухоро будани шоирро эҳтимолан ба назар гирифта бошад.

Шоири тавоно дар баробари дар мактаб таҳсил кардан, инчунин барои таъмини рӯзгори хеш пайваста нозуқиҳои касби меросии бофандагиро меомӯхт. Ҳамчунин баробари соҳиби хату савод шудан, ба омӯзиши эҷодиёти шоирони пешиниён пардохтааст. Ашъори Саъдӣ, Хусрави Дехлавӣ, Ҳофизу Камол ва бисёр дигаронро ҳифз мекард. Муҳаббат ба мероси маънавии гузаштагон, санъати волои суҳанварӣ, ҳунари нотакрори ҳар як эҷодкор ӯро қайҳо мафтун карда буд. Ҳамин дилбастагӣ ӯро водор сохт, ки роҳи Бухороро пеш гирад. Ӯ ба Бухоро омада, таҳсили олии худро дар мадрасаи Лаби Ҳавзи Надир - девонбегӣ пешии олимону донишмандони бузурги замон давом медиҳад. Бештари вақти худро барои омӯختани ашъори пешазгузаштагону муосираш сарф намуда, нозуқиҳои каломӣ бадеъро меомӯхт. Беш аз ин дар ҳаёти адабии шаҳр ширкат меварзид.

Ҳаёти оилавӣ Сайидои Насафиро маҷбур месозад, ки дар рӯзгори ҷавонӣ пешии бофандагиро давом бидиҳад. Бо мақсади раҳоебӣ аз мушкилоти рӯзгор бо баъзе соҳибмансабони замонааш Ҳочидодхоҳ ва Раҳимбӣ Юз наздикӣ пайдо мекунад. Ҳол он ки ашъори Сайидо ҳанӯз дар замони худи ӯ на танҳо дар сарзамини Мовароуннаҳру Хуросон, ҳатто дар қаламрави Эрону Ҳиндустон паҳн гардида буд. Шоир ба ин маънӣ чунин мегӯяд:

Ба мулки Исфаҳону Ҳинд мехонанд ашъорам,

Зи Туркистонаму ҳаргиз надорам эътибор ин ҷо.

Малехои Самарқандӣ махсусан таъкид мекунад, ки шухрати ашъори Сайидои Насафӣ дар байни мардум ба дараҷае расида буд, ки ҳокими давр Субҳонқулиҳон аз тарси афзоиши таъсири онҳо дастур медиҳад, ки тамоми ашъори ӯро ба ҳар роҳе чамъоварӣ намуда, аз байн бибаранд.

Сайидои Насафӣ низ мисли бисёр аҳли илму адаб он замон аз тангдастии рӯзгор ба андешаи сафари Ҳиндустон афтод:

Ҳамраҳон рафтанду ман по дар ватан дорам ҳанӯз,
Тақя чун сурат ба девори бадан дорам ҳанӯз.

Аз як тараф, заъфи пириву дурии роҳ ва аз тарафи дигар, бибизоатию тангдастӣ ба Сайидо имкони сафар карданро наредод, ки азми сафари Ҳиндро ихтиёр бикунад. Кӯшишу тақоқӯиҳои Сайидо бенатича поён меёбад ва ин ҳолатҳо шоирро руҳан азоб мебуд. Ин буд, ки шоир раҳой аз ин ҳолати пешомадаро дар гӯшанишинӣ, канораҷӯӣ пайдо кардан хост ва ин роҳро низ пеш гирифт. Муддате узлатнишинӣ кард. Аммо гӯшанишинӣ аҳволи шоирро боз ҳам вазнинтар, ҳолати руҳии ӯро заъифтар намуд. Чунончи, шоир мегӯяд:

Он ки мегирад ба ҳолам, чашми хунини ман аст,
В-он ки бардорад сарам аз хок, болини ман аст.

Аз як тараф дурӣ аз аҳли меҳнат ва аз тарафи дигар ба охир расидани давраи Субҳонқули ва ба тахт нишастани Убайдуллоҳон зоҳиран сабаб шуданд, бар ин ки ӯ ҳар чӣ зудтар гӯшагирро тарк намуда, худро ба тарафи бозор - чамбият кашад.

Поёни умри Сайидои Насафӣ дар Бухоро гузашта, тахминан соли 1711 дар ҳамон ҷо вафот карда, аз худ мероси гаронбаҳое боқӣ мемонад.

Дар бораи мероси адабии Сайидо Малехои Самарқандӣ дар «Музокир-ул-Асҳоб»-и худ чунин баҳои баланд дода аст: «Матлае нест, ки дар мактааш номи ӯ (Сайидо) пайваста набошад, ғазале нест, ки ӯ мухаммас набаста бошад. Ғазалҳои фарроҷаш суҳанваронро санад аст ва мухаммасҳои раънояш гули сари сабад аст, Шаҳрошӯбаш шӯрҳо дар бозорҳо андохта, рубоияш аркони абётро пардохта, қасоидаш лангардор, маснавияш - соҳибасрор, муқаттаоташ - панд, мустазоди ӯ - дилписанд, мувашшаҳаш - муаммо, луғазаш - рамз ва имо, ончи гуфта - ҳама маснӯъ. Ин мазкуротро бисёр хуб ва маънидор гуфта.»

Дар даврони Шӯравӣ бошад нахустин бор дар бораи осори Сайидои Насафӣ устод Сайдриддин Айнӣ дар «Намунаи адабиёти тоҷик» маълумот додаст. Агарчи устод дар «Намунаи адабиёти тоҷик» танҳо 3 мухаммас ва 3 ғазали Сайидоро аз як баёзи дастнавис дода бошад ҳам, аз ҳамин миқдор абёт забардастии шоир намоён шудааст.

Академики тоҷик А. Мирзоев дар «Девони мунтахаб» чунин гуфтааст: «Осори Сайидо бо ҳаҷми худ ва гуногунии жанрҳо хеле калон ва мукамал аст. Осори вай умуман иборат аз 17162 - 72 мисраъ назм мебошад». (Девони мунтахаб, сах. 130). Ин осор миқдоран қариб ба «Девони ашъор»-и Абдурраҳмони Ҷомӣ, ки шомили қасоид, ғазалиёт ва рубоӣёт буда ва дар ҳудуди 8750 байт ё 17 500 мисраъ аст, баробар мебошад.

Сайидои Насафӣ аз зумраи шиорони гуҳаргуфторе мебошад, ки дар замони тираи золимон анъанаҳои волои адабиёти тоҷикро зинда нигоҳ доштааст. Ҳамзамон ӯ дар эҷодиёти худ «Баҳориёт» ва «Шаҳрошӯб» барин асарҳои баландмазмунро ба вуҷуд оварда, бо ин иқдом дар ташаккули адабиёти классики тоҷик саҳмгузори намудааст.

Дар охири асри XV ва ибтидои асри XVI баробари ба охир расидани давраи ҳукмронии хонадони Темуриён дар қисмати Мовароуннаҳр, Хуросон ва Ҳинд муносибатҳои фарҳангӣ, сиёсӣ ва адабӣ хусусияти умумиэронии худро каме коҳиш дода, арзишҳои мазҳабӣ бештар аҳамият пайдо кард. Дар қисмати Мовароуннаҳр, ки гузаштагони ниёгони мо фарҳанги бузурги умумиэрониро асос гузошта буданд, кашмакашҳои гурӯҳию қавмӣ мавқеи илму адабро маҳдуд месохтанд, ҳатто гӯиши тоҷикӣ дар марказҳои фарҳангӣ ҷои худро аз даст мебуд. Ин вазъ дар замони Сайидо

бештар қувват гирифта, шоирон бештар ба сабки ҳиндӣ ва адабиёти туркӣ пайравӣ менамуданд. Дузабонагии адабиёт дар ҳавзаҳои фарҳангию адабии эрониумумӣ мавқеи устувор менамуд, зеро ҳокимони давр як роҳи устувор намудани ҳокимияти худро дар густариши фарҳанги туркӣ медиданд. Сайидо дар ин вазъияти мураккаб мероси адабии худро ба тасвири вазъи аҳли ҳунар ва мардуми тоҷик равона карда буд. Ӯ дар «Шахрошӯб» -и худ 212 навъи касбу касибӣ ва санъатҳои ҳунармандиро ба забони фаҳмои тоҷикӣ баён карда, бо ин иқдом ба ҳокимони давр нишон меод, ки мардуми ин сарзамин, аҳли ҳунар ва меҳнаткешони он ҳамеша созанда ва бунёдкор буда, анъанаҳои ҳазорсолаи ниёғони худро сарбаландона давом дода истодаанд.

Дар забони осори Сайидо анъанаҳои мураккабнависӣ ва истифодаи таъбирҳои душворфаҳми арабӣ ба назар намерасад, зеро ӯ бо рӯҳияи худшиносӣ дар эҷодиёти худ зинда гардондан ва истифодаи таъбирҳои оммафаҳмо аз забони гуфтугӯии тоҷикони маҳаллиро ба миён гузошт. Муҳаққиқон дар байни асарҳои забони Сайидо ва забони имрӯзаи тоҷик як муносибати қуллиро ба мушоҳида мегиранд. Сайидо зимни тасвири вазъи зиндагии мардум ифодаҳои мардумиро тарзе истифода менамояд, ки фаҳмидани он ба ҳама табақаҳои ҷомеа хушоянд ва фаҳмо мебошанд. Саволе ба миён меояд, ки чаро дар забони Сайидо калимаҳои мустақилмаъноӣ мураккаб бештар ва бехтар ба назар мерасад. Ба андешаи мо Сайидои Насафӣ маҳз аз имкониятҳои забони тоҷикӣ истифода намуда, аз таъбирҳои мушкилфаҳм ва мураккаби арабӣ канораҷӯӣ намуда, чунин калимаҳое сохтааст, ки ҳатто бо вучуди мураккаб будан талаффузи онҳо ягон мушкилие ба вучуд намеорад. Масалан, дар ин байт:

Мусофирпарваре, оромичоне, соҳибидроке,
Сафарнокардамардумдидае, савдогари хуше.
Нигоҳе васлпайғоме, ба лаб имои дашноме,
Гаҳе **гармошночашме**, гаҳе ошиқфаромӯше.

Барҷастатарин хусусияти забони Сайидо ин кор фармудани ифодаҳои маҷозии мардуми маҳаллӣ аст. Чунончи, **бар замин чашм дӯхтан** - киноя аз ҳиҷолатмандӣ («Бар замин дӯхтачашмем зи кӯтоҳии даст, Умрҳо шуд, ки фитодаст кулоҳ аз сари мо»), бо собуни касе ҷома шустан - киноя аз касеро озмудан («Шӯҳи собунпаз ки мегӯянд бошад тундхӯ, Ҷомаи худ борҳо шустем бо собуни ӯ»).

Инчунин дар осори мутафаккир суннати шахрошӯбнависӣ ба авҷи аъло расонида шудааст. Ашъори шахрошӯби Сайидо аз якҷанд ҷиҳат аҳамият ва арзиши назаррас дошта метавонад, чунки шоир дар «Шахрошӯб» намояндаи касбу корҳои гуногун мисли заргар, бофанда, кулолӣ, танбӯрӣ, қаннодӣ, мӯзадӯз ва ғайра хеле устодона тасвир кардааст. Инчунин касбу ҳунарҳое, ки муддате дар байни мардуми мо аз байн рафта, имрӯз аз нав роиҷ шудаанд. Масалан, касбу ҳунарҳо ва машғулиятҳое чун тарбузфуруш, нонфуруш, савдогар, халвогар ва ғайра пас аз фурупошии Иттиҳоди Шӯравӣ маъмул гардидаанд.

Маҳз дар замоне, ки мардуми тоҷик дар сарзамини ниёғони худ дар зери давлатдорӣ қавмҳои бегона истиқлолияти фарҳангии худро бо талошу муборизаҳои зиёд нигоҳ меод, Сайидои Насафӣ бо эҳё намудани фарҳанги мардумӣ бар алайҳи душманони ин қавми муаззам иқдом варзида буд.

Мероси адабии Сайидо аз чанд ҷиҳат дорои аҳамияти илмӣ ва адабӣ мебошад:

1. Сайидои Насафӣ дар таърихи адабиёти тоҷик ҳамчун шоири ифодакунандаи манфиати мардуми меҳнатӣ ва аҳли ҳунармандон шинохта шудааст. Маҳз, дар

эҷодиёти ӯ аҳли ҳунар ва табақаи меҳнатӣ аз тамоми гурӯҳҳои иҷтимоӣ афзал ва муқаддам нишон дода шудааст.

2. Сайидо аз тамоми табақаҳои иҷтимоӣ бартарӣ доштани аҳли ҳунарро равшан нишон дода, дар иттифоқ ва ягонагӣ будани қувваи онҳоро таъкид менамояд.

Табиист, ки нашр ва дастрас намудани мероси адабии Сайидои Насафӣ моро водор месозад, ки ба фарҳанги халқи азизамон бештар таваҷҷуҳ намуда, чун Сайидо ва дигар бузургони илму адаб, забон ва фарҳанги азиямонаро дар ҷаҳони имрӯза муррифӣ намоем. Ҳамчунин ашъори Сайидо дар тарғиби касбу ҳунар дар байни насли ҷавон ва бедор қардани эҳсоси меҳнатдӯстӣ ва эҳтиром ба касбу ҳунар нақши муассир дошта метавонад ва барои таҳқиқи таҳаввули касбу ҳунароҳои мардуми тоҷик дар асрҳои миёна маъхази муътамад ва гаронбаҳои илмӣ буда, мероси гаронқадри ӯ дар тарбияи насли навраси бунёдкори давлати миллии ва таҳкимбахшандаи пояҳои Истиқлолияти давлатӣ саҳми босазо хоҳад гузошт.

Адабиёт:

1. Абдулғанӣ Мирзоев. Сайидо ва мақоми ӯ дар таърихи адабиёти тоҷик. - Сталинобод: Нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1947. - 200 саҳ.

2. Айнӣ, Садриддин. Намунаи адабиёти тоҷик / Садриддин Айнӣ. Таҳия ва нашри китоб бо кӯшиш ва зери назари К.Айнӣ ва Н.Қосим. - Душанбе: Мега Басин, 2010, - 420 саҳ.

3. Насафӣ, Миробид Сайидо. Куллииёти осор / Сайидои Насафӣ. Матни илмию интиқодӣ бо муқаддима ва тасҳеҳи Ҷобулқо Додалишоев. - Душанбе: Дониш, 1990. - 467+4 с.

4. Сайидои Насафӣ. Куллииёти осор. Матни илмӣ ва интиқодӣ бо муқаддима ва тасҳеҳи Ҷобулқо Додалишоев. - Душанбе, 1990.

5. Сайидои Насафӣ. Девони мунтахаб. Муаллифи сарсухан ва ба ҷоп тайёркунанда А. Мирзоев. - Сталинобод, 1944.

ТАШКИЛИ МАРКАЗҲОИ ЭҶОДӢ-ТАЛАБИ ЗАМОН

Одинаева Одинамо Зубайдовна
директори литсейи инноватсионии “Душанбе”-и
назди Донишгоҳи технологии Тоҷикистон

Дар мақола сухан дар бораи он меравад, ки азбаски эҷодкорӣ ба инкишофи фикронии ҳаматарафаи бемайлон, қобилияти инфиродӣ, таҳаюллот, ирода, устуворӣ, муташаккилӣ, интизомнокии хонандагон мусоидат мекунад, ҷаҳонбинии онҳоро васеъ намуда, ба онҳо оид ба дарки олам, табиат ва ҷомеа донишҳои амиқ медиҳад, таъсис додани марказҳои гуногуни эҷодӣ ва сайқали фардии хонандагон дар муассисаҳои таълимӣ аҳамияти аввалиндараҷаро пайдо мекунад.

Калиҳои калидӣ: Таҳсилоти иловагӣ, эҷодкорӣ, технологияи педагогӣ, усулҳои инноватсионӣ.

СОЗДАНИЕ ТВОРЧЕСКИХ ЦЕНТРОВ-ТРЕБОВАНИЕ ВРЕМЕНИ

Одинаева Одинамо Зубайдовна
Директор Инновационного литсейя “Душанбе”
при Технологическом университете Таджикистана

В статье отмечается, что творчество способствует формированию креативного мышления, развитию индивидуальных способностей, воображения, воли, настойчивости, организованности, дисциплинированности учащихся, расширяет их кругозор, даёт им глубокие познания о мире, природе и обществе. В связи с этим возникает необходимость создания творческих центров при учебных заведениях, подчинённых отделам образования.

Ключевые слова: дополнительное образование, творчества, педагогическая технология, инновационные методы.

CREATION OF CREATIVE CENTERS IS A REQUIREMENT OF TIME

*Odinaeva Odinamo Zubaidovna - Director of Innovative Litsey “Dushanbe” at the
Technological University of Tajikistan*

The article notes that creativity contributes to the formation of creative thinking, the development of individual abilities, imagination, will, perseverance, organization, the discipline of students, broaden their horizons, gives them deep knowledge about the world, nature, and society. In this regard, it is necessary to create creative centers at educational institutions subordinate to the departments of education.

Keywords: Additional education, creativity, pedagogical technology, innovative methods.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомали Раҳмон хангоми баромади худ бахшида ба “Рузи Дониш” чунин қайд намуданд: «Мо бояд на танҳо аз марказҳои таҳсилоти иловагӣ самаранок

истифода намоем, балки дар заминаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, ибтидоӣ ва миёнаи касби маҳфилҳои гуногуни эҷодӣ ва техникавӣ бадеӣ, санъати амаливу ороишӣ, варзишӣ, шохмотбозӣ, сайёҳиву кишоварзӣ, биологиву экологӣ, гума нитари ва монанди инҳоро ба роҳ монем. Барои амалӣ намудани ин тадбирҳои муҳим зарур аст, ки ба таҳсилоти иловагӣ ҳамчун қисми таркибии раванди донишомӯзӣ ва интихоби касб эътибори ҷиддӣ дода шавад, зеро ҳадафи он, пеш аз ҳама рушди қобилияти истеъдоди кӯдакон ва наврасону ҷавонон мебошад».

Низомии таҳсилоти замони муосир коркард ва ворид намудани ғояҳои нави эҷодиву технологияи мутабиқи замони нав ва фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти муосирро, ки ба рушди умумӣ ва инфиродии қобилияти эҷодии хонандагон равона шудаанд, тақозо мекунад. Муассисаи таълимии муосир бояд имконияти ҳалли масъалаи тарбияи шахсияти рақобатпазир, худшинос, худинкишофёбанда, худтанзимкунанда, ҷавобгӯи талаботи мубрами ҷомеа ва меъёрҳои ҷамъиятиро дошта бошад. Талаботҳои баланди замони муосир зарурати пайдо намудани роҳҳо ва усулҳои нави мукамалгардонии тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ ва дар мадди аввал таҳсилотро тақозо мекунад. Бо назардошти нақши эҷодкорӣ дар ташаккули хонандагон, ҷаҳонбинии онҳо дар соҳаҳои дониш, қонунгузорони ҷумҳурӣ ба масъалаи мазкур дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» (2013) низ диққати зарурӣ додаанд.

Азбаски эҷодкорӣ ба инкишофи фикронии ҳаматарафаи бемайлон, қобилияти инфиродӣ, таҳаюллот, ирода, устуворӣ, муташаккилӣ, интизомнокии хонандагон мусоидат мекунад, ҷаҳонбинии онҳоро васеъ намуда, ба онҳо оид ба дарки олам, табиат ва ҷомеа донишҳои амиқ медиҳад, таъсис додани марказҳои гуногуни эҷодӣ ва сайқали фардии хонандагон дар муассисаҳои таълимӣ аҳамияти аввалиндараҷаро пайдо мекунад.

Масалан, дар партави тамоюли мазкур марказҳои гуногуни эҷодӣ ба мисли иттиҳодияи «Насли наврас», Маркази рушди кӯдакон ва наврасон дар шаҳри Душанбе ва дар дигар марказҳои шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ таъсис дода шудаанд. Аммо бояд қайд кард, ки аз ин марказҳои таъсисдодашуда на ҳама хоҳишмандон истифода бурда метавонанд. Хонандагони мактабҳои деҳот, ки аз марказҳои ноҳияҳо, шаҳракҳо ва шаҳрҳо дар масофаи дур қарор доранд, имконияти саривақт ва пайваста иштирок варзидан дар ин муассисаҳоро надоранд. Бинобар ин қисми зиёди хонандагоне, ки талабгори дониш ва маҳорати иловагӣянд, кӯшиш мекунад, ки имкониятҳои фардии худро дар раванди таълим дар дарсҳои технология, суруд ва санъати тасвирӣ амалӣ созанд, ки ин дарсҳо дар асоси ҷаҳорҷӯбаи барномаи таълимии расмӣ маҳдуданд.

Таҳқиқотҳо дар баъзе муассисаҳои таълими нишон доданд, ки ба ҳайси манбаи иловагии таълимӣ як қатор маҳфилу сексияҳои пулакӣ амал мекунад. Аз сӯҳбат бо хонандагон маълум гардид, ки аз сабаби надоштани имконияти молиявӣ на ҳамаи хонандагон имконияти ширкат дар ин гуна маҳфилу сексияҳоро доранд. Аз ҳамин сабаб, зарурати таъсиси марказҳои эҷодӣ дар назди муассисаҳои таълимӣ, ки тобеи шуъбаи маориф мебошанд, пайдо мешавад.

Рушди эҷодкорӣ дар хонандагон қобилияти ҳалли масъалаҳои мушкилтарин, аз ҷумла ҳаётиро ба вучуд меорад, ки ин раванд дар навбати худ ба фаъолияти касбии минбаъдаи шахс таъсири зарурӣ мерасонад.

Машғулиятҳо дар маҳфилҳои гуногуни эҷодӣ ва сексияҳо (рассомӣ, лоихакашӣ, рақс ва суруд, санъати театрӣ, сексияҳои варзишӣ ва ғ.) шароити мусоидро барои

рушди бемайлон ва хаматарафаи шахсият фароҳам меоварад. Муҳаққиқ Н.Н. Ростовтсев бар он ақида аст, ки нақши санъати тасвирии мусоидаткунандаи кувваи босира, тафаккури фарогир ва қобилияти инсон ба таҳаюллотӣ бадеӣ хеле бузург аст. Чунин нави машғулиятҳо ба хонандагон ҳисоби дақиқ ва дарки зебоии табиатро омӯзонида, онҳоро аз ҷиҳати эстетикӣ ташаккул медиҳанд. Мутаассифона, то ҳоло ба масъалаи таҳияи барнома, пешниҳоди дастурҳои мушаххаси методӣ, коркарди дарсҳо бо истифодаи технологияҳои инноватсионӣ омӯзишӣ дар самтҳои гуногуни эҷодкорӣ хонандагонӣ муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ диққати воқеии зарурӣ дода намешавад.

Вақти он расидааст, ки барои рушди соҳаи маориф раванди инноватсионӣ ҳамчун воситаи самараноки омӯзиши берунабарномавӣ ва ғайриаъанавӣ қонуни карда шавад. Дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо роҳи мукамалгардонии илмиву асоснокшудаи технологияи педагогӣ аз нав карда шавад. Технологияи педагогӣ ин маҷмӯи амалиётҳои технологӣ мебошанд, ки фаъолияти касбии омӯзгор ва кафолати ба даст овардани натиҷаи ба нақша гирифташударо таъмин менамоянд.

Чорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ омӯзишӣ ба баланд шудани фаъолияти донишазхудкунии хонандагон дар машғулиятҳои маҳфилҳои марказҳои рушди эҷодӣ мусоидат хоҳад кард, ки ин яке аз шартҳои азхудкунии бомуваффақияти маводи таълимӣ мебошад. Барои истифодаи самараноки технологияҳои инноватсионӣ омӯзишӣ дар гузаронидани машғулиятҳо дар марказҳои эҷодӣ ва сайқали фардии қобилияти эҷодии хонандагон зарур аст, ки шароитҳои педагогӣ дар се самт таъмин карда шаванд:

1. Баланд бардоштани сатҳи таҳассусии роҳбарони маҳфили сексияҳои марказҳои сайқали фардии қобилиятҳои эҷодии хонандагон бо мақсади;

- дарки зарурати истифодаи технологияҳои инноватсионӣ омӯзишӣ барои фаъолияти босамари касбӣ ва омодагии истифодаи мустакилонаи технологияҳои муосири педагогӣ дар раванди омӯзонидани қобилият ва малакаҳои гуногун ва додани донишҳои муайяни касбӣ ба хонандагон;

- васеъ кардани потенциали эҷодии роҳбарони маҳфил ва марказҳо дар таҳияи барнома ва лоиҳаҳо, курсҳои махсус, коркардҳои методӣ, сценарийҳои машғулиятҳо бо истифодаи технологияҳои инноватсионӣ омӯзишӣ, бо роҳи такмил ва баландбардории сатҳи касбияти онҳо тавассути ташкили курсҳои кӯтоҳмуддати махсус, семинарҳо ва ташкили шароити мусоид барои чунин тарзи фаъолият;

2. Рушди алоқаҳои информатсионӣ ва шабакаҳо, ки бояд роҳбарони маҳфили сексияҳои марказҳои эҷодиро вобаста ба масъалаи мазкур бо адабиёти илмӣ, таълимӣ ва методӣ таъмин кунанд; ғанигардонии мунтазами хазинаи инноватсионӣ таълими ин ё он фан, ки дар миёни онҳо коркардҳои гуногун – аз бозёфтҳои технологияҳои педагогӣ то пешниҳодҳои концептуалӣ мавҷуданд;

3. Ташкили машғулиятҳо дар сатҳи инноватсионӣ, ҳавасмандгардонӣ ҳангоми муайян кардани технологияҳои муосир ва истифодаи самараноки таълим дар машғулиятҳои марказҳои эҷодӣ; омода ё таҳияи барномаҳои таълимӣ ва методӣ, дастурҳои методӣ ва ҳамчунин гузаронидани машғулиятҳо вобаста ба самтҳои гуногуни фаъолияти марказҳои эҷодӣ бо истифода аз технологияҳои муосири педагогӣ.

Ҳалли муваффақонаи масъалаҳои таълимиву тарбиявӣ дар назди марказҳои эҷодӣ истода, ба мисли методикаи таҷрибавӣ, яъне чорӣ намудани технологияҳои

инноватсионии омӯзишӣ ба раванди машғулиятҳо дар марказҳои эҷодӣ имкон медиҳанд, ки фаъолияти эҷодкории хонандагон баланд бардошта шавад.

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ И ПРОБЛЕМЫ ПОНЯТИЯ О ЛИДЕРСТВЕ

Охунов Башер Худжакулович - Ст. преп. кафедры иностранных языков ТУТ

Концепция лидерских качеств была самым ранним подходом в исследовании и истолковании лидерства. Ее первые исследователи делали попытки выявить качества, отличающие лидера от других людей. Задачи образования изменяются вообще и в вузах в частности. К одной из основных задач в высшем учебном заведении мы можем отнести формирование активной личности, развитие таких качеств как умение организовывать, развитие умений и навыков не группы студентов, а у каждого студента. Проанализировав уже существующую практику отечественных вузов по развитию лидерских качеств у учащихся, было определено, что главное место здесь занимает приобщение студентов к общественной работе, а именно к деятельности структур студенческого самоуправления. Под студенческим самоуправлением понимают среду, создающую наиболее приемлемые условия для полного осуществления лидерских возможностей человека и формирования социально-значимых черт у студента, воздействующих на его развитие как компетентного специалиста и всесторонне развитого гражданина.

Ключевые слова: лидерство, развитие, качества, задачи, концепция, самоуправления, структура.

ТАШАККУЛЁБИИ СИФАТҲОИ РОҲБАРӢ ВА МУШКИЛОТҲОИ ФАҲМИШ ДАР БОРАИ РОҲБАРӢ

Охунов Башер Хуҷакулович- саромӯзгори кафедраи забонҳои хориҷии ДТТ

Концепсияи сифатҳои роҳбарӣ дар навбати аввал дар таҳқиқот ва тарҷумаи роҳбарият буд. Таҳқиқотчиён дар аввал кӯшиш карданд, ки хусусиятҳои муайянеро, ки пешвоиро фарқ кунанд, муайян кунанд. Вазифаҳои таълим асосан дар донишгоҳҳо тағйирёбанда ба ҳисоб мераванд. Яке аз вазифаҳои асосӣ дар муассисаи олиии таълимӣ ташаққули шахсияти фаъол, инкишофи чунин сифатҳо, ҳамчун қобилияти ташкил, рушди тавоноӣ ва малакаҳо на дар гурӯҳи донишҷӯён балки дар ҳар донишҷӯ мебошад. Баъди таҳлили таҷрибаи мавҷудаи донишгоҳҳои ватанӣ барои рушди сифатҳои пешвоии донишҷӯён, муайян карда шуд, ки ҷойгоҳи асосии он донишҷӯёне, ки ба фаъолияти меҳнатӣ машғуланд дар бар мегирад, асосан ба фаъолияти донишҷӯёни худидорақунӣ машғуланд. Дар доираи худидорақунӣ мо метавонем муҳити зистеро, ки шароитҳои беҳтаринро барои татбиқи пурраи имкониятҳои роҳбарикунандаи одамон

ва ташаккули хусусиятҳои иҷтимоии муҳими донишҷӯён, ки ба инкишофи он ҳамчун мутахассис ва мутахассисони баландхаттос таъсир мерасонад, фаҳманд.

Калимаҳои калидӣ: пешвой, инкишоф, сифат, масъалаҳо, концепсия, худидоракунии, сохтор.

FORMATION OF LEADERSHIP SKILLS AND PROBLEMS OF THE CONCEPT OF LEADERSHIP

Okhunov Basher Hudzhakulovich - Senior teacher of the department of foreign languages TUT

The concept of leadership qualities was the earliest approach in researching and interpreting of leadership. Researchers at first made it attempts to identify the qualities that distinguish a leader from other people. The tasks of education are changing generally and in universities particularly. One of the main tasks in a higher educational institution is the formation of an active personality, the development of such qualities as the ability to organize, the development of skills not of a group of students, but of each student. After analyzing the existing practice of domestic universities for the development of leadership qualities of students, it was determined that the main place here is the introduction of students to social work, namely to the activities of student government. Under the students self-control we can understand the environment that creates the most appropriate conditions for the full implementation of human leadership opportunities and the formation of socially significant features of the student, which is affecting its development as a competent specialist and fully developed citizen.

Key words: leadership, development, qualities, tasks, conception, self-control, structure.

В настоящее время в системе отечественного образования происходят существенные изменения в структуре организации, изменяются направления учебно-воспитательного процесса, они становятся все более основанными на принципах и ценностях гуманистической педагогики. Задачи образования изменяются вообще и в вузах в частности. К одной из основных задач в высшем учебном заведении мы можем отнести формирование активной личности, развитие таких качеств как умение организовывать, развитие умений и навыков не группы студентов, а у каждого студента. Важным вопросом для исследователей остается вопрос о реализации благоприятных и результативных условий, позволяющих нормальному становлению лидерских качеств.

Понятие о лидерстве мы можем свободно обнаружить в таких науках как социология, психология, педагогика и ряде других наук, соотносящихся с человеком и обществом. Данному понятию посвящены различные исследования, как теоретического плана, так и эмпирического.

Лидерство как явление, опирается на определенные объективные потребности сложно организованных систем. К ним, прежде всего, принято относить необходимость в самоорганизации, систематизации поведения отдельных компонентов системы для организации ее жизненной и функциональной способности.

Лидерские качества продолжали изучаться до середины 80-х годов. Было выделено четыре вида лидерских качеств: физиологический, психологический или эмоциональный, умственный или интеллектуальный, и личностный и деловой вид

лидерских качеств. В качестве нового этапа выступает концепция поведения лидера. От выяснения вопроса о том, кто является лидером, перешли к вопросу о том, что и как лидеры делают. Самой известной нам теорией является та, которую до сих пор применяют в практике – это три лидерских стиля К. Левина. К ним относятся авторитарный, демократический, пассивный (попустительский, либерально-попустительский).

Проблема понятия о лидерстве волнует многих ученых, так, например, А.С. Макаренко решение данного вопроса проводит через коллектив, его цели и виды деятельности. С помощью подобного целостного подхода А. С. Макаренко установил ряд значимых теоретических условий, касающихся лидерства в первичной группе. Поэтому наиболее значимыми являются утверждения о сути лидерских связей, которые были и в теории и на практике разработаны А.С. Макаренко. Он смог найти условия, с помощью которых деловые отношения будут эффективными. К одному из главных из этих условий мы можем отнести то, что у любого члена группы существует реальная возможность взять на себя ответственность.

Б.Д. Парыгин считает, что лидерство - это один из ходов реализации и руководства малой социальной группой, способствующих осуществлению групповых целей в короткие сроки и с достаточным результатом. Он рассуждает о том, что есть два фактора, их связь устанавливает факт лидерства: объективный (круг интересов, цели, потребности, проблемы группы в определенной ситуации); субъективный (индивидуальные характерные черты индивида как инициатора и организатора коллективной работы). Сейчас всё чаще учёные (Т. Е. Вежевич, В. Ф. Рубахин, Л. И. Уманский и др.) обращаются к проблеме развития лидерских наклонностей у младших школьников.

Термин «лидер» можно интерпретировать с позиции разных сфер деятельности и различных наук, таких как: политика, философия, психология, педагогика, однако, не имеется единого подхода к исследованию этого качества. За исходное положение можно взять следующее обозначение лидерства: «феномен коллективной жизни людей, что выражается в наделении одного индивида (либо нескольких) правом оказывать характеризующее воздействие на решение значимых групповых вопросов и на поведение членов группы, а также признание группой (в той либо иной степени) такого права за данным индивидом, что приводит к обладанию одного либо нескольких видов власти у этого индивида и занятию им основной позиции в статусной иерархии группы». Кроме того мы полагаемся на выражение своих идей на тему лидерства исследователей Канады Питера Урса Бендера и Эрика Хеллмана. Лидерств, по их мнению, это внутреннее качество индивида, которое важно развивать и совершенствовать.

Обычно, лидер — это личность, которая отличается своей деятельностью, любознательностью, реалистичностью, она целеустремленная, обладает такими качествами как смелость, оптимистичность, честность, ответственность. Лидеру свойственно всегда успешно преодолевать трудности и достигать успеха. Кроме того, на плечи молодых поколений лидеров возлагается ответственность не только за самого себя, за свою деятельность или ближайшее окружение, но и за общество, жизнедеятельность в целом, сюда же относится и реализация серьезных вопросов: охрана природы, и сохранение ценностей и многое другое. По нашему мнению, ребенок свои первые лидерские задатки получает еще в детском коллективе, это может быть детский сад или школа. Здесь, однозначно, школьное самоуправление занимает первое

место по формированию лидерских качеств. Развитие лидеров в социуме не возникают стихийно, для этого необходима их организация. Лидерские качества следует выявить еще в младшем школьном возрасте и помочь в развитии этих качеств, при этом учитывать возрастные особенности учащихся.

Литература:

1. Вайнцвайг, П. Десять заповедей творческой личности [Текст] / П. Вайнцвайг. – М.: Прогресс, 1990.
2. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологический словарь-справочник. Минск, 2004. — 576 с.
3. Жеребова Н. С. Лидерство в малых группах как объект социально-психологического исследования // Психология и психоанализ власти. - Самара: БАХРАХ, 1999. Т. 2. - С. 132-140.
4. Зацепин В. И. Структура вертикального общения в коллективе // Психология и психоанализ власти. Самара: БАХРАХ, 1999. - Т. 2. - С. 141-154.
5. Зызыкин В.Г., Смирнов Е.А. Психология и акмеология лидерства: монография. М.: ЭЛИТ, 2010. — 304 с.
6. Льюис. Менеджер – наставник. Стратегия раскрытия таланта и распространения знаний. – Пер. с англ. – Минск: Амалфея, 1998.
7. Петере Т. Лидерство еще та задачка. // Искусство управления. - 2001. - №3. - С. 52-66.
8. Шигапова Л.П. Модель формирования лидерских качеств студентов вуза в деятельности органов студенческого самоуправления: из опыта АСО (КСЮИ) / Казанский педагогический журнал. — 2008. — № 2(56). — С. 83—93.
9. Mann R.D. A Review of the Relationships between Personality and Performance in Small Groups // Psychological Bulletin. 1959. July

НИСБИЯТИ ҲУҚУҚИИ МУНОСИБАТҲОИ БА ВУҶУДОЯНДАИ АМАЛҲОИ КОРРУПСИОНӢ

*Равшанзода Муҳаммадисо - саромӯзгори кафедраи илмҳои гуманитарӣ Донишгоҳи
технологии Тоҷикистон, ravshanzoda-60@mail.ru.*

Мақсади ҳар як ҷомеа, ҳар як давлат ва роҳбарияти сиёсии он ташкилу таъмини ҳаёти хушу хуррам ва осудаву ороми халқу диёраш, сарсабзӣ ва сарбаландии миллаташ дар арсаи байналмилалӣ мебошад. Барои ба ин ҳадафҳои воло расидан ғайриихтиёр монеаҳои зиёде пеш меоянд, ки барои рафъи онҳо кӯшишҳои дастаҷамъонаи зиёде лозим аст. Бояд кайд кард, ки инсоният имрӯз ба хатарҳои нав аз қабиле терроризм, экстремизм, паҳншавии маводи муҳаддир, бӯҳрони ҷаҳонии молиявӣ ва дигар хатарҳои нав ба нав рӯ ба рӯ истодааст.

Калимаҳои калидӣ: коррупсия, муносибатҳои ҳуқуқӣ, бӯҳронӣ, терроризм, экстремизм, хатарҳои нав, ҳуқуқвайронкунӣ.

ОТНОСИТЕЛЬНО О ПРАВОВЫХ ОТНОШЕНИЯХ ДЛЯ КОРРУПЦИОННЫХ ДЕЙСТВИЙ

*Равшанзода Муҳаммадисо – старший преподаватель кафедры гуманитарных наук
Технологического университета Таджикистана, E-mail: ravshanzoda-60@mail.ru.*

Цель каждой, страны, каждое общество и политической власти обеспечение хорошей и благополучной жизни. Для того чтобы, достичь эти цели, надо нужно устранить все преграды. В наше человечество подвергается различными опасностями, как терроризм, экстремизм. В это время этих опасностях входят еще и «коррупция». Коррупция, как и другие опасности, развивается, все эти опасности между собой имеют тонкую связь, и связи с этим нарушается правоотношения в госслужбе, совершаются уголовное правоотношение.

Ключевые слова: коррупсия, правовые отношения, кризис, терроризм, экстремизм, новые риски, правонарушение.

FOR LEGAL RELATIONS FOR CORRUPTION ACTIONS

*Ravshanzoda Muhammadiso - Senior Lecturer, Department of Humanities,
Technological University of Tajikistan, E-mail: ravshanzoda-60@mail.ru.*

The goal of each country, each society and political power is to ensure a good and prosperous life. In order to achieve these goals, it is necessary to remove all obstacles. In our humanity is exposed to various dangers like terrorism, extremism. At this time, these dangers also include "corruption". Corruption, like other dangers, develops, all these dangers among themselves have a fine connection, and therefore the legal relations in the civil service are violated, criminal relations are committed.

Keywords: corruption, legal relations, crisis, terrorism, extremism, new risks, offense.

Айни замон ба ин хатарҳо боз «коррупсия» зам шудааст. Коррупсия низ дар ҷомеа реша давондааст, ки зарари он нисбат ба хатарҳои зикршуда камтар нест ва ба онҳо алоқамандии зич дорад.²

Чуноне, ки аз муқаррароти моддаҳои 1,5,10 ва 14-и Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон бар меояд, ҳуқуқҳои асосӣ ва озодиҳои инсон ва шаҳрвандро давлат кафолат додааст ва инчунин уҳдадор аст, ки барои амали намудани онҳо шароит муҳайё созад. Ин муқаррарот, инчунин дар қисми 2-и моддаи 1-и Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбини шудааст, ки тибқи он «Тоҷикистон давлати иҷтимоӣ буда, барои ҳар як шахс шароити зиндагии арзанда ва инкишофи озодонаро фароҳам меорад». Барои расидан ба ҳадафҳои дар боло зикргардида зарур аст, ки корҳои назаррасе барои бартараф намудани ин мушкилотҳо ба сомон расонад.³

Конвенсияи Созмони Милали Муттаҳид бар зидди коррупсия, маҳз бахотири мубориза алайҳи коррупсия, пешгирии сабаб ва омилҳои ба пайдоиши ҳуқуқвайронкуниҳои коррупсионӣ мусоидаткунанда ва решакан намудани онҳо 31 октябри соли 2003 қабулшуда, баҳри амали кардани ин мақсад чораҳои мушаххас пешбинӣ намудааст. Мухимияти ин ҳуҷҷати Созмони Милали Муттаҳидро ба назар гирифта Ҷумҳурии Тоҷикистон 25 сентябри соли 2006 ба он имзо гузошт. Конвенсияи мазкур 16 апрели соли 2008 аз ҷониби Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ шудааст ва минбаъд қисми таркибии системаи ҳуқуқии мо ба шумор меравад, ки ҳамаи қонунҳои қабулгардида ба меёрҳои байналмилалӣ мутобиқ гардонида шудааст.

Қонунҳо, фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қарорҳои Ҳукумат, ки дар давраи соҳибистиклолии кишвар ба тасвиб расидаанд, гувоҳи гуфтаҳои боло ва диққати ҷиддии Сардори давлат дар самти мубориза бар зидди коррупсия мебошанд. Дар паёмҳои ҳамасолаи Сардори давлат ба порлумони кишвар низ ба ин масъала диққати ҷиддӣ дода мешавад ва онҳо аз ҷониби ҷомеаи шаҳрвандӣ, ташкилотҳои давлатӣ ва табақаҳои гуногуни аҳоли пазируфта шуда, зина ба зина дар амал татбиқ мегарданд. Баъд аз соҳибистиклолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон Президенти мамлакат ва ҳамаи мақомотҳои ҳифзи ҳуқуқ барои паст намудани чунин падидаи номатлуб ҳамчун коррупсияро ҷиноят эълон намуда муборизаи беамон бурда истодаанд.⁴

Инчунин дар Паёмҳои харсолаи худ ба маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Президент оид ба ин масъала чунин ибрози ақида намуда буд:

«Коррупсия дар қатори дигар зуҳуроти хавфноки ҷаҳони муосир асосҳои давлатдориро суст карда, садди роҳи инкишофи ҷомеа мегардад. Мубориза бар зидди ин падидаи нангин ва паст кардани он ба самти афзалиятноки сиёсати давлатӣ табдил ёфтааст».

Коррупсия феълан падидаи иҷтимоист, ки дар тафаккури ҷамъиятӣ низ фаҳмиш ва тафсири яхела надорад. Имрӯзҳо муносибати шаҳрвандон бо коррупсия гуногун буда, онро бо ришва, сӯистифода аз мансаб, пораситонӣ, судхӯрӣ, хушомад задан ва ғайра мешуморанд. Бо вучуди ин ҳама новобаста аз зиёд будани фаҳмиш ва нуқтаи назари гуногун ба нисбати коррупсия, аксарияти одамон дар ақидаанд, ки ин амал ҳамчун зуҳуроти манфӣ пояҳои ҷомеаро вайрон намуда, таҳаввулоти ҷомеаро зери хатар мегузорад, давлатро фалач гардонида ахлоқии одамонро хароб ва пайвасти

² Ниг.Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон.

³ Ниг.Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон.

⁴ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи мубориза бар зидди коррупсия, Душанбе - 2008.

соҳаҳои давлатиро бо доираҳои ҷиноятӣ оварда расонида ва хоҳиш ёфтани боварии мардум нисбати мақомоти давлатӣ оварда мерасонад.

Имрӯзҳо доираи коррупсия васеъ гашта, ба соҳаҳои гуногуни фаъолияти ҷомеа, аз ҷумла ба сиёсат, иқтисодиёт, иҷтимоиёт ва ахлоқ бетаъсир буда наметавонад. Барои муборизаи самаранок бар зидди коррупсия тадбирҳои яққоя бо ҷомеаи шахрвандиро аз қабилӣ иқтисодӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ, ҳуқуқӣ ва ахлоқӣ андешидан зарур аст.

Бояд тазаққур дод, ки коррупсия асосан ба фаъолияти давлат ва мақомоти он алоқаманд буда, ин зухурот аз рӯзи пайдоиши давлат то ин дам ҳамқадами он мебошад. Давлат ва мақомоти он тамоми соҳаҳои хизмати давлати ин ё он вазифаҳои амрдиҳиву танзимкунии муносибатҳои ҳуқуқиро дар ихтиёр дошта, бучет ва дигар захираҳои моддиро ихтиёрдорӣ мекунад, ки бевосита барои ба вучуд омадани коррупсия замина шуда метавонад.

Вобаста ба ин Президенти кишвар ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин баён намуда буданд: «Мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва дигар сохторҳои дахлдор вазифадоранд, ки иҷроӣ санадҳои зидди коррупсиониро таъмин намоянд. Зеро дар бисёр ҳолатҳо коррупсия метавонад афзоиши иқтисодиётро боз дорад»⁵

Яке аз муҳимтарин самтҳои зидди коррупсионӣ ин ба миён овардан ва такмили заминаҳои ҳуқуқӣ мебошад.

Аввалин заминаи ҳуқуқиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон оиди мубориза алайҳи ин падидаи номатлуб ин фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21 – уми июли соли 1999 № 1262 «Дар бораи тадбирҳои иловагӣ пурзӯр намудани мубориза бар зидди ҷинояткорӣ дар соҳаи иқтисод ва коррупсия» ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди коррупсия» 11 декабри соли 1999 қабул шуда, аз 25 июли соли 2005 дар таҳрири нав ба тасвиб расид, ки ба талаботи Конвенсияи СММ зидди коррупсия то ҳадди имкон мутобиқ гардонидани шудааст, ба давраи сифатан нави мубориза бо коррупсия ибтидо гузошт.

Дар санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ дохилию байналмиллалӣ мафҳумҳои гуногуни коррупсия истифода шудаанд. Дар замони муосир мафҳуми бештар маъмули он, ки Конгресси нухуми СММ пешниҳод кардааст истифода мешавад:

Коррупсия — сӯиистифода аз ҳокимияти давлатӣ барои ба даст овардани фоида бо мақсадҳои шахсӣ мебошад.

Коррупсия ин худ аз (калимаи латинӣ “corruptio” – бо пора ба худ тобеъ кардан, харида гирифтани, ришва додан) – ба шахсони мансабдор, арбобони ҷамъиятию сиёсӣ ва хизматчиёни давлатиро мефаҳмонад.

Мутобиқи қисми 1 моддаи 14-и Қонуни ҚТ «Дар бораи мубориза бар зидди коррупсия» ҷиноятҳои хусусияти коррупсионидошта, кирдорҳои дар қисми махсуси Кодекси Ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинигардидае ҳисоб мешаванд, ки аз тарафи шахсони ба иҷроӣ вазифаҳои давлатӣ ваколатдор ва ба онҳо баробар кардашуда бо ғараз ё дигарманфиатҳои шахсӣ ва бо истифодаи мақоми хизматӣ содир шудаанд ё ба ғайриқонунӣ пешниҳод намудани неъматҳои моддиву ғайримоддӣ, бартарият ва имтиёзҳои дигар ба онҳо вобастаанд.

Мутобиқи қ.3 м. 14-и қонуни мазкур Феҳристи ҷиноятҳои хусусияти коррупсионӣ дошта ва тартиби ба ҳисобгирии омории онҳо бо дастурамале, ки аз тарафи мақомоти

⁵ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи мубориза бар зидди коррупсия, Душанбе - 2008.

хамоҳангсоз таҳия ва аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ мегардад, муқаррар карда мешавад.

Кодекси нави Мурофиавии Ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3.12.2009с. қабул шуд ин номгӯи ҷиноятҳо дар қ.7 ва 8 м.161-и КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки тобеияти тафтиши пешакии парвандаҳои ҷиноятӣ ном дорад мустақкам карда шудаанд ва тибқи он 49 моддаҳои дар қисми махсуси Кодекси Ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбини гардида ро ташкил медиҳанд. Инчунин ҳаминро гуфтаг зарур аст, ки 2.08.2011с №755 бо Кодекси Мурофиавии Ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон. тағироту иловаҳо ворид карда шуда, ба ин номгӯи ҷиноятҳо боз як моддаи нав дохил карда шуд. (м.338.1, Кодекси Ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон), ки ҳоло ин номгӯи ҷиноятҳо 50 намудро ташкил медиҳанд.

Бо назардошти ҳанӯз ҳам ҷой доштани проблемаю мушкилотҳо дар самти мубориза бар зидди коррупсия, чи тавре, ки мо оғаҳӣ дорем дар пайёми имсолаи худ ҷаноби олий Эмомали Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин ибрози ақида намудаанд:

“Коррупсия ба пешрафти иқтисодиёт ҳалал мерасонад, бунёди ҷомеаи демократиро заиф месозад ва ба рушди демократия таъсири манфӣ мерасонад”.

Гузашта аз ин, коррупсия дар ҷомеа ба риоя нашудани ҳуқуқҳои конституционии шаҳрвандон замина фароҳам меорад ва ба пояи ахлоқ зарба мезанад. Бо мақсади сарфакорона ва босамару мақсаднок истифода намудани маблағҳои бучет мо Палатаи ҳисоб таъсис додем. Итминон дорам, ки роҳбарият ва кормандони мақомот барои ошкор ва пешгирӣ намудани амалҳои коррупсионӣ тақони ҷиддие хоҳанд бахшид.

Қонун дар бораи экспертизаи зиддикоррупсионии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ қабул карда шуда, барои бекор кардани дахлнопазирии кормандони ҳифзи ҳуқуқ, ҳокияти судӣ ва ҳокимияти иҷроиявии маҳаллӣ, ҳоло мавриди амалӣ қарор доранд.

Пешгирӣ ва мубориза бар зидди коррупсия дар оянда низ ҳамчун яке аз самтҳои аввалиндараҷаи сиёсати ҳуқуқии давлат боқӣ мемонад. Бо ин мақсад Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия, Вазорати адлия, Прокуратураи генералӣ, Палатаи ҳисоб ва дигар субъектҳои муқовимат бо коррупсия вазифадоранд, ки стратегияи нави пешгирӣ ва мубориза бар зидди коррупсияро барои солҳои то 2020 таҳия ва пешниҳод намоянд.»

Ин гуфтаҳо шаҳодати онро медиҳад, ки мубориза дар ин самт аз диққати ҳамарӯзаи сарвари давлат ва ҳукумати ҷумҳурӣ ҳолӣ нест. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сабабҳои гуногун ва зиёди коррупсия мавҷуданд, ки омилҳои иқтисодӣ доранд. Вале ҳалли муаммоҳои иқтисодӣ худ ба худ кам шудани коррупсияро дар байни хизматчиёни давлатӣ кафолат намедиҳад, яъне бо назардошти таҷрибаи давлатҳои мутараққӣ танҳо ба воситаи баланд кардани даромади расмии хизматчиёни давлатӣ барҳам додани коррупсия ғайриимкон аст. Эътироф шудааст, ки яке аз сабаби асосии мавҷудияти коррупсия тарзи фаъолияти мақомотҳои давлатӣ мебошад. Боқӣ мондани фармондихӣ дар иқтисодиёт ва соҳибкорӣ аз ҷониби мансабдорон барои пойдории коррупсия муҳити хуберо ташкил мекунад. Вобаста ба ин Президенти кишвар Ҷаноби Олий Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба аъзои Маҷлиси Миллӣ ва Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 30-юми апрели соли 2001 чунин баён намуда буд: «Мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва дигар сохторҳои дахлдор вазифадоранд, ки иҷрои санадҳои зидди коррупсиониро таъмин намоянд. Зеро дар бисёр ҳолатҳо коррупсия метавонад афзоиши иқтисодиётро боздорад».

Чи тавре, ки дар боло маълум гардид дар замони ҳозира яке аз шаклҳои паҳнгардидатарини коррупсия ин гирифтани пора (моддаи 319 КҶ), додани пора (моддаи 320 КҶ), гирифтани мукофот бо роҳи тамаъҷӯӣ (моддаи 324 КҶ) ва додани мукофот ба хизматчи (моддаи 325 КҶ) ба ҳисоб меравад. Бесабаб нест, ки вақтҳои охир тавассути васоити ахбори умум маълумоти мақомоти ҳифзи ҳуқуқ оиди дастгир кардани кормандони мақомоти мухталифи давлатӣ бо ҷурми порагирӣ хело зиёд ба таъбир мерасад.

Ҳамин тариқ аҳли ҷомеа дар он ақидаанд, ки гӯё пора воситаи ягонаи даҳлат ба вусъати қори мақомоти давлатӣ маҳсуб мешавад. Он воситаи таъсиррасониест, ки ба қабули қарори лозимӣ қўмак карда, қорафтадоғонро бо қорманди мақомоти давлатӣ баробар мекунад ва дар як вақт қорманди мақомоти давлатиро дар назди қорафтада забонқўтоҳ мегардонад.

Аз гуфтаҳо ҳулоса қардан мумкин аст, ки қораро (қордан м.319 ва қорифтан м.320 КҶ) бо таври қигар ҳамқун созиши қайриқонунии байни қорманди мақомоти давлатӣ ва ашхоси қорафтада меҳисобанд.

Дар ин қурсати муносиб меҳоҳам қарои қарчи муҳайё сохтани қазои оштинопазири зидди коррупсия дар қомеъа якқанд тақлифу пешноқодқоро зикр намоям то ки мақомотҳои қифзи ҳуқуқ ва аҳли қомеа аз ин вақои аср қанораҷўи намоянд:

- ба амал қаровардани ислоқоти идорақуние, ки амали қизмати давлатиро шаффоф ба роҳ мемонад;

- ҳоқимияти қонунқузори ба тақия ва қонунэқодқуниҳо дар асоси талаботи Қонститутисияи Қумҳурии Тоқиқистон амал намуда, қонунқоқоро қабул намоянд, ки ҳолатҳои амали қоррупсиониро аз байн қаранд;

- озодии суҳан, дастрасӣ ва дастириии иттилооти расмӣ, мавқуд набудани моънеғӣ таъмин қарда шуда, ВАО бе яқон монеа шаҳрвандонро аз амалҳои қоррупсионӣ оғоқ созад ва самтҳои афзалиятноқи пешгирии омилҳои қоррупсионро тақлил қарда ба қомеаи шаҳрвандӣ расонанд;

- субъектони мақомотҳои ҳоқимияти давлатӣ ва иқроияро қарои қаръолияти дурусти қизматчиёни давлатӣ (қормандони ба онҳо қаробарқардашуда) оиди пешгирии қоррупсионӣ ва роҳ надодан ба ин қирдор бо шарту шароитҳои таъмин намуда, омўзиши қурра (қомплекси) ва давравиро ба роҳ монда, қарои омода намудани мутақассисони қоррои сатҳи қаланди қасбӣ ва поктинатию шаффофияти қизмати давлатӣ амалӣ намоянд;

- сохтори муракқаби андозситонӣ ва иқозатдиҳӣ дар Қумҳурии Тоқиқистон, ки боиси қаръол қардидани омилҳои қоррупсионӣ дар қаръолияти соҳибқорӣ ва баҳусус ҳоқағиҳои деҳқонӣ (қермерӣ) қардидааст, то андозае содда қарда шавад;

- ба мақомотҳои ҳоқимияти давлатӣ ва мақомотҳои қифзи ҳуқуқ қарои ба амал наомадани ҳолатҳои қоррупсионӣ ва таъмини қаръолияти қонститутисионӣ ва дуруст ба роҳ мондани қазои озоди иқтисодӣ ва қаръолияти инқисорӣ ва таъмини адолати иқтимой қораҳои назорати илман асосноқшударо ба роҳ монанд;

- ҳуқумати қумҳуриро зарур меояд, ки қарои қалб намудани қомеаи шаҳрвандӣ ва пешгирии амалҳои қоррупсионӣ ва ҳавфҳои ба вучуд омадани қоррупсия ташвиқоту тақлиғотро ба воситаи ВАО дуруст ба роҳ монанд;

-дар тамоми мақомотҳои давлатӣ омӯзиши стратегияи муқовимати зиддикоррупсиониро дуруст ба роҳ монда, оиди хавфҳои коррупсионӣ таҳлилҳо гузаронида шавад.

Таклифу пешниҳодҳо барои аз байн бурдани зуҳуроти коррупсионӣ, ки илман асоснок шудааст ва дар натиҷаи омӯзиш ва таҷрибаҳои амалӣ, сабабҳо ва роҳҳои бартарарф намудани онро муайян менамояд.

Адабиёт:

1. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе - 2016с.
2. Кодекси Ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе-1998.
3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи мубориза бар зидди коррупсия, Душанбе - 2008.
4. Паёми Пешвои миллат, Президенти Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ш.Душанбе 22.12.2017.

STUDENTS' MEMORY DEVELOPMENT AT TECHNICAL HIGHER INSTITUTIONS IN THE COURSE OF TRAINING HIGHER MATHEMATICS (LINEAR ALGEBRA) FOR IMPROVEMENT THE QUALITY OF TEACHING THE SUBJECT

Rakhimov A.A. - Senior Teacher of the Department of Higher Mathematics and Computer Science, e-mail: amon_rahimov@mail.ru, PITUT after M.S.Osimi, Khujand

In article the question of developing memories of the students for increasing the teaching quality of the linear algebra is considered. It is emphasized that if the less time leaves on reconstruction of the passed material, the more efficient will be the process of teaching and the possibility for deeper studying the Higher Mathematics will appear. Also some suggestions on mnemo acceptance of the material for successful memorizing by the students are offered.

Keywords: mnemotechnial, acceptance, situation, mechanically, cycle, acceptance, memory, matrix, column, square, line, diagonal, triangular, single.

РАЗВИТИЕ ПАМЯТИ У СТУДЕНТОВ ВЫСШЕЙ ТЕХНИЧЕСКОЙ ШКОЛЫ ПО ОБУЧЕНИЮ ВЫСШЕЙ МАТЕМАТИКИ (ЛИНЕЙНОЙ АЛГЕБРЫ) ДЛЯ УЛУЧШЕНИЯ КАЧЕСТВА ПРЕПОДАВАНИЯ ПРЕДМЕТА

Рахимов А.А. - старший преподаватель кафедры высшей математики и информатики, e-mail: amon_rahimov@mail.ru, ПИТТУ имени академика М.С. Осими, Худжанд

В статье рассматривается вопрос развития памяти у студентов для повышения качества преподавания линейной алгебры. Подчеркивается, что чем меньше времени будет уходить на реконструкцию пройденного материала, тем более эффективным будет процесс обучения и

появится возможность для более глубокого изучения высшей математики. Также приводятся предложения к мнемическим приемам для успешного запоминания материала студентами.

Ключевые слова: мнемотехнический, прием, ситуация, механически, цикличность, преемственность, память, матрица, столбцовая, квадратная, сроковая, диагональная, треугольная, единичная.

ТАРАҚҚЇ ДОДАНИ ХОТИРАИ ДОНИШЉЎДНИ МАКТАБЉОИ ОЛИИ ТЕХНИКЇ ДАР ОМУЉИШИ МАТЕМАТИКАИ ОЛЇ (АЛГЕБРАИ ХАТТЇ) БАРОИ БЕХТАР ГАРДОНИДАНИ СИФАТИ ТАЉЛИМ

*Раҳимов А.А. - омӯзгори калони кафедраи математики олӣ
ва информатика, e-mail: amon_rahimov@mail.ru,
ДПДТТ ба номи академик М.С. Осимӣ, Хучанд*

Мақолаи мазкур барои таҳкими хотираи хонандагон баҳри беҳтар кардани сифати таълими фанни алгебра таҳия гардидааст. Таъкид карда мешавад, ки вақти кам кардани таҷҳизоти моддӣ гузашт, раванди омӯзиши бештар самаранок ва имконияти таҳсили амиқи математикаи олӣ пайдо шудааст. Инчунин барои усулҳои мониторинг барои ёдраскуниҳои бомуваффақияти моддии донишҷӯён низ тавсияҳо дода мешаванд.

Калидҳои асосӣ: менемотехникӣ, қабул, вазъият, механикӣ, даврӣ, давомнокӣ, хотира, матритсер, сутун, мураббаъ, вақт, диагональ, секунча, ягона.

It is considered that the memory of a person develops in the childhood and during school years, but by analyzing the methods of memorizing, used by the students while studies at higher institutions, it becomes clear that it is not time to stop the development of their mnemotechnical abilities. Constantly increasing the volume of a teaching material cannot be acquired without the use of memorizing methods and constant development of the memory.

As the research has shown the students use repeated reading and revision of the text as the basic memorizing reception, because they take a photograph of the material. Many teachers had to come up against a situation when the student, by forgetting one word, could not further reproduce the text, i.e. the students use natural memory and remember mechanically. Thus the students cannot remember a material fully as they, as a rule, think of short-term memorizing.

By taking into consideration the specificity of Mathematics as a teaching discipline, its recurrence and continuity of each section, the situation above is inadmissible. The less time leaves on retracing the previous material (and sometimes on short repeated explanation), the more effective the training process will be and the possibility for deeper material studying will appear. The more the students remember and are guided in the studied material, the easier the new material is understandable to them. If the students use only mechanical memorizing, then the knowledge transfer of Mathematics from one section to another one will not be carried out in full volume or generally is impossible and as a result understanding of the following material will not be reached without having "the base" [2,3].

The necessity to develop the students' logical memory, i.e. memory constructed on allocation and memorizing logical and sensible communications between remembered elements; teaching the students to the ways of memorizing and processing the information results from its mature. While memorizing we also teach them the necessity for desire to logical development to comprehend the

material and to apply mnemotechnical receptions. The influence of active cogitative processing of the information on reproduction has been noted in the research work by M.M.Nudelman, A.G.Komm and A.A Smirnov.

For more successful material memorizing by the students it is necessary:

1. To give the material in the system for convenient memorizing and conservation in memory. The Russian commander A.V.Suvorov said: “Memory is a mind pantry, but in this pantry there are a lot of partitions and consequently it is necessary to put all of them where necessary”. It is necessary to spend work on the material maintenance in order the remembered material to be memorized in definite system. Thus the overall objective is to try to understand everything and to catch the main thoughts and then to break the material into semantic parts and try to make a plan of the text on the paper.

2. To connect the studied material with already known material and thereby revise the previous tasks and systematize the received knowledge. The student easily and reliably can remember new material, connected with the previous experience when he supplements it with something and enriches it.

3. To use different kinds of memory (first of all, semantic) and some specific features of memory (visual, acoustical or impellent) while memorizing.

4. To apply the received knowledge in practice, for example, by means of professional and focused problems. The effect of memorizing considerably amplifies, if the student realizes the necessity of the received information in his activity, if the material causes him a certain interest.

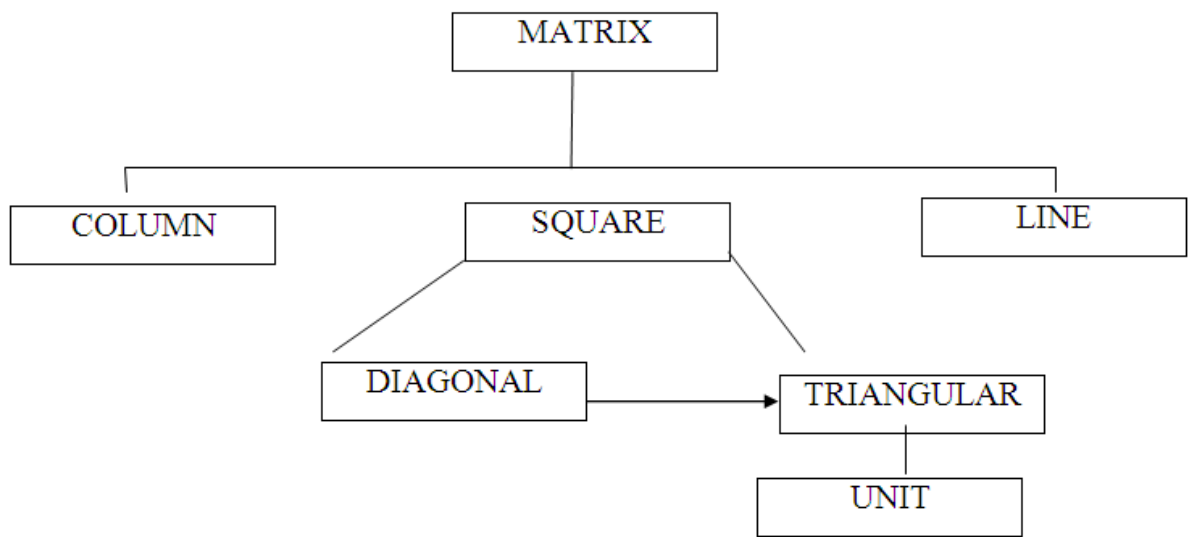
5. To process the information for memorizing. The basis of logic memory is introduction of cogitative action quality as a support and means of memorizing.

As a sense of memory reception the following rules can be used: semantic correlation, classification, analysis, synthesis, comparison, analogies and others. So, for example, the correct constructed classification of concept reflects the most essential properties and communications between objects of concept, helps to be guided better in many of these objects and allows the possibility to establish such properties of these objects which are the most important for application of this concept.

Beginning from the first lessons it is important to teach the students to apply cogitative receptions. For example, at the first lecture on section «Linear algebra» a considerable quantity of concepts is given (we use the definitions resulted in [1]) with which the first-year students face for the first time. For their best memorizing and understanding it is possible to offer a scheme with the help of which the students can define patrimonial concepts and communications between concepts.

At the further studying of the theme and introducing new concepts it is possible to suggest the students to complete the scheme independently.

6. To put a problem before the students to remember the teaching material firmly for a long time, taking concrete examples of using the given material at further studying of the discipline or studying other subjects. The task should include accurate formulations of what and how it is necessary to remember. If this kind of task is not specially put, the material will be remembered much worse, after all it is known that the material studied only for an examination or a colloquium is forgotten quickly.

Pic. 1. Matrix types

The usage of memory methods by the students allows them to perceive a material more profoundly, to remember it for a long time, to perceive as a unit, not only reconstructs memorization and reproduction of the processes, but also renders positive influence on the memory indicators. The more mastering mnemomemorizing receptions occur successfully if the more the teacher pays attention and should acquaint the students with the most rational receptions of memorizing and recalling. Application of rational methods of memorizing is a major condition of development and memory education.

References:

1. Actual problems of teaching of mathematics in technical colleges [Text]: materials of regional scientific and methodical conference. Tyumen: TyuGNGY. – 2009. 160 p.
2. Rakhimov A.A. The role of independent work of the students in educational process on approximate higher mathematics studying in credit technology of training. /A.A.Rakhimov// Bulletin of the Tajik National University (Scientific magazine) - Dushanbe-2012. № 3/8 (101)-228-231p.
3. [An electronic resource] - Access Mode:
http://knowledge.allbest.ru/programming/2c0a65635a2ac68b4c53a88521316c26_0.html

ИСТИФОДАИ ҚОЛАБҲОИ КАЛИМАСОЗИИ КАЛИМАҲОИ МУРАККАБИ ТАРЗИ ТОБЕЪ БО ЧУЗЪИ ТАРКИБИИ «ОБ» ДАР АШЪОРИ ЛОИҚ ШЕРАЛӢ

*Раҳимова Қиматгул Дустовна – омӯзгори кафедраи забонҳои хориҷии Донишгоҳи
технологии Тоҷикистон, E-mail: kimat_2004@mail.ru.*

Дар мақола масъалаи истифодаи қолабҳои калимасозии калимаҳои мураккаби тарзи тобеъ бо чузъи таркибии “об” дар ашъори шоири маъруфи тоҷик Лоиқ Шералӣ мавриди баррасӣ қарор дода шуда, таносуби тақрибии қорбасти онҳо нишон дода шудааст.

Калидвожаҳо: қолаб, калимасозӣ, таркибӣ, ашъор, чузъ, гирдоб.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МОДЕЛЕЙ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ СЛОЖНЫХ СЛОВ ПОДЧИНИТЕЛЬНОГО ТИПА С КОМПОНЕНТОМ “ОБ” В ПОЭТИКЕ ЛОИКА ШЕРАЛИ

*Раҳимова Қиматгул Дустовна – преподаватель кафедры иностранных языков
Технологического университета Таджикистана, E-mail: kimat_2004@mail.ru.*

В статье рассматривается использование семантической разговорной лексики с содержанием “Об” водного компонента в поэзии таджикского поэта Лоика Шерали, показана их приблизительная точность.

Ключевые слова: модель, словообразование, починительные, творчество, структура, водоворот.

USING THE MODELS OF THE WORD FORMATION OF COMPLEX WORDS OF THE SUBMITTED, TYPE WITH THE COMPONENT “OB” IN THE POETICS OF LOIK SHERALY

*Rakhimova Kimatgul Dustovna - Lecturer, Department of Foreign Languages,
Technological University of Tajikistan, E-mail: kimat_2004@mail.ru*

The article discusses the use of semantic colloquial language with the content of “Ob” water component in the poetry of the Tajik poet Loik Sherali, and shows their approximate accuracy.

Keywords: model, word formation, respectful, creativity, structure, whirlpool.

Фарзонафарзанди миллат зиндаёд Лоиқ Шералӣ дар баробари шоири тавоно будан донандаи хуби забони адабии замони худ буд ва аз боигарии забони адабиёти классикиву забони зиндаи халқ оғаҳии комил дошт. Ҳамин дониши амиқи забонӣ ва завқи баланди сухарвариву сухансанҷияш буд, ки шоир дар ашъори худ аз аксари қолабҳои калимасозии калимаҳои сохта ва мураккаб, ба хусус калимаҳои мураккаби навъи тобеъ моҳирона истифода намуда, худ чандин калимаҳои нав сохтаву дар ғанӣ гардонидани таркиби луғавии забони модарии худ саҳми муносиб гузоштааст. Тавре ки медонем, дар забони адабии тоҷик дар калимасозии калимаҳои мураккаб тарзи тобеи калимасозӣ сермахсултарин тарз ба шумор меравад ва қолабҳои асосии ин тарзи

калимасозӣ қолабҳое мебошанд, ки аз забонҳои эронии бостон ва миёна ба мерос мондаанд [3. 102-105].

Дар забони адабии ҳозираи тоҷик як қатор калимаҳои мавҷуданд, ки дар сохтани калимаҳои мураккаб, аз ҷумла калимаҳои мураккаби навъи тобеъ ҳамчун ҷузъи таркибӣ ниҳоят зиёд истифода мешаванд. Калимаҳои **об, хок, хона, гул, нон, даст, дил** ва **чашм** аз ҳамин қабил калимаҳо мебошанд. Дар ин мақола мо тасмим гирифтаем, ки қолабҳои асосии калимасозии калимаҳои мураккаби тарзи тобеъ бо ҷузъи таркибии «об»-ро дар заминаи ашъори шоири тавонои тоҷик Лоиқ Шералӣ мавриди баррасӣ қарор дода, таносуби тақрибии истифодаи онҳоро нишон диҳем.

Шоири шаҳри тоҷик Лоиқ Шералӣ дар ашъори худ аз калимаҳои мураккаби тарзи тобеъ бо ҷузъи таркибии «об фаровон истифода намудааст. Ҳамаи калимаҳои мураккаби тарзи тобеъ бо ҷузъи таркибии «об», ки шоир истифода намудааст вобаста ба ҷои ҷузъи таркибии «об» ба ду гурӯҳ ҷудо мешаванд:

а) калимаҳои мураккабе, ки дар онҳо ҷузъи таркибии «об» ҷузъи якум шуда меояд: **обдор, обшор, обшарик, обрав, обгир, обварз, обшуста, обкӯр, обрӯ** ва ғайра.

б) калимаҳои мураккабе, ки дар онҳо ҷузъи таркибии «об» ҷузъи дуюм шуда меояд: **гирдоб, гулоб, ғарқоб, дӯлоб, зардоб, захроб, камоб, мурдоб, мурдаоб, пасоб, пуроб, селоб, тангоб, хезоб, хуноб, шохоб, яхоб** ва ғайра.

Аз нуқтаи назари таркиби морфологӣ калимаҳои мураккаби тарзи тобеъ бо ҷузъи таркибии «об»-ро, ки устод Лоиқ истифода намудааст, метавон ба гурӯҳҳои зерин ҷудо намуд:

Қолаби I - исми об + исм: обшарик:

Гар **обшарик**у ноншарикем, хуш аст,
Номусшарик агар бузем, авлотар! [4. 764].

Қолаби II - исми об + сифат: обкӯр:

Лек шодам, ки байтҳо дорам,
Аз ду-се **обкӯр** боке нест. [4. 158].

Қолаби III - исми об + сифати феълӣ: обшуста:

Ба соҳил решаҳои **обшуста**
Ҳама захми намоён менамоянд. [4. 27].

Қолаби IV - исми об + асоси замони ҳозираи феъл: обдор, обшор, обрав, обварз:

Кунам тазмин чу шогирди навомӯз
Зи шеъри **обдори** обшорон. [4. 4].

Агар аз обуранги хусни ту хусни суҳан ёбам,
Бимон резад ба сони **обшорон** обрӯи ман. [4. 702].

Об меояд зи чашми **обрав** –
Обҳое, ки гузашта аз сарат. [4. 77].

Ҳам наҳангон – **обварзони** далеру дилкалонаш,
Он касе, к-аз обварзӣ беҳабар,

Бим дорад аз дами тӯфони ӯ,
То миён тар гашта, баргардад қафо,
Ҷои камобе намуда ҷустучӯ,
Моҳӣ дорад лой карда обро. [4. 200].

Қолаби V - исм + исми об: гулоб, ғарқоб, дӯлоб, захроб, селоб, хуноб, шохоб, яхоб:
Ҳарчанд ки зиндагӣ **гулоби** талх аст,
Бисёр чашидему хуморе нашикаст. [4. 737].

Дар ин дори амал ҳар кас, ки бошад омили ваҳшат,
Ба **захроби** алам жӯлад зи меҳроби амалбозӣ. [4. 718].

Агар рафтам чу **шохобе** ҷудо аз рӯд
Ба маҷро боз баргаштам. [4. 137].

Дар зимистон оби он гарм аст, гарм,
Фасли гармо сард монанди **яхоб**. [4. 195].

Қолаби VI - сифат + исми об: гирдоб, зардоб, тангоб, пуроб:
Зи шӯри мавҷу аз **гирдоб** тарсад,
Касе чун мо дили дарё надорад. [4. 786].

То дилашро косаи **зардоб** кард
Дар баҳои охирин як қатра об. [4. 146].

То ҷӯи **пуробат** ба дари хона нахушқад,
Зинҳор надонӣ, ки беҳ аз баҳри дамон буд. [4. 171].

Миёну гарданат – **тангоби** дарё,
Ба ду соҳил нишаста ташналабҳо. [4. 792].

Қолаби VII - зарф + исми об: камоб, пасоб:
Кунун ноланд соҳилҳои **камоб**
Ба ёди он ҳама оби гузашта. [4. 374].

Чӣ дунёе, намедонам,
Ки аввал обҳои софро бар пунбаҳо бидҳанд,
Сипас бошад насиби ту **пасоби** захролуда. [4. 89].

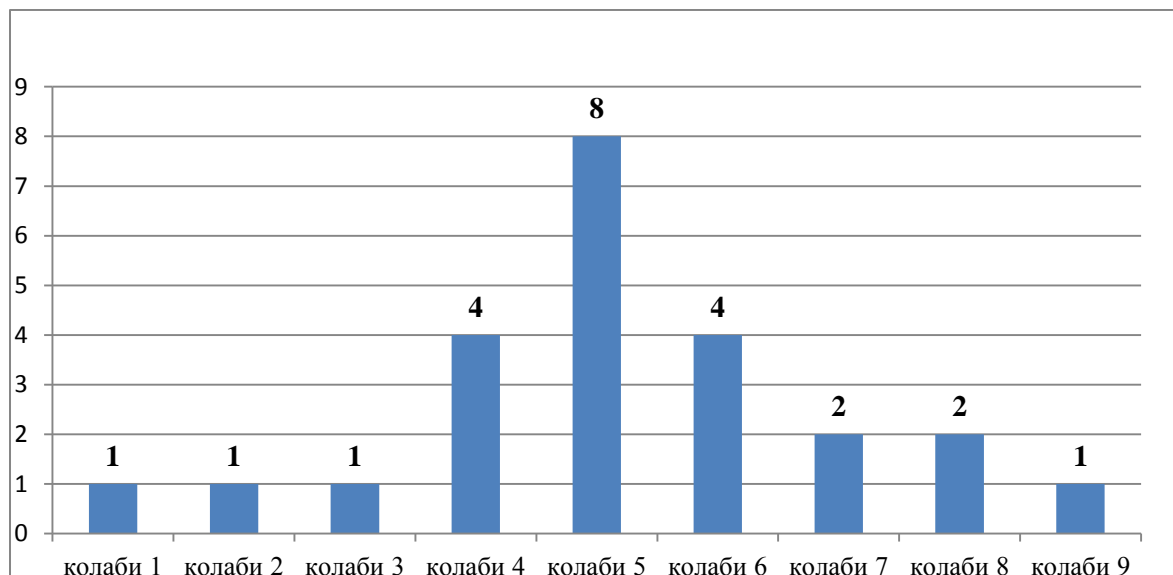
Қолаби VIII - асоси замони ҳозираи феъл + исми об: мурдоб, хезоб:
Чу тӯфонзодаи дарёи дардам,
Маро аз мавҷи **мурдобе** матарсон. [4. 87].

Эй хуфта андар қобҳо дар қолаби одобҳо,
Санге намехезад чаро аз латмаи **хезобҳо**? [4. 867].

Қолаби IX - сифати феълӣ + исми об: мурдаоб:

Чонам тасаддуқи ту, кардам тааммуқи ту,
Дорӣ шиновариҳо дар мурдаоби ганда. [4. 294].

Таносуби тақрибии қорбасти қолабҳои мазкури калимасозии калимаҳои мураккаби тарзи тобеъ бо ҷузъи таркибии «об» дар ашъори Лоиқ Шералӣ ба қарори зайл мебошад:

Диаграммаи қорбасти қолабҳои калимасозии калимаҳои мураккаби тарзи тобеъ бо ҷузъи таркибии «об» дар ашъори Лоиқ Шералӣ

Мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, ки дар ашъори устод Лоиқ Шералӣ таносуби миқдории қорбасти калимаҳои мураккаби тарзи тобеъ бо ҷузъи таркибии «об», ки бо қолабҳои **исм + исми об**, **исми об + асоси замони ҳозираи феъл** ва **сифат + исми об** сохта шудаанд нисбат ба ҳамаи қолабҳои дигари ин навъи калимасозӣ бештар мебошад.

Ҳамин тариқ, шоири шаҳир Лоиқ Шералӣ вобаста ба истифодаи калимаҳои мураккаби тарзи тобеъ бо ҷузъи таркибии «об» дар ашъори худ беш ё кам қариб аз ҳамаи қолабҳои дар забони адабии ҳозираи тоҷик маъмули калимасозии калимаҳои мураккаби тарзи тобеъ бо маҳорати зиёд истифода намудааст.

Адабиёт:

1. Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик. – Душанбе: Дониш, 1985. – 356 с.
2. Мирзо Ҳасани Султон. Ташаккул ва тақомули истилоҳоти илмии форсӣ – тоҷикӣ. – Душанбе: Дониш, 2008. – 334 с.
3. Пейсиков Л.С. Лексикология современного персидского языка. – Москва: Издательство Московского университета, 1972. – 207 с.
4. Лоиқ Шералӣ. Куллии ашъор. Душанбе, 2008. – 910 с. (Шакли электронӣ).

27 - СОЛИ ПУРСАМАР

*Раҳимова Қурбонбӣ Одинаевна - мутахассиси Раёсати
илм ва инноватсияи ДДК ба номи А Рӯдакӣ*

Мақола ба яке аз мавзӯҳои муҳим Истиқлолият баҳшида шудааст. Истиқлол волотарин ва пурарзиштарин дастоварди давлату миллати тоҷдори тоҷик аст, ки бисту ҳафт сол муқаддам, аввали моҳи сентябри соли 1991 бо ҳама кӯшишу заҳматҳои бевоситаи роҳбари давлат, Асосгузори сулҳу ваҳдат, Пешвои миллат ба вуқӯ пайваст ва 9 - сентябр расман рӯзи Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардид. Аз ҳама он вақт то имрӯз ин санаи муборак барои миллати тоҷик иди муқаддас махсуб меёбад.

Ба ҳамагон маълум, ки ниёғони мо бо талқини афкори пурарзиши «**Пиндори нек, гуфтори нек ва кирдори нек**» беҳтарин ва равшантарин орзуву омили инсоният ва рукнҳои ахлоқи ҳамидаро басо орифона ифода намудаанд, ки ин каломҳои пурҳикмат дар тӯли асрҳо барои ташаккули арзишҳои солими башардӯстона хидмат кардааст.

Калимаҳои калидӣ: ваҳдат, истиқлолият, дастовард, миллат, кишвар, Тоҷикистон.

27- ПЛОДОТВОРНЫХ ЛЕТ

*Раҳимова Курбонби Одинаевна - специалист Управления науки и инновации
имени А. Рӯдакӣ*

Статья посвящена актуальной на сегодняшний день теме - защите достижений независимости страны. Независимость одна из наивысших и бесценных достижений благородного таджикского народа, которая 27 лет назад была приобретена непосредственными усилиями главы государства, Основателя мира и единства, Лидера нации и официально отмечается 9 сентября и является национальным праздником.

Всем известно, что наши предки всегда стремились продвижению общества на правильный путь благодаря разумному сознательному принципу «Здравый мысль, здоровое слово, здоровое деяние», напутствующему самому наилучшему в мире, благородному нраву на протяжении веков и служащему человечеству в формировании гуманистических ценностей.

Ключевые слова: примерение, независимость, достижение, нация, родина, Таджикистан.

27- YEAR-FRUIT YEARS

*Rakhimova Kurbonbi Odinayevna - Specialist of the Office of Science and
Innovation behalf of A Redak*

The article is devoted to the current topic of today - the protection of the achievements of the country's independence. Independence is one of the highest and priceless achievements of the noble Tajik people, which was acquired 27 years ago by the direct efforts of the head of state, the Founder of Peace and Unity, the Leader of the nation and is officially celebrated on September 9 and is a national holiday.

Everyone knows that our ancestors have always strived to promote society on the right path thanks to the rational conscious principle “Common thought, sound word, sound deed”, adhering to the best in the world, noble character throughout the centuries and serving humanity in shaping humanistic values.

Key words: application, independence, achievement, nation, homeland, Tajikistan.

Истиклолият волотарин ва пурарзиштарин дастоварди давлату миллати тоҷдори тоҷик аст, ки бисту ҳафт сол муқаддам аввали моҳи сентябри соли 1991 бо кӯшишу заҳматҳои бевоситаи роҳбари давлат, Асосгузори сулҳу ваҳдат, Пешвои миллат вуқӯ пайваст ва 9-сентябр расман Рӯзи Истиклолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян гардид. Аз ҳамон вақт то имрӯз ин санаи муборак барои миллати тоҷик иди муқаддас маҳсуб меёбад. Ин неъматӣ бузург баробари ба даст овардан, нуру зиё, меҳру вафо, ободию озодӣ, ҳамфикрию ҳамзистӣ ва осоиштагиву абадиятро ба мардуми бузурги тоҷик ва Тоҷикистони азиз овардааст. Дар паҳноӣ замонаҳо миллати мо аз шебу фарози таърих ва озмоишҳои саҳту сангин гузашта бошад ҳам, дастовардҳои фарҳанги асил, хувияти миллӣ, забони ноби модарӣ, илму адабиёти оламгирашро нигоҳ доштааст. Ба ҳамагон маълум, ки ниёғони мо бо талқини афкори пурарзиши «**Пиндори нек, гуфтори нек ва кирдори нек**» беҳтарин ва равшантарин орзуву омили инсоният ва рукнҳои ахлоқи ҳамадаро басо орифона ифода намудаанд, ки ин каломи пурҳикмат дар тӯли асрҳо барои ташаккули арзишҳои солими башардӯстона хидмат кардааст.

Бешак, маҳз чунин тамаддуни пешрафта, суннату оинҳои дорои ҷанбаи ҳаётӣ, тафаккури зиндагисоз ва маърифати баланди ақлонии ниёғони мо буд, ки онҳо ба ганҷинаи тамаддуни башарият аз Зардушту Монӣ сар карда, то Рӯдакиву Фирдавсӣ, Абӯалӣ Синову Носири Хисрав, Умари Хайёму Имом Ғазалӣ, Шайх Аттору Ҷалололидини Балхӣ, Саъдиву Ҳофиз, Хоҷа Камолу Мавлоно Ҷомӣ, Сайидою Бедил барин садҳо нобиғаҳои илму адабу фарҳангро ато кардаанд. Даврони Истиклолият барои мо имкони воқеӣ фароҳам овард, ки роҳи имрӯзу ояндаи миллат ва пешрафти минбаъдаи кишвари азизамонро ба сӯи ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ интиҳоб намоем. Истиклолият барои мо рамзи олии Ватану ватандорӣ, бузургтарин неъматӣ давлатсозию давлатдорӣ мустақил, қору пайкорҳои пайгиронаи созандагӣ, азму талошҳои фидокоронаи расидан ба истиклолияти сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангиро омӯзонда, меъёрҳои ҷомеаи шаҳрвандиро таҳким бахшид ва дар як вақт ҳаёти озодонаи ҳар фард ва олитарин дараҷаи баҳту саодати воқеии миллатро таъмин намуд. Истиклолият барои мо нишони барҷастаи пойдорӣ давлат, бақои симои миллат, рамзи асолату хувият, идеалу ормонҳои таърихӣ, шиносномаи байналмилалӣ ва шарафу эътибори ба ҷаҳони мутамаддин пайвастанӣ кишвари соҳибистиклоли Тоҷикистон мебошад. Тамоми соқинони кишвари озоду ободӣ мо имрӯз ифтихордоранд, ки бисту панҷ сол қабл аз ин нахустин хиштҳои пойдевори истиклолияти воқеӣ ва давлатдорӣ миллии худро ниҳода, аз шарофати мустақилият соҳиби рамзҳои давлатӣ – Парчам, Нишон ва Суруди нави миллӣ гардидем. Ҳодисаву воқеаҳои пурӯшӯби ибтидои солҳои навадум водор намуд, ки оид ба масъалаи таъмини амнияти милливу давлатӣ, нигоҳ доштани оромии авзои ҷомеа, пойдорӣ сулҳу субот ва таҳкими истиклолиятро ҳифзи дастовардҳои он андеша кунем, ки ин ҳама як қисми таркибии сиёсати давлатӣ мо маҳсуб мешуд.

Моҳи ноябри соли 1992 дар Қасри Арбоби ноҳияи Б.Фафуров Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба арсаи сиёсат шахсиятеро баровард, ки дастовардҳои минбаъдаи кишвар ба номи ӯ иртиботи ҳамачониба доранд. Аз рӯзи Сарвари давлат интихоб гардидани фарзанди барӯманди халқ Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар тамоми фишангҳои ҳокимият асосҳои сохтори конституционӣ, меъёрҳои танзимкунандаи ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии кишвар роиҷ гардида, пули миллӣ ба муомилот баромад ва шиносномаи миллӣ дар арсаи ҷаҳонӣ эътироф гардид. Мо яке аз рӯкҳои асосии давлатдорӣ мустақил – Артиши миллӣ ва нерӯҳои сарҳадиро таъсис дода, ҳифзи марзу буми Ватан ва сарҳади давлати худро таҳти назорати доимӣ гирифтём. Ҷунонки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон таъкид кардаанд: **«Яке аз муҳимтарин дастовардҳои мо дар даври истиқлолият давлатсозӣ ва давлатдорию муносири миллӣ мебошад, ки моҳиятан шакли ҳуқуқбунёд, иҷтимоӣ ва дунявиро дорад».**

Акнун – пас аз гузаштани солҳо ва ба даст овардани баъзе комёбиҳои муҳим метавонем ҷунин хулоса кунем:

«Давраи навини давлатсозӣю давлатдорию мустақилона моро водор сохт, роҳи ислоҳоти иқтисодӣ, дигаргун сохтани шакли молият, ташаккули иқтисодиёти миллӣ ва сохторҳои нави идоракунии онро пеш гирифта, ба густариши муносибатҳои бозоргонӣ ва пайвастании низомии иқтисоди Тоҷикистон ба набзи иқтисоди ҷаҳонӣ роҳ кушоём».

Душвортарин муаммои мо дар зарфи бисту ҳафт сол ин масъалаи истиқлолияти энергетикӣ буд, ки баъди ба низом даровардани сохторҳои ҳокимият роҳбари давлат ҳамарӯза бо он машғул мешуд. Албатта, раванди бонизомии пешрафти иқтисодиёт ва инкишофи ҳамаи соҳаҳои хоҷагии халқ дар шароити имрӯза асосан аз истиқлолияти энергетикиву коммуникатсионӣ ва вусъат пайдо кардани роҳсозӣ вобастагии амиқ дорад. Бинобар ин нахустин иқдомҳои Ҳукумати Ҷумҳурӣ оғоз бахшидан ба сохтмони нақби Анзоб буд. Сарвари давлат дар ин кор ибтидои ҳама бунёдкорӣҳои роҳсозӣю коммуникатсияро дида, даричаи начотро низ дар он дарёфта буд. Дар роҳи таъмини истиқлолияти энергетикӣ, раҳиҳои кишвар аз бунбасти коммуникатсионӣ, амнияти озукаворӣ, ки ҳадафҳои стратегияи Ҳукумати мамлакат мебошанд, бо сохтмони неругоҳҳои хурду калони барқи обӣ, хатҳои интиқоли қувваи барқ, нақбҳо, шохроҳҳои пулҳои байналмилалӣ мошингард ва дахҳо иншооти азими инфраструктураи иҷтимоӣ натиҷаҳои нек ба даст оварда шуданд. Бунёдкориву созандагӣ дар ин самтҳо вусъати тоза пайдо карданд. Дар доираи Барномаи дарозмуддати бунёди силсилаи неругоҳҳои хурди барқӣ дар давраи солҳои 2009-2020 дахҳо неругоҳи обии хурд сохта ба истифода дода шуд. Аз ҷумла, сохтмони неругоҳҳои барқи обии «Сангтӯда-1», «Сангтӯда-2», ба охир расонда шуд ва он алҳол ба манфиати халқ хизмат мекунад. Хатҳои баландшиддати интиқоли неруи барқи Ҷануб – Шимол, Лолазор – Хатлон, Лолазор – Сангтӯда-1, 2 ба истифода дода шуданд. Хусусан ба кор даромадани хатти 500 киловаттаи Ҷануб–Шимол ва дар пойгоҳи асосии он насб гардидани трансформатори дуюм – ин ғамхорӣи бузурги Ҳукумати Ҷумҳурӣ барои мардуми бо нангу номуси Тоҷикистон мебошад. Доир ба раҳиҳои кишвар аз бунбасти коммуникатсионӣ як силсила тадбирҳои мушаххас амалӣ шуда, сохтмонҳои қитъаҳои алоҳидаи роҳҳои мошингарди Душанбе – Хоруғ – Мурғоб, Душанбе – Рашт – Саритош, нақбҳои автомобилгарди Истиклол, Шахристон, Шохроҳи Душанбе – Хучанд –

Чанок, нақби Шаршар ва ғайра ба истифода дода шуданд. Баъди истифодаи роҳҳои бузурги байниминтақавӣ имкон фароҳам омад, ки ҳаракати нақлиёт дар дохили мамлакат ва берун аз он тамоми фаслҳои сол имконпазир гардад ва дар ин замина вазъи равуо ва боркашонӣ ба манотиқи гуногуни кишвар сад дар сад беҳтар шавад. Дар шароити кунунӣ, ки ҷаҳони муосир дорад, таъкими Истиқлолият, устувор гардонидани пояҳои давлат ва баланд бардоштани сатҳ ва сифати зиндагии инсон барои на танҳо мардуми мо, балки тамоми инсоният мазмуни ҳаётан муҳим пайдо мекунад. Зеро даҳсолаҳои охир пешрафти босуръати илму техника ва раванди қувват гирифта истодаи ҷаҳонишавӣ инсониятро ба муҳити комилан нав ворид намуда, боиси ташаккул ёфтани низоми фароғири равобити сиёсату иқтисодӣ, иҷтимоиву фарҳангӣ ва иттилоотиву маънавӣ гардидааст.

Зикр бояд кард, ки дар даврони Истиқлолият давлати ҷавони тоҷикон дар байни мамолики аҳолияш мусалмон ва умуман ҷомеаи ҷаҳони муосир мавқеъ ва манзалати хос пайдо намуд. Суханрониҳои Президенти мамлакат Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаҳои бузурги байналхалқии давлатҳои аъзои Конфронси исломӣ, ҷонибдорӣ шахсии сарвари давлати мо аз покизагии дини мубини ислом ва зарбаи саҳт задани ӯ ба даъвогарони ҳамбастагии дини ислом бо терроризму экстремизми байналмилалӣ, ҳамкориҳои мутақобилан судманд бо мамолики гуногуни олами ислом аз он шаҳодат медиҳанд, ки имрӯз Тоҷикистони соҳибистиклол аз зумраи давлатҳои озоду ободест, ки дар он баробари расму оини миллию мардумӣ анъанаҳо ва маросимҳои динӣ рӯя мегарданд. Дар ҷараёни татбиқи ин ҳадаф дар Тоҷикистони соҳибистиклол дар фосолаи на чандон тӯлонӣ арзишҳои демократӣ ҳамчун ҷузъи фарҳанги давлатдорӣ навин пазируфта шуданд ва онҳо ба таъкими дастовардҳои истиқлолият, ташаккули ҷомеаи шаҳрвандӣ ва институтҳои он, инчунин ба таъмини ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд мусоидати ғаёл намуданд. Мақсади асосии низоми демократӣ дар ҷомеаи мо, пеш аз ҳама таъмини ҳуқуқ ва озодиҳои шаҳрвандон, фароҳам овардани шароит барои меҳнат ва зиндагии осуда, волиятӣ қонун, пойдорӣ адолат ва иштироки ғаёли мардум дар идоракунии давлат мебошад, ки ба анъанаву суннатҳои давлатдорӣ миллӣ, арзишҳои ахлоқиву фарҳангии миллат ва дастовардҳои тамаддуни башарӣ таъя мекунанд. Имсол низ бахшида ба санаи таърихӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон бунёд ва мавриди истифода қарор гирифтани беш аз чандин иншоотҳо дар назар аст. Тавассути истиқлол Тоҷикистон тоҷикони ҷаҳонро бо ҳам овард ва дари худро ба ҳаммиллатони бурунмарзӣ боз намуд.

Самараи неки истиқлол аст, ки имрӯз Тоҷикистон дар дунё чун давлати сулҳхоҳу сулҳпарвар шинохта шудааст. Таҷрибаи сулҳи тоҷикон - манбаи омӯзиши сулҳхоҳони ҷаҳон гашт, ки боиси ифтихори ҳар як қавми тоҷикмиллат аст. Мо бояд аз ин миллати баруманд биболему барои боз ҳам машҳуртар гардидани он кушишу ғайрат намоем. Аз ин лиҳоз бо чунин орзуҳо гуфтаниам: Бигузур иди муқаддаси Истиқлолият барои ҳар фарди соҳибдилу озодаи кишвар саломатӣ, бахту саодат, зиндагии осуда ва комёбию кушоишҳо оварад!

Поянда бод ваҳдати миллӣ ва давлати соҳибистиклоли тоҷикон!

МАҚОМИ ЗАН ДАР ЧОМЕА АЗ НАЗАРИ ИҚБОЛИ ЛОҲУРИ

Салимова Сулҳия Саймирхоновна – унвонҷӯи Академияи Илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон
Салимова Фарзона Саймирхоновна – муаллими калони кафедраи
фанҳои гуманитарии Донишгоҳи технологияи Тоҷикистон

Дар мақолаи мазкур масъалаи зарурати баланд бардоштани мақоми зан – модар дар оила ва чомеа, сабабҳои нобаробарии зану мард, хушунат дар оила, беэҳтиромӣ нисбат ба зан ва ноҳада гирифтани нақш ва манзалати вай, ки дар мамолики Шарқ хеле чуқур реша давондааст, аз нигоҳи аломаи Шарқ Муҳаммад Иқбол мавриди баррасӣ қарор додашудааст. Ҳамзамон тақя бо иқтибосҳои боэътимод аз ашъори ин алома бартараф кардани фақр, издивоҷи айёми кӯдакӣ, аз байн бурдани ҳичоб, бисёрзанӣ ва ба занҳо додани таҳсилоту озодӣ, касбу кор ва таҷдиди қонунҳои мавҷударо шартӣ зарурии таъмин намудани баробарии байни зану мард, солим гардонидани оила ва тарбияи фарзандони солимӯ солах медонад.

Калид вожаҳо: зан, модар, озодӣ, ҳуқуқ, чомеа.

СТАТУС ЖЕНЩИНЫ В ОБЩЕСТВЕ ВО ВЗГЛЯДАХ ИКБОЛА ЛАХУРИ

Салимова Сулҳия Саймирхонов – соискатель, Академия наук
Республики Таджикистан
Салимова Фарзона Саймирхоновна – преподаватель кафедры гуманитарных
дисциплин, Технологический университет Таджикистана

В данной статье с точки зрения великого поэта Востока Муххамад Икбола рассматривается проблема необходимости повышения роли женщины – матери в обществе, причины неравенства между женщинами и мужчинами, насилия в семье, пренебрежительного отношения к женщине, ее роли и места, которые глубоко укоренились в странах Востока. Опираясь на достоверные цитаты из творчества поэта автор приходит к выводу, что преодоление нищеты, раннего брака между девочками и мальчиками, уничтожение хиджаба, многоженства, дать женщинам права на профессии и свободы, а также совершенствование действующих законов являются необходимым условием обеспечения равенства между женщинами и мужчинами, укрепления семьи и воспитания здоровых и нравственных детей.

Ключи слова: женщина, мать, право, общество, свобода.

WOMEN STATUS IN SOCIETY FROM THE POINT OF VIEW OF IQBAL LAHURI

Salimova Sulhiya Saimirkhonovna - The Academy of Sciences
of the Republic of Tajikistan
Salimova Farzona Saymirhonovna - Technological University of Tajikistan

In this article, from the point of view of the great poet of the East Muhammad Iqbol, the problem of the need to enhance the role of the woman- mother in society, the causes of

inequality between women and men, domestic violence, neglect of the woman, her role and place, which are deeply rooted in the countries of the East.

Based on reliable quotes from the poet's work, the author comes to the conclusion that overcoming poverty, early marriage between girls and boys, illumination of hijab, polygamy, giving women the right to occupations and freedoms, and improving existing laws are a prerequisite for ensuring equality between women and men, the strengthening of the family and the upbringing of healthy and moral children.

Key words: women, mother, law, society, freedom.

Дар давоми тамоми таърихи инсоният занон ва мардон на фақат ҳамчун ашхоси фарқкунанда, балки нобаробархуқуқ доништа мешуданд. Дар ҳамаи давру замонҳо мардҳо нисбат ба занҳо авлотар махсуб мешуданд. Ратсионализм, манфиатталошӣ ва мақомчӯӣ, саъю кӯшиши сарватманд шудан, ки хислатҳои хоси аксари мардон аст, назар ба хислатҳои занон, яъне эҳсосият, дилсӯзӣ ва ғамхориву меҳрубонӣ нисбат ба фарзандон афзалтар шуморида мешаванд. Дар аксар мавридҳо мардон нисбат ба занон сарватмандтар, бонуфӯзтар ва дорои мақоми баландтар буданд ва ҳастанд [1].

Ҳамаи ин ба он оварда расонд, ки занон дар ҷомеа, махсусан, дар кишаварҳои Шарқ, нисбат ба мардон мавқеи нобаробар доранд. Аз ин рӯ, метавон гуфт, ки масъалаи мавқеи зан дар ҷомеа, муносибати ислом ба зан, танзими ҳуқуқҳои шаръӣ, танзими муносибати зану шавҳар дар оила аз муҳимтарин ва дар айни замон нозуктарин масъалаҳои доғи рӯз аст. Дар Тоҷикистон, ки дар баробари сохтор ва қонунгузори дунявӣ қонунҳои шариати танзими оила ва расму оинҳо низ васеъ паҳн шудаанд, масъалаи озодии зан ва таъйини мақоми ӯ дар ҷомеа бидуни ғояҳои диниву фарҳангии мардум наметавонад баррасӣ ва ҳал гардад.

Мутаассифона, ҳоло низ дар муносибати мардон нисбат ба занон ҳисси зӯрӣ, безътиноӣ ва безаҳтиромӣ, нодида гирифтани нақши зан дар оила ва ғайра мушоҳида мешавад. Ҳодисаҳои худкушии занону духтарон, таҳкиру маҳрумиятҳо ва зӯроварӣ нисбати онҳо, нодида гирифтани ва поймол кардани ҳуқуқҳои онҳо беш аз пеш мушоҳида мешавад. Гуфтан кофист, ки тибқи маълумоти расмии ВКД тайи соли гузашта 370 ҳодисаи қасди худкушӣ ба қайд гирифта шудааст, ки аксари онҳо занону духтаронанд [2,82].

Аз ин ҷо саволе бармеояд, ки барои беҳбуди вазъият чӣ бояд кард? Тавре мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, танзиму таҳияи қонунҳо ва мубориза бо ҳуқуқвайронӣҳо, ҳарчанд нақши қобили мулоҳизае дар масъалаи пешгирии падидаҳои номатлуб мебозанд, аммо то имрӯз мо натавонистаем ба натиҷаҳои дилхоҳ дар ин самт бирасем. Пас метавон гуфт, ки роҳу усулҳои пешгирифтаи мо ҳанӯз кофӣ нест.

Мақсади интиҳоби мавзӯ омӯхтани мусоидат намудан ба ҳалли масоили марбут ба занон дар ҷомеа мебошад, ки он яке аз мушкилиҳои муҳими доғир рӯз аст. Инчунин баланд бардоштани мавқеи зан дар ҷомеа аз мавзӯҳои мебошад, ки Сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон низ онро борҳо таъкид намудааст (1). Ҳар фарди ҷомеаи моро мебояд, ки худ хулоса барорад, ки насли оянда дар домони модарони соҳибмаълумоту ҳудогоҳ тарбия ёбад хуб аст, ё ин ки тарбиятгару нигоҳбонаш зане бошад, ки худ ба машварату ёрии ҳуқуқӣ эҳтиёҷ дорад? Мо кайҳо пай бурдаем, ки бонуи тоҷикистонӣ то кадом андозае бомаърифат, солим ва дур аз хушунату зӯроварӣ бошад, ба ҳамон андоза фарзанди ӯ солиму солеҳ тарбия ёфта, барои халқу Ватани хеш хидмат мекунад. Вале

мушкили дигар он аст, ки ҳарчанд баробарии ҳуқуқии зану мард дар қонунҳо зикр гардида бошад ҳам, ин қонунҳо ба урфу одат ва анъанаҳои мо мувофиқат намекунад, ки дар натиҷа боз вазнинӣ ба дӯши занон меафтад. Ин ҳолатро дар тамоми паҳлуҳои ҳаёти занон метавон мушоҳида кард: зиндагии хонаводагӣ, кор ёфтани кор кардан, таҳсилот, оиладорӣ, тақсими молу мулк ва ғайра.

Дар тамоми мавридҳои зикршуда муносибати ноадолатона нисбат ба зан-модар ба чашм мерасад [3, 12].

Мо барои равшанӣ андохтан ба мавқеи зан дар ҷомеа андешаҳои яке аз бузургтарин мутафаккирони қарни бистум, шоир, файласуф, ходими намоёни ҷамъиятӣ ва сиёсӣ Аллома Муҳаммад Иқболро мавриди таҳлилу баррасӣ қарор медиҳем.

Занон ҳамеша нақши ҳассос ва таъйинкунандаи худро дар сарнавишт ва созандагии ҷомеа доштанду доранд, ки ин аз нигоҳи ҳамбинонаи сиёсатшинос, шоир, мутафаккир, файласуф, донандаи улуми ислом Муҳаммад Иқболи Лоҳурӣ (1877-1938) низ берун намондааст. Он чи ин шоир дар эҷодиёташ доир ба зан гуфтааст, бо чашми дил ва бо забони баёни ӯ бояд бозгӯӣ кард. Дар ин маврид гуфтаи ӯ ҳосаи худаш аст ва забонаш забони покизаи қуръонист. Шоир дар алоқамандӣ ба мавзӯи зан дар он рӯзгори пурушӯб назари дурбинона ба масоили хонавода (оила) ва танзими он дорад, ки мо онро имрӯзҳо дар кишвари худамон пиёда сохта истодаем ва баъзеҳо ҳанӯз ҳам ба дарки умқи масъала нарасидаанд.

Муҳаммад Иқбол доир ба танзими хонавода ва аҳамияти он, чи барои афрод ва чи барои ҷомеа, ҳанӯз садсол пеш дар асари худ “Улум-ул-иктисод” навишта буд: “Башар дар маърази таҳдиди ҷаҳр аст. Ба ҳамин иллат ин ҳирофоте ба чашм меҳӯрад, ки барои инсон мояи шарм ва зиллат аст. Ҷаҳр сарчашмаи тамоми бадбахтихост. Агар ин бемориро илҷ кунем, дунё бихишт хоҳад шуд. Бояд аз издивоҷҳои айёми кӯдакӣ ҷилавгирӣ намуд. Набояд исроф кунем. Бояд дар харҷу дахл диққат шавад ва масъулияти он бештар бар дӯши зан аст ва ўст, ки бояд оянданигар ва оқибатандеш бошад, то кишвар аз асорати ваҳшатноки ифлос ва ҷаҳр дар амон бимонад. Намехоҳем башарро аз лаззати доштани хонавода ва издивоҷ дур бидорем”.

Ба андешаи Аллома Иқбол хонавода санги зербинои миллат ва бонуи хонавода қонуни ишқу муҳаббати ҳар хонадон бояд доништа шавад. Тавре ки аз баррасии фикру мулоҳизаҳои Иқбол дар масъалаи мавқеи зан дар ҷомеа бармеояд, андешаҳои ӯ бо гузашти солиёни зиёд низ аҳамияти худро аз даст наводаанд ва имрӯз низ қобили қабуланд. Бале, Муҳаммад Иқбол ба зан-модар эҳтироми ҷавқулода дошт. Вай бо ҳар роҳ кӯшиш менамуд, ки ҳуқуқи воқеии занро дар ислом ба онҳо фаҳмонад. Ҷамин аст, ки Анҷумани занони мадори соли 1929 сипосномаи худро ба Иқбол барои пуштибонӣ занҳо ирсол менамояд. Адиби меҳандӯст ва халқпарвар дар ҷавоби ин тақдирнома андешаҳои худро хеле ҷолиб иброз намудааст, ки аз он пораеро иқтибос менамоем: “Намедонам бо чӣ забоне аз шумо ташаккур кунам. Масъала ин аст, ки агар гуфтаҳо ва навиштаҳои ман то ин ҳад боиси русухи (густариши) исломи ростӣ дар қалбҳо шавад, ба Худои Каъба савганд, ки ба орзӯям расидам. Ба ақидаи ман, занони беҳтарин метавонанд суннатҳоро ҳифз намоянд, гарчи дар даврони таназзул ва инҳитот ҳуқуқи занон поймол шуда ва мардон аз ҳифзи ҳуқуқи занони мусалмон ғафлат намудаанд...”. Ў бар таҳсилоти духтарону занон таъкид мекунад ва мегӯяд: «Таҳсилоти мард таҳсилоти фардӣ аст, вале таҳсил ва саводи зан ба ин маъно мебошад, ки як хонаводаро таълим дода бошем».

Сипас, Иқбол дар бораи ҳиҷоби зан мегӯяд: «Ин қонунро, агар дар чома аз байн бибарем, барои миллат музир хоҳад буд. Вале агар вазъи ахлоқиву иҷтимоии мардум тағйир ёбаду бештар шавад, он гоҳ метавон ба занон озодӣ дод, ки бо мардон табодули назар намоянд. Қонуни тааддуи заваҷот (бисёрзанӣ) низ бояд ислоҳ шавад ва тағйир ёбад». Ба назари вай, чоиз шумурдан ва умумӣ қарор додани ин қонун мабно бар як илллати дақиқи рӯҳонӣ мебошад. Ӯ мегӯяд: «Дар садри ислом ба илллати авзои иқтисодӣ ва сиёсӣ ин қор зарурат дошт. Вале, то он чойе ки ман медонам, дар ҳоли ҳозир мусалмонон ниёзе ба ин қонун надоранд. Агар дар авзои мавҷуд бар ин қонун таъкид шавад, мо аз вазъи бади иқтисодӣ ғофил хоҳем монд, ва баҳона ба дасти сарватмандони қавм медиҳем, ки зинои шаръӣ анҷом диҳанд»[4, 6-7].

Иқбол хирси худнамоиро як навъи беморӣ мепиндорад, ки раҳой аз он бисёр лозим аст ва баъзе аз одобу одати қабехи арӯсӣ ва ақд, исрофкориву беҳудахарҷиро барои ин русум тахти интиқоди шадид қарор дода, менависад: «Издивочҳои бидуни ризоият байни мусалмонон рӯз то рӯз бештар мешавад. Тақрибан 99% манозили мусалмонон ин шикоятҳо ҳамеша вучуд дорад, ки зану шавҳар бо як дигар созгорӣ надоранд». Ба назари вай, равишу тариқи хостгорӣ дар кам қардани ин ноҳамоҳангиҳо метавонад бисёр муассир бошад, башарте ки ба духтару писар қабули издивоч дода шавад, ки ба манзури шиносӣ бо ахлоқу одати якдигар дар назду ҳамроҳ бо бузургони хонаводаи хеш рафтӯмад кунанд. Агар ҳарду тараф аз назари ахлоқӣ бо якдигар ихтилофот дошта бошанд, бояд қабл аз издивоч бинобар тавофуқи ду гурӯҳ қарордоди хостгориро бекор қард.

Иқбол ислоҳи тамаддун ва, аз ҷумла, қавоиди шариатиرو яке аз муҳимтарин талаботи асри қадим медонад. Ӯ менависад: «Ман наметавонам аз гуфтани ин матлаб худдорӣ кунам, ки истидлолотӣ (далелҳои) фуқаҳо, ки авомуннос онҳоро мутобиқи шариати ислом медонанд, акнун ниёз ба таҷдиди назар дорад. Ман ҳаргиз намегӯям, ки дар усули муслимиддин нуқсе вучуд дорад, балки мақсуди ман ин аст, ки тибқи Қуръони Мачиду аҳодиси шарифа истидлолотӣ, ки фуқаҳо дар замонҳои мухталифиро додаанд, дар ҳама замонҳо воқеан бисёр муносибу қобили амал будааст, вале барои замони ҳол ва эҳтиёҷоти он ҳаргиз қофӣ нест. Агар дар бораи авзои зиндагии мавҷуд фикре бикунем, он гоҳ маълум хоҳад шуд, ки ҳама қадре ки имрӯз барои таъйиди усули мазҳабӣ ниёз ба илми каломӣ қадиде дорем, ба ҳама тартиб, барои тафсири қадиди қонуни исломӣ фақеҳи олирутбае лозим аст, ки дорои қувваи ақлия ва мутаҳаййилаи қавию васеъ бошад» [5,6-32].

Ҳангоми сафари Иқбол ба ҷануби Ҳинд, 7 январи соли 1929 дар Мадраса намояндагони Анҷумани қонун мусалмон ӯро ба ҷаласаи худ даъват мекунанд ва ба ӯ сипосномае тақдим мекунанд, ки дар он дар баробари арзи сипос ба ҳадамоти илмӣ, динӣ ва адабии Иқбол қанд ҷумлаи зер низ буд: «Аз Шумо истидъод дорем, қаме аз вақти гаронбаҳои худро барои мо, ки асирони қафас ҳастем, сарф қунед ва барои озоди ишаръии табақаи қонун мусалмон нағмасароӣ қунед. Вазъи мо–асирони қафас ногуфта равшан аст. Ба ҳама қиҳат, барои қилавгирӣ аз ин масъала шеърӣ ҳаяҷонангезе бисароед, то эҳсосотҳои хуфта бедор шаванд. Ҳоло ҳам хонаводаҳои ҳастанд, ки ҳатто номи озодӣ ба гӯшашон нарасидааст, дар сурате ки дар қаҳон умеду омили зану мард як сон мебошад. Ва ислом низ таълими мусоват додааст (оятӣ 35, сураи «Аҳзоб»). Мутаассифона, мулоҳиза мекунем, ки аз тарафи мардон ҳуқуқи қонун поймол мешавад. Мо аз Шумо тақозо мекунем, ки мавзӯро равшан ва далоили

инкорро баён кунед. Мо намехоҳем бигӯем, ки бародарони мо, ки зодаи модарон ҳастанд, бисёр золиму хунхор ҳастанд, балки аз ин масъала ранҷ мебарем, ки решаи бе инсофӣ ва поймол кардани ҳуқуқи занон аз манозили волидайнӣ худӣ онҳо оғоз мешавад. Падару модар дар робита бо ҳарду– писару духтар роҳи ифроту тафритро пеш гирифтаанд ва ин фарқро бо мо парвариш медиҳанд. Дар баробари писар, духтарро илова ба маҳрум кардан аз хурду хӯрок, дар мавриди тақсими амлок низ маҳрум мекунанд. Агар аз бадшиносӣ духтаре бева шавад, падару модари ситамкор ба номи дифоъ аз шарафи хонаводагӣ ўро аз издивоҷи нав маҳрум менамоянд ва ўро муҳтоҷи бародарону амакҳо намуда, дар ҳақиқат, зиндабагӯрашон мекунанд. Дар ҳоли ҳозир ҳама ҷо садои озодии занон баланд аст, асари бачову амиқи таълимоти ҷадид возеҳу равшан аст, ки занони мусалмон ба ҳуқуқи шаръиву ҷоизи худ, ки озодиву мусовот (баробарӣ) аст, дастёбанд. Рӯҳи зиндаву содиқи ислом дар ҳиҷоби исломист ва чинси латиф зинда дар оташ месӯзад ва хокистар мешавад, то исори (қурбонӣ) худро ба исбот расонад. Дар хотима, аз ин ки вақти Шуморо гирифтем, узр мехоҳем. Бо умеди ин ки дар ояндаи наздик барои беҳбудиву озодии табақаи занон назме бисароед ва бо ин амал барои ҳамеша занонро аз худ мамнуну муташаккир намоед»[6,868].

Ҷавоби Иқбол, ки хушбахтона, маҳфуз мондааст, чунин буд: «Ақидаи ман ин аст, ки занон қодир ҳастанд кайфиятҳоро беҳтар ҳифз кунанд. Гарчи дар даврони таназзулу инҳитот аз ҳуқуқи занони мусалмон ғафлат намуданд, вале занҳо бо вучуди ин ҳама зулм ба анҷоми вазифаи худ идома доданд. Ҳеҷ шахсе вучуд надорад, ки асароти тарбияти модари хешро дар худ наёбад ва ё муҳаббати хоҳаронаш бар дили вай ҷой надошта бошад. Он шавҳарони хушбахте, ки зани хубу порсо доштаанд, хеле хуб медонанд, ки вучуди зан барои иртиқоъ (болоравӣ)-и мард то чӣ ҳад муассираст». Иқбол дар идомаи суханаш менигорад: «Лозим нест якбори дигар бигӯям, ки дар ислом зану мард мусовӣ ҳастанд. Ман ин масоилро аз оятҳои Қуръони Карим дарёфтаам. Баъзеҳо бар ин ақида ҳаст, ки мардҳо аз занон бартаранд. Ояте, ки ба шарҳи зер мебошад, мучибӣ шакаст: «Ар-риҷолаукавомуналоан-нисо»*. Аз назари муҳовараи арабӣ ин тафсир дуруст нест, ки мард аз зан болотар аст, аз нуқтаи назари дастурии забони арабӣ сифати тафсили калимаи қоим ва қавом мебошад, ки маънои муҳофизатро медиҳад, яъне мардон муҳофизии занонанд. Дар ҷойи дигар низ Қуръони Карим мефармояд (оятӣ 183, сураи «Бақара»), ҳамон тавре ки либос барои маҳфуз нигоҳ доштани бадан аст, мард ҳам муҳофизии зан аст. Ва дигар ҳеҷ фарқе байни зану мард нест. Ҳоло тақозои ҷомеа ин аст, ки занҳо ҳаққи овоз додан дар интихоботро дошта бошанд. Зан нисбат ба мард ва мард нисбат ба зан вазоифи ҷудоғонае доранд. Вале ин ба он маънӣ нест, ки зан поинтару мард болотар бошад. Ихтилоф бар асоси далоили дигаре аст. Хулоса, то он ҷойе ки ба мусовот марбут аст, дар ислом фарқе миёни зану мард вучуд надорад. Ихтилофи байни онҳо ба далели ниёзҳои иҷтимоӣ аст. Қабл аз ҳар чиз ба ин масъала тавачҷуҳ дошта бошед, ки модар ҳақ дорад, виросат (ворисият)-и фарзанди худро ба уҳда бигирад. Ислом инро низ эълон намудааст, ки зан метавонад ба таври ҷудоғона молики ҳама чиз бошад. Ин эътироз низ вучуд дорад, ки мегӯянд: «Зан дар ислом монанди мард ҳаққи талоқ надорад». Шояд надонед, ки уламои мо ин масъаларо тавзеҳ додаанд: Ҳангоми ақд зан метавонад бигӯяд, ки ҳаққе, ки ислом дар мавриди талоқ ба мард додааст, ҳамонро ба ман ё ба яке аз ақвоми наздики ман бидиҳед, то ба ақд мувофиқат кунам. Дар мавриди ҳиҷоб аҳкоми исломӣ равшан аст

(оятҳои 30 ва 31, сураи «Нур»). Дастур ин аст, ки чашмхоро ба зер афканем, зеро ки дар зиндагии инсон замоне пеш меояд, ки зан маҷбур мешавад дар муқобили як марди номаҳрам қарор бигирад. Ин дастур махсуси ин мавқеият аст. Дар мавқеҳои дигар аҳкоми дигаре ҳаст. Ислом дастури тааддуи завҷот (бисёрзанӣ)-ро намодааст, балки фақат иҷозат додааст (оятӣ 3, сураи «Нисо»). Ин дуруст аст, ки мардони мусалмон аз ин иҷо истифода мекунад. Таксири усул ва қавон ин дар ин робита чист? Ҳангоме ки ба далели ҷанг теъдоди мардон коста мешавад, барои ҳифзи ояндагон лозим мешавад, ки мардон беш аз як ҳамсар ихтиёр кунанд. Қуръони Карим низ бо тавачҷуҳ ба ин масолаҳои иҷтимоӣ ин иҷозат додааст. Ба ҳамин ҷиҳат, дар фикҳ байни «фарз»-у «иҷоза» фарқ гузошта шудааст. Иҷозаро метавон тарк кард, вале фарзро ҳаргиз наметавонем тарк кунем. Агар ҳангоми маросими ақд зан аз мард бихоҳад, ки иҷозаи тааддуи завҷотро, ки Қуръон ба ӯ додааст, аз ҳаққи худ кам кунад, ҳаққи инкорро дорад. Дар ин робита гилае низ ба падарони духтарон баён мекунам. Он ин аст, ки онҳо ба ҳангоми маросими ақд ҳуқуқи занҳоро ба назар намегиранд. Шикоятӣ дигари ман аз ҳуди занҳост. Шумо дар сипоснома ҳудро «асирони қафас» гуфтаед. Ногуфта намонад, ки ҷаро дар мавқеи лозим занҳо аз мардҳо ҳаққи худро аз роҳи қонун талаб намекунад? Ҷаро аз бародарони худ саҳми моликияти худро талаб намекунад? Мутаассифона, дар Ҳиндустон қавонини исломӣ иҷро намешавад, то ин навъ масоил бо кумаки шаръӣ исломӣ ҳал шавад. Иқбол таъкид мекунад, ки китобҳои фикҳи машхуре вучуд дорад, ки дар ҳудуди 500-600 сол пеш навишта шудаанд. Фатвоҳое, ки дар он замон содир шудаанд, бо авзои он замон низ созгор будаанд. Авзои имрӯз тағйир ёфтааст, ҳоло бояд бо тавачҷуҳ ба ин авзои диққати бештаре ба масоили шаръӣ дошта бошем. Агар занҳо омода шаванд, то ҳадди имкон аз ҳуқуқи худ дифоъ кунанд ва ҳаққеро, ки шаръӣ ислом барои онҳо додааст, аз мардон бигиранд, ростӣ, зиндагии мардҳо талх хоҳад шуд. Хонумҳо метавонанд бобати тағзияи фарзандон бо шири худ ҳуқуқ дарёфт кунанд. Ҳатто бобати пухту паз низ метавонанд тибқи қонун дастмӯзд талаб кунанд.

Шумо ба мардҳо мегӯед «хато кардаанд», дар сурате ки оё ҳуди шумо оӣ аз ҳар навъ хато ҳастед? Шумо бояд бо қотеият барои гирифтани ҳуқуқи худ кӯшиш кунед. Он ҳаққеро, ки зан бо инсофу ақл метавонад ҳар вақт ки хоҳад, талаб кунад, Қуръон ба ӯ додааст. Озодиро бо бебандуборӣ омехта накунад, башарият ҳаргиз ба бебандуборӣ иҷоза намедихад ва инсонии боақл ҳаргиз онро намехоҳад. Мо бояд ин андешаро дар миёни ҳамаи мусалмонони кишвар ба вучуд биёварем, то вақте ҳуқуқи зан дар зиндагии ояндаи ӯ тағйин нашудааст, сиғаи ақд низ ҷорӣ нашавад. Ин ҳаракат бояд бошиддати тамоми оғоз шавад. Ақидаи Иқбол дар мавриди издивоҷи духтарони хурдсол низ қобили тавачҷуҳ аст. «Ислом, - мегӯяд ӯ, - ба волидон иҷозат додааст, фарзандонашонро, ки хурдсол ҳастанд, ба ҳамдигар номзад кунанд, вале ба хоҳари пешгири аз бемориҳои вобаста ба бордоршавии духтарони камсин пешниҳод кардааст, ки ӯро пеш аз синни балоғат ба хонаи шавҳар нафиристанд». Ӯ мехост қонуне танзим гардад, то волидаине, ки духтарони худро пеш аз синни балоғат ба хонаи шавҳар мефиристанд, аз рӯи қонун ҷазо гиранд.

Дар назари Иқбол барои пешрафту бозсозии уммати исломӣ ба ду ҷиз ниёзи бештаре ҳаст: яке ислоҳи фарҳангу тамаддун ва дигаре тавачҷуҳ ба таҳсилоти умумӣ. Дар бораи таҳсилоти умумӣ Иқбол бар он аст, ки мусалмонон беш аз тамоми риштаҳо ба фарогирифтани санъат (хунаро, саноат) эҳтиёҷ доранд ва бояд ба он тавачҷуҳ кунанд. Ӯ саноат ва касбу хунаро зарурати аслии миллат медонад ва мегӯяд: «Агар касе аз

дили ман бипурсад, дар ҷавобаш мегӯям: –Дар назари ман дастҳои он начҷор (харрот), ки бо қор қардан бо теша пина бастааст, аз он дастҳои нарму латиф, ки ба ҷуз аз гирифтани қалам бори ҳеҷ чизи дигареро наметавонад, қабул намояд, бисёр зеботар аст»[7, 20-25].

Ҳамин тариқ, мавзӯи “Мавқеи зан дар ҷомеа” дар ҳама давру замонҳо аз масъалаҳои марказии ҷомеаи инсонӣ будааст. Шоирону мутафаккирони форсу тоҷик, бехтарин шеърҳои худро ба васфи зан-модар бахшидаанд. Дар ашъори лирикии худ дар офаридани образи зан ҳамчун ёр, ҳамнафас ва маъшуқа аз тамоми санъатҳои бадеӣ моҳирона истифода кардаанд. Аммо, мутаассифона, то ба имрӯз ҷомеаи шарқӣ натавонистааст барои занон дар ҷомеа мақому зиндагии шоистаеро фароҳам созад. Абармардоне, ки ба ин масъала тавваҷҷуҳи хос намудаанд, дар таърихи адабиёти мо хеле кам мушоҳида мешаванд. Яке аз чунин бузургони сухан ва ифшоқунандаи дарди ҷомеа ва муносибати бераҳмонаи мардон нисбат ба занон Муҳаммад Иқболи Лоҳурист.

Бузургии Муҳаммад Иқбол дар он аст, ки решаҳои муносибати бади ҷомеаро нисбат ба занон на дар аҳкоми дини мубини Исломи ҷустуҷӯ мекунад, балки бо далелҳои муътамад собит месозад, ки сабаби асосии бад будани вазъи занон дар ҷомеаи исломӣ муносибати ҷоҳилонаи мардон нисбат ба занон аст.

Фикру андешаҳои Муҳаммад Иқболро дар масъалаи “Мавқеи зан дар ҷомеа” ба таври мухтасар чунин хулоса қардан мумкин аст:

1. Иллати асосии бад будани вазъи занон на дар нодурустии аҳкоми исломӣ, балки дар риоя нашудани он аст.

2. Сатҳи пасти саводнокии занон, беҳабарии онҳо аз ҳуқуқҳои шаръии худ низ аз муҳимтарин сабабҳои бад будани вазъияти онон аст. Имрӯз низ, бо вучуди қавӣ гардидани заминаҳои ҳуқуқии таъмини баробарҳуқуқии занону мардон, аксар занони мо наметавонанд аз ҳуқуқҳои худ Ҳимоя кунанд.

Муҳимтар аз ҳама он аст, ки мо дар тарбияи насли наврас аз чунин маводи пурарзиш самаранок истифода кунем ва онҳоро ҳарчи бештару беҳтар ба роҳи рост Ҳидоят намоем [8, 532].

Адабиёт:

1. Эмомалӣ Раҳмон. Масъулият ва рисолати волидайн (Фишурдаи суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон оид ба лоиҳаи Қонун “Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд”, шаҳри Душанбе, 14 декабрисоли 2010).

2. Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон (бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ). – Душанбе: Ирфон, 2009. – 82 с.

3. Барномаи давлатӣ оид ба таъмини ҳуқуқи имкониятҳои баробари занон ва мардон дар солҳои 2001-2010.

4. Абдучалилов А. Никоҳҳою талоқҳо ва ғаму шодиҳо. // Бонувони Тоҷикистон. – Душанбе, №8, 2010. с. 6-7.

5. Айвазова С. Г.

Баробарҳуқуқии гендерӣ ҳамчун масъалаи тақсмоти нави ҳокимият. Назарияи гендер дар илмҳои гуманитарӣ (Маҷмуаи мақолаҳо, тарҷума аз забони русӣ). – Душанбе, Полиграф групп, 2005. С-6,32.

6. Куллияти Иқбол. Форсӣ. – Лоҳур: Иқбол Оқодеми Покистон, 1990. – 868 с.

7. Човид Иқбол. Зиндарӯд (тарҷумаифорсиазШоҳиндухтКомрон). Дарчорчилд. – Лохур, 1989.

8. Човид Иқбол. Зиндарӯд (таҳияи А.Байзоев бо муқаддима ва тавзеҳот). – Душанбе, 2011. –532 с.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ

Умарова Баҳора Хайдаровна – к.п.н., доцент кафедры русского языка и профессионального образования Технологического университета Таджикистана

Данная статья посвящена учебной среде, которая может повлиять на развитие студенческого творчества. В ходе рассмотрения упомянутого вопроса в учебной среде особое внимание уделяется поощрению творческой деятельности студентов.

Ключевые слова: творческая активность, педагогические требования, творческий проект, среда, образовательный интерес.

ШАРОИТИ ПЕДАГОГИ ТАШАККУЛИ ЭҶОДИИ МУСТАҚИЛИ ДОНИШЧҶҶЁН

Умарова Баҳора Хайдаровна – н.и.п., дотсенти кафедра забони русӣ ва педагогикаи касбии Донишгоҳи технологии Тоҷикистон

Мақолаи мазкур ба муҳитҳои омӯзишӣ, ки ба ҷараёни ташаккули маҳорати эҷодии донишҷӯён таъсир расонда метавонад, бахшида шудааст. Зимни баррасии масъалаи зикршуда ба муҳити омӯзишӣ, ки ба худтакмилдиҳии фаъолияти эҷодии донишҷӯ мусоидат менамояд, аҳамияти махсус дода шудааст.

Вожаҳои калидӣ: мустақили эҷодӣ, талаботҳои педагогӣ, дохилшавӣ, проекти эҷодӣ, муҳити таълимӣ.

TEACHING CONDITIONS OF FORMING THE CREATIVE INDEPENDENCE OF STUDENTS

Umarova Bahora Haydarovna - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Russian Language and Vocational Education Department Technological University of Tajikistan

This article focuses on the learning environment that may affect the development of student creativity. During the consideration of this issue in the educational environment, special attention is paid to the promotion of creative activity of students.

Keywords: creative activity, pedagogical requirements, creative project, environment, educational interest.

Анализ востребованных на рынке труда профессий в разнообразных сферах экономики, маркетинга, информационных технологий, технических областях убеждает в том, что сегодня все более необходимыми становятся специалисты, обладающие не только сугубо специальными знаниями и умениями, но и широким кругозором, нестандартно мыслящие, способные генерировать новые идеи и умеющие эффективно доносить их до окружающих. Поэтому вполне логично на занятиях по дисциплине «Русский язык» и «Культура речи» уделить должное внимание развитию творческих способностей будущих инженеров, экономистов, программистов.

Современный уровень информационных и коммуникационных технологий социально-экономического развития требует поиска новых подходов к управлению сферой человеческого общения, в которой важная роль принадлежит языку. Современная концепция высшего образования исходит из того, что выпускник любого вуза, будущий специалист в той или иной сфере деятельности, должен обладать не только профессиональными навыками, но и хорошо развитыми творческими, мыслительными, коммуникативными и другими способностями.

На основе уточнения педагогических трактовок понятий творчества и творческой деятельности мы определяем творческую самостоятельность как созидательную творческую деятельность, основанную на способности отклоняться от традиционных способов решения задачи, генерировать новые идеи, ориентироваться в новой ситуации в условиях самостоятельного решения проблемы. Любая система успешно функционирует и развивается при соблюдении определенных условий (Ю. К. Бабанский, Ю. А. Конаржевский, Н. В. Кузьмина и др.). Следовательно, формирование творческой самостоятельности в рамках разработанной нами системы будет происходить более эффективно при создании специального комплекса педагогических условий.

Применительно к нашему исследованию под педагогическими условиями мы будем понимать совокупность необходимых мер, способствующих успешности формирования творческой самостоятельности студентов вуза. Комплекс педагогических условий мы рассматриваем как совокупность взаимосвязанных педагогических условий, реализация которых будет способствовать повышению уровня сформированности творческой самостоятельности студентов вуза.

На основании вышеизложенного мы считаем, что комплексом педагогических условий формирования творческой самостоятельности студентов вуза являются следующие условия:

- 1) создание педагогически комфортной образовательной среды. В целях уточнения понятия «педагогически комфортная образовательная среда» укажем, что понятие «комфорт» рассматривается как удобная обстановка в самом общем толковании. В соотношении с педагогическим понятием это, на наш взгляд, благоприятные условия для развития и формирования личности. С этих позиций исследователи в педагогике обращаются к раскрытию понятия комфортная среда. Так, Т.Ф.Лошакова, разрабатывая модель комфортной среды, трактует понятие комфортной среды как совокупность условий, определяющих благоприятный климат для актуализации потенциала всех участников образовательного процесса. Можно сказать, что под комфортной средой «скрывается» понятие психологический климат, что даёт возможность охарактеризовать педагогически комфортную среду как эмоционально-тонические положительные состояния каждого участника

образовательной среды и взаимоотношения между ними, и, как указывал А. Н. Лутошкин, в качестве составной психологического климата выступает педагогическое благополучие. Нам близка позиция В.И.Слободчикова, который в контексте психологического климата, благоприятных условий развития личности, вводит категорию событийности общности как целостно-смысловое объединение людей, создающее условия как для развития предметной деятельности, целостно-мотивационной среды, так и для индивидуальных способностей.

На наш взгляд, в данном определении образовательная среда вписывается в механизмы развития личности, определяя тем самым целевое и функциональное её назначение, с другой стороны, выделяет ее истоки в предметности культуры общества. Эти два «полюса» в их взаимодополнительности как раз и задают границы содержания педагогически комфортной образовательной среды. Таким образом, мы можем обозначить педагогически комфортную образовательную среду как педагогическую реальность, содержащую специально организованные условия для благоприятного протекания формирования творческой самостоятельности студентов, а также возможности для самореализации студента, при этом взаимоотношения между участниками образовательного процесса приобретают характер взаимного обогащения.

Структурными компонентами педагогически комфортной среды, обеспечивающими эффективность и результативность процесса формирования творческой самостоятельности студентов, мы выделяем создание творческой, благожелательной атмосферы, организацию индивидуальной ситуации успеха, содействие самореализации студентов.

Важно подчеркнуть, что в педагогическом смысле это результат продуманной, подготовленной стратегии, тактики педагога.

2) Рефлексивная самоорганизация творческой самостоятельности предусматривает развитие интеллектуальной мобильности и эмоциональных возможностей. Существенным для нас является то, что собственная личностная позиция студентов к совершенствованию своего творческого роста, установки на анализ, осмысление процесса и результата своей деятельности, понимание своей индивидуальности, достоинств ведет к сознательному и целенаправленному управлению своей деятельностью. В процессе подготовки будущего специалиста неотъемлемым является не только получение определенных знаний, умений и навыков, но и формирование творческой самостоятельности, востребование ее в различных образовательных ситуациях, в которых студент может проявить гибкость, нестандартность и оригинальность мышления, способность быстро менять действия в соответствии с новыми условиями.

3) Включенность студентов в «импровизационное поле деятельности». Главное назначение комплексного применения приемов импровизации в том, чтобы поставить студентов в творческую позицию, добиваться от них впечатляющих творческих результатов, нестандартности мышления и восприятия произведений профессиональных ситуаций, а задача педагога при этом быть соучастником в процессе творческого сотрудничества. Профессиональная импровизация (приемы и методы) определяет положительную реакцию студентов на изучаемый предмет, стимулирует развитие эмоциональной сферы личности, эмоциональной чувствительности к будущей деятельности, способствует реализации принципа творческого переноса имеющихся знаний, умений и способностей развивающейся личности, определяет целенаправленное включение в процесс творческого проектирования импровизационных, творческих

заданий, которые впоследствии явятся основой разработки творческого проекта как «исходный механизм деятельности» в конкретном результате — проекте в виде составления книги педагогического искусства, творческой презентации и пр.

4) Включенность студентов в творческую проектировочную деятельность, под которой мы понимаем деятельность студентов, направленную на усвоение программного материала через создание творческого проекта, его оформление и публичную защиту. Обоснованием данного условия является следующее: проектировочная деятельность направлена на усвоение программного материала, формирование учебных умений, развитие психологических характеристик, воспитание личностных качеств, приобретение опыта деятельности и т. д.; проектировочная творческая деятельность ориентирована на самостоятельность студентов; предполагает творческую реализацию исследовательских, поисковых, проблемных методов; ключевая проблема учебного проекта должна быть лично значимой для студента и пр. Работа в рамках творческого проекта предполагает качественное информационное обеспечение, его подготовку, анализ и удобное для пользователя представление в новой авторской интерпретации. Знания в таком случае демонстрируются в правилах работы с источниками информации, методах исследования, приемах оптимизации научной деятельности. Умения, которые приобретаются: умения творческого решения проблемы, оперативного поиска литературных источников, анализа и обобщения учебного материала, логичного и наглядного его изложения. Качества личности, которые формируются: интуиция, ориентация на сотрудничество, аккуратность, внимательность, самостоятельность.

В целом, творческая проектировочная деятельность обеспечивает личностное развитие студентов, способствует совершенствованию профессиональной подготовки и оказывает продуктивное влияние на становление опыта самостоятельной творческой деятельности.

Итак, самостоятельная творческая деятельность студентов является неотъемлемой частью образования. Она помогает научиться думать, анализировать, делать выводы. Она повышает мотивационную деятельность и развивает творческую активность, что является немаловажным фактором для будущего конкурентоспособного выпускника.

Подводя итоги изложенного, подчеркнём следующее:

1) Повышение эффективности формирования творческой самостоятельности студентов обеспечивается специальным образом подобранными педагогическими условиями, каждое из которых представляет собой существенный компонент педагогического процесса, непосредственно связанный с исследуемым явлением и необходимый для его функционирования.

2) Комплекс педагогических условий формирования творческой самостоятельности студентов создаёт основу для прочного усвоения знаний и умений, свободной информационной ориентации при решении педагогических задач, оптимизации поиска их решения; способствует совершенствованию профессиональной подготовки и оказывает продуктивное влияние на становление творческой самостоятельности; позволяет преподавателю выстроить и поддержать педагогически целесообразный стиль взаимоотношений со студентами, обеспечить педагогически комфортную среду образовательного процесса, повысить эффективность данного процесса.

Литература:

1. Белкин А. С. Ситуация успеха: кн. для учителей. Екатеринбург, 1997.
2. Качалова Л. П. Педагогическая импровизация // Теоретическое обоснование основных понятий, обеспечивающих диссертационные исследования: монография. Шадринск, 2006.
3. Лошакова Т. Ф. Педагогическое управление процессом создания комфортной среды в образовательном учреждении: монография. Екатеринбург, 2001.
4. Лутошкин А. Н. Эмоциональный потенциал коллектива. М., 1981.
5. Слободчиков В. И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры // Новые ценности образования: культурные модели школы. М., 1997. Вып. 7.
6. Философский энциклопедический словарь /Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. М., 2000.

АЗ ТАЪРИХИ САЙЁҲӢ ВА РУШДИОН ДАР ТОЧИКИСТОН

Усмонов Субҳон – н.и.п., дотсенти Донишқадаи давлатии санъати тасвири ва дизайни Тоҷикистон

Дар мақола оид ба таърихи рушди сайёҳӣ дар Тоҷикистон маълумоти фишурда дода шудааст. Муаллиф вазъи соҳаи сайёҳӣ айёми Шӯравӣ ва соҳибистиклолии Тоҷикистонро мавриди таҳлил қарор дода, зимни ташреҳи соҳаи сайёҳии даврони соҳибистиклолии онро соҳаи афзалиятнок донистааст.

Калидвожаҳо: сайёҳӣ, инфрасохтор, сайёҳони хоричӣ, анъанаҳои бостонӣ, хунармандӣ, (СУТ), ММД, Дабири кулл, рушд, Мухатан, Чилдухтарон.

ИЗ ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ТАДЖИКИСТАНЕ

Усмонов Субҳон – к.п.н., доцент Государственного института художественного искусства и дизайн Таджикистана

В статье дан краткий обзор истории развития туризма в Таджикистане. Автор даёт характеристику формирования туристической отрасли в советский период и в годы суверенитета Республики Таджикистан. Особое внимание автор уделяет характеристике развития туристической индустрии Таджикистана в начале XXI века, созданию её правовой основы, государственной стратегии и перспективам развития.

Ключевые слова: туризм, расцвет туристической отрасли, инфраструктура, иностранные туристы, древние традиции, ремёсла.

FROM THE TOURISM DEVELOPMENT HISTORY OF TAJIKISTAN

Usmonov Subkhon -

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
State Institute of Fine Arts and Design of Tajikistan*

In the article presents a short survey of the tourism development history in Tajikistan. The author gives the character of structure of branch tourism in Soviet period and in the sovereign years of the Republic of Tajikistan. The separate attention the author spared the character of development of the beginning XXI century, the creation it's right principles, the strategy state and a development perspectives.

Key words: tourism, blossoming tourism branch, infrastructure, the foreign tourists, the ancient traditions, handicraft.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми имсолаи худ муҳимтарин масъалаҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷии кишварро мушаххас намуда, силсиламасъалаҳои марбут ба ҳаёти иҷтимоии мардумро мавриди муҳокима ва таҳлили амиқ қарор доданд. Дар ин бора яке муждаи фараҳбахш, эълон гардидани соли 2018 ҳамчун Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ мебошад.

Пайдоиши сайёҳӣ дар дунё аз ҳисоби муносибатҳои тичоратӣ дар байни давлатҳо ба миён омадааст ва барои пешрафти ҷомеа аҳамияти хосае дорад. Он барои васеъ гардидани ҷаҳонбинӣ, шинохти фарҳанги миллату халқиятҳои гуногун ва умуман тафаккури инсон аҳамияти боризеро касб намудааст. Заминаҳои сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз замони дар ҳаёти Иттиҳоди Шӯравӣ будани он маншаъ мегирад. Бо қарори Президиуми Шӯрои Иттифокҳои касабаи Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 1959 дар назди Шӯрои ИК ҶШС Тоҷикистон 1 январи соли 1960 Раёсати ҷумҳуриявии мустақили сайру сайёҳат таъсис гардида буд.

Он айём инфрасохтори туризм ва роҳбаладони варзида вучуд надоштанд. Ҳамон сол дар базаи хонаи истироҳатии Иттифокҳои касаба дар қисми шимолии шаҳри Душанбе аввалин базаи туристӣ бо номи «Варзоб» таъсис ёфт. Хусусан солҳои хаштодуми асри гузашта авҷи болоравию гулгулшукуфии соҳаи сайёҳӣ дар Тоҷикистон маҳсуб мегарданд. Бо кумаки Шӯрои Иттифокҳои касаба дар ҷумҳурӣ дахҳо иншооти туристӣ сохта шуданд, мисли: соли 1979 дар базаи туристии «Варзоб» бинои шашошёна барои 340 нафар. Дар шаҳри Қайроққум базаи туристии «Барқи тоҷик» сохта шуд.

Баъдан, базаи туристии «Искандаркӯл», «Ромит», «Марғзор», «Гули бодом», «Кӯҳҳои фон» ва «Шаҳристон» ба истифода дода шуданд.

Сайёҳонро табиати зебо, обҳои шифобахши «Шоҳамбарӣ», «Ҳоҷа Оби гарм», «Оби гарм», «Гармчашма», кӯҳҳои сарбафалаки Помир, кӯҳҳои Фон, кӯли «Искандаркӯл», дараҳои хушманзараи Варзобу Ромит, қалъаву мадрасаҳои қадимаи Ҳисор, Ҳулбук, Саразм, шаҳрҳои қадимаи Тоҷикистон- Истаравшан, Панҷакент, Ҳисор, Кӯлоб, Исфара бо нигоҳ доштани симои қадимӣ, анъанаҳои қадимаи таърихӣ, фарҳангӣ ва ҳунармандӣ ва ғайраҳо дили ҳазорон сайёҳро ба тасхир меоранд.

Ҳамин тавр, соҳаи сайёҳӣ дар Тоҷикистон бидуни шароити зарурӣ оғоз ёфта, танҳо дар мавсими гармӣ фаъолият мекард. Аммо таъсисдиҳандагон шавқ, рағбат ва ҳислатҳои эҷодкорӣ ташаббускорӣ ва умед ба ояндаи нек доштанд. Хушбахтона, дар замони имрӯзаи соҳибистиклолияти давлатӣ ин соҳа муҳиму даромаднок буда, сол ба сол рушд мекунад ва аҳамияти бештар пайдо менамояд. Аз ҷумла, ёдгориҳои табиӣ таърихӣ ҷузъи ҷудонопазири ҳаёти фарҳангии ҷомеа маҳсуб меёбанд ва тибқи қонунгузориҳои байналмилалӣ ватанӣ ҳифз, барқарор ва истифода мешаванд. Дар ҳоли ҳозир таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳонӣ дар бахши сайёҳӣ ба самти манотиқу кишварҳои нигаронида шудааст, ки мероси бою пурғановати фарҳангӣ, таърихӣ, табиӣ ва зерсохтори рушдкардаи сайёҳӣ дороанд.

Барои ҷалб ва дар сатҳи баланд қабул намудани сайёҳони хориҷӣ дар кишвари азизамон Тоҷикистон тамоми шароити зарурӣ муҳайё гардида истодаанд. Инак, аз фурудгоҳҳо то меҳмонхонаҳои истироҳатгоҳҳо, ёдгориҳои таърихӣ ва дигар инфраструктураи самти туризм зина ба зина ба талаботи замони муосир мутобиқ мегарданд.

Солҳои охир, чандин мавзӯҳои таърихӣ, аз ҷумла, ёдгориҳои таърихӣ мавзеи «Ҳулбук», «Тахти Сангин», «Саразм», «Қалъаи Ҳисор» ва Боғи миллии ботаникии Бадахшони кӯҳӣ (Помир) ба рӯйхати созмони ЮНЕСКО дохил карда шудаанд ва ин метавонад шумораи сайёҳони хориҷиро дар ин самт боз ҳам афзун намояд. {7- саҳ. 61}

Минтақаҳои водии Ҳисор, Зарафшон, Бадахшон ва Хатлон бо доштани мавзӯҳои дилкаши табиӣ ва захираҳои зиёди фарҳангӣ таърихӣ солҳои охир боиси таваҷҷуҳи сайёҳони дохилию беруна гаштаанд. Масалан, ба мавзеи Сари хосори ноҳияи Балҷувон, ки минтақаи сайёҳии байналмилалӣ эълон шудааст, аз кишварҳои гуногун, мисли Русия, Фаронса, Маҷористон, Испания, Швейтсария, Португалия, Олмон, Чехия ва Украина барои сайёҳат ва шикори сайд ташриф овардаанд. Онҳо бо хотираҳои зиёди афсонавии бардоштнамуда ба кишварҳои худ баргаштаанд. Новобаста ба мушкилоти роҳ дар мавсими тобистон ҳазорон дӯстдори табиат ба дидани шаршараи машҳури Пушти боғ ва чашмаи табобатии Оби гӯгирд мераванд. Қисматҳои дигари кӯҳистони минтақа, аз қабилҳои мавзеи кӯҳи Чилдустарон, кӯҳи Эмомаскара, кӯҳи Фурӯш ва табиати сеҳрофари намаккӯҳи Ҳоча Мӯъмин барои дӯстдори олами табиат ҷойҳои дар асл мувофиқу арзанда маҳсуб меёбад.

Ривоят аст, ки дар гузаштаи дур аксари сайёҳону таърихшиносони чину араб хангоми бозгашташон аз Хатлони кӯҳан дар навбати аввал аз табиати кӯҳи Ҳоча Мӯъмин, ки он вақт бо номи Мухатон малум буд, дар ёддошту асарҳои худ бо таври муфассал дарҷ кардаанд. Тибқи маълумоти муаррихон маънои Мухатон баландии Хатлонро далалат менамояд. Бояд зикр намуд, ки дар он солҳо одамон барои табобати касалиҳои пӯст ва бемории роҳҳои нафас ба муҳити чашмаҳои шӯри кӯҳи Ҳоча Мӯъмин мерафтанд ва то андозае шифо ҳам меёфтанд. {5- саҳ. 38}

Дар замони соҳибистиклолии ҷумҳурӣ бо мақсади ҷалби бештари сайёҳон ва ширкатҳои туристӣ бо дастгирии ҳукумати ҷумҳурӣ ва таваҷҷуҳи бевоситаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти ҷумҳурӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон чандин санадҳои дахлдор ва барномаҳои давлатӣ, аз қабилҳои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи туризм», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иҷозатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият», қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Консепсияи рушди туризм дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи солҳои 2009-2019», қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, «Дар бораи

Барномаи рушди туризм дар Тоҷикистон дар давраи солҳои 2015- 2017» қабул гардидаанд. {5- сах. 85}

Дар дохили кишвар мунтазам намоишҳои байналмилалӣ ва чорабиниҳои сатҳи ҷаҳонӣ ташкил карда мешаванд. Албата, чунин амалҳо барои муаррифии кишвар ва ҷалби хориҷӣ аҳамияти хеле зиёд дорад. Бисёр шахсиятҳои маъруфи олам нисбати табиати биҳиштосо ва захираҳои зиёди туристӣ доштани Тоҷикистон баҳои баланд додаанд. Аз ҷумла моҳи майи соли 2010 Дабири Кули Созмони Умумиҷаҳонии Туристӣ Толеб Рифай ба кишвари мо ташриф овард. Ҳангоми вохӯри ба Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон оид ба табиати Тоҷикистон чунин иброз намуд: Тоҷикистон кишвари беназир буда, дорои захираҳои зиёди туристӣ аст ва онро шарикӣ боэътимоди Созмони Умумиҷаҳонии Туристӣ (СУТ) муаррифӣ намуд. {5- сах. 76}

Тоҷикистон ҳамчун кишвари рӯ ба инкишоф ба манбаҳои гуногуни мусоидаткунанда ба ташаккул ва рушди имкониятҳои иқтисодӣ ниёз дорад, ки яке аз чунин манбаҳои муътамад ва устувор сайёҳӣ мебошад. Зеро даромади умумӣ аз туризми байналмилалӣ дар сатҳи ҷаҳон ба \$1,5 трлн. баробар гардид, ки 10% ММД ҷаҳонро ташкил медиҳад. Ташрифи сайёҳони хориҷӣ ба 1,2 млрд нафар расидааст. Ба ҳисоби миёна даромади он дар як сол ба Аврупо \$509 млрд, ИМА \$177 млрд, Испания \$65 млрд ва Чин \$57 млрд даромад ба даст овард.

30 % содироти хизматрасонии ҷаҳонӣ ба ин навъи фаъолият рост меояд, ки онро ҳамчун манбаи устувори иқтисодӣ инъикос менамояд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ давоми соли 2017 аз 146 кишварҳои дунё зиёда аз 417-ҳазор сайёҳ омадааст, ки нисбат ба соли 2016, 15% зиёд буда, даромади он ба ҳисоби миёна зиёда аз 10,5 млн долари ИМА –ро ташкил медиҳад.

Омӯзиши таҷрибаи давлатҳои дигар нишон медиҳанд, ки рушди сайёҳӣ ҳамчун яке аз сарчашмаҳои даромади аҳоли дар ғанигардонии буҷети давлатӣ саҳми назаррас мегузорад. Дар ин самт, яке аз усулҳои муосир ва мувофиқ, бахусус барои кишварҳои рӯ ба тараққӣ чун Тоҷикистон дар ташаккул ва рушди сайёҳии дохилӣ ба ҳисоб меравад, ки бо ин роҳ метавон дар муддати кӯтоҳ ва сарфаи маблағ хадамоти зиёди сайёҳӣ ташкил намуд ва маърифат, маданият ва фарҳанги шаҳрвандонро дар самти хизматрасонии сайёҳӣ баланд гардонид. Ҳоло дар Тоҷикистон зиёда аз 80 ширкати сайёҳӣ фаъолият доранд. Бо мақсади баланд бардоштани соҳаи туризм дар Тоҷикистон Ҳукумати ҷумҳурӣ оид ба осон намудани тарзи гирифтани равонид, қарор қабул шуда буд, ки дар муддати 10 рӯз ҳуҷҷатҳои мавриди баррасӣ қарор мегирифтанд. Ҳоло бошад дар муддати 3- рӯз метавон ҳуҷҷатҳоро баррасӣ намуд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон пайваста рушди сайёҳиро ҳамчун самти афзалиятнок ва ояндадори кишвар дастгирӣ менамояд ва танҳо дар ду соли охир зарурати онро дар 35 мулоқоту суҳанронихо ва мусоҳибаҳои ҳеш иброз намуда, ба мақомоти давлатӣ дастуру супоришҳои дахлдор додааст. Аз ҷумла, дар Паёми навбатии худ 22-юми декабри соли 2017 ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод намуд: «Бо мақсади тараққӣ додани соҳаи сайёҳӣ, муаррифии шоистаи имкониятҳои сайёҳии мамлакат ва фарҳанги миллӣ дар арсаи байналмилалӣ, инчунин, ҷалби сармоя ба инфрасохтори сайёҳӣ пешниҳод менамоям, ки соли 2018 дар кишвар Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ эълон карда шавад» {6- сах. 29}.

Мо ин суҳанони Пешвои миллатро, ки дар Паёми имсолаи худ ба Маҷлиси Олӣ ибраз доштаанд, сармашқи кори худ қарор дода, баҳри дар амал татбиқ намудани он тамоми кушиши худро равона месозем.

Кӯшиш намоем, ки ҷаҳониёро бо диёри бостонии худ-Тоҷикистон, ки бо табиати зебову дилрабоияш таваҷҷуҳи ҳазорон сайёҳони дохиливу хориҷиро ҷалб кардааст, боз ҳам аз наздик ва бо тамоми нозукиҳояш муаррифӣ намоем. Ҷойи шубҳа нест, ки диёри мо бо кӯлу дарёҳои зебо, кӯҳу пуштаҳои ҳамешабаҳор, гулу буттаҳо ва гиёҳҳои шифобахшаш дар олам камназар аст. Бо назардошти ин ҳама зебоӣ бо итминони комил метавон гуфт, ки дар солҳои наздик ба Тоҷикистони бихишосоҷамон ҷалби сайёҳони хориҷӣ сол аз сол зиёд хоҳад шуд.

Адабиёт:

1. Ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ ва табиӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе 2006
2. Қодирова М.И., Қодиров Ф.С. Асосҳои туризм – Душанбе, Ирфон 2012.
3. Муҳаббатова Х. Ганҷинаҳои табиати Тоҷикистон. Душанбе 1987.
4. Маргунов А.И. Таджикистан – край туризма Душанбе 1980.
5. Усмонов С. Аҳамияти география дар ташаккули тафаккури иқтисодӣ ва рушди туризм. Душанбе 2014.
6. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, «Дар бораи самтҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон» Душанбе, 22 декабри соли 2017.
7. Қодиров Ф.С. Захираҳои туристӣ: Ёдгориҳои фарҳангӣ-таърихӣ ва табиӣ. Душанбе 2012.

ТОЧИКИСТОН ДАР ДАВРАИ ИСТИҚЛОЛИЯТИ МИЛЛӢ

Усмонов Субҳон – н.и.п., дотсенти Донишқадаи давлатии санъати тасвири ва дизайни Тоҷикистон

Дар ин мақола оид ба вазъияти сиёсии солҳои аввали соҳибистиқлолӣ, нобасомониҳои замони ҷанги шаҳрвандӣ, ҳолати иҷтимоию иқтисодӣ, рушди соҳаҳои мухталифи он, аз ҷумла, соҳаҳои саноати энергетикӣ, кишоварзӣ, соҳаҳои маорифу тандурустӣ дар замони соҳибистиқлолии Тоҷикистон сухан меравад. Ҳамзамон дар бораи амалӣ гардидани мақсадҳои судманд ва муҳим баҳри баланд бардоштани иқтисодии иқтисодӣ, беҳтар намудани сатҳи зиндагии аҳоли ва дигар ҷабҳаҳои муҳими кишвар мухтасар маълумот дода мешавад.

Калиҳои калидӣ: сиёсат, истиқлолият, иқтисод, коммуникатсия, нақб, ҳамгиро, таҳассус, робита.

ТАДЖИКИСТАН В ПЕРИОД НАЦИОНАЛЬНОЙ НЕЗАВИСИМОСТИ

Усмонов Субҳон – к.п.н., доцент Государственного института художественного искусства и дизайна Таджикистана

В статье речь идёт о политическом положении первых лет, беспорядках периода гражданской войны, социально-экономическом положении, развитии различных сфер, таких, как энергетическая промышленность, сельское хозяйство, сферы образования и здравоохранения в период независимости Таджикистана. Одновременно даются краткие сведения о выполнении важных мер для развития экономики разных отраслей, об улучшении уровня жизни населения и других важных сферах.

Ключевые слова: политика, независимость, потенциал, коммуникация, туннель, интеграция, специальность.

TADJIKISTAN ON THE PERIOD OF NATIONAL INDEPENDENCE

Usmonov Subkhon - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, State Institute of Fine Arts and Design of Tajikistan

The article is told about the social and economic situation of Tajikistan about development of the main and important spheres such as energetic, agriculture, economics, industry and education. Also there is an information about the receiving of important measures with a leading of the head of the government in the side of development of economics and various fields to improve the life condition of population.

Keywords: policy, independence, potencial, communication, tunnel, integration, specialty, relation.

Тоҷикон аз қадим миллати озодпарасту озодихоҳ буданд. Солҳои сол орзуи озодиро мебарвариданд. Бо амри тақдир ва бар асари таҳаввулоти фарогири сиёсиву иҷтимоии солҳои 90-уми асри гузашта халқи тоҷик баъди ҳазор сол аз нав ба эҳё ва эъмори давлати миллии худ ноил гардид. Тоҷикистон ҳамчун Давлати Мустақил 9- сентябри соли 1991 эълон гардид ва моҳи декабри ҳамон сол ба ҳайати Иттиҳоди давлатҳои Мустақил ворид

шуд. Аз соли 1992 Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун аъзои Созмони Миллалӣ муттаҳид, Созмони амният ва ҳамкориҳои Аврупо (ОБСЕ) ва дигар ташиқлотҳои бонуфузи байналмиллалӣ эътироф шудааст. Вале аз рӯзи аввали истиқлолияти худ дар раванди барқарорсозӣ ва ташаккули давлату давлатдорӣ нава ба мушкилоту монеаҳои сангин рӯ ба рӯ гардид.

Вазъияти иҷтимоӣ-иқтисодии Тоҷикистон пас аз барҳам хӯрдани Ҳокимияти Шӯравӣ ва ба даст овардани истиқлолият душвор гардид. Ихтилофҳои дохилӣ мамлакатро ба бӯҳрони иқтисодӣ дучор намуд, ки он ҳамма соҳаҳои хоҷагии халқро фаро гирифт. Пастравии истеҳсолот дар ҳамма соҳаҳо хусусан дар саноат бештар ҳис карда мешуд. Корхонаҳои саноатӣ таҳассусгардонидани ҷумҳурӣ, ки дар алоқамандӣ бо корхонаҳои саноатӣ собиқ ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шӯравӣ пайваста амал мекарданд, аз он маҳрум гардид. Яъне робитаҳо қанда шуданд. Қанги шаҳрвандӣ аз моҳи феврالی соли 1992 торӯзи имзои созишномаи миллӣ ва истиқрори сулҳ 27-июни соли 1997 давом кард.

Баъд аз имзои созишномаи миллӣ низ қувваҳои муҳолифин бо ҳар роҳ оромии кишварро ҳалалдор месохтанд. Шахсиятҳои баруманди ҷумҳурӣ олимон, роҳбарон, журналистон, аз ҷумла Сафаралӣ Кенҷаев, Минҳоч Ғуломов, Башир Исҳқӣ, Отахон Латифӣ, Сайф Раҳим, Муҳиддин Олимпур, Юлдош Каримов, Ҳабиб Сангинов ва чандин шахсиятҳои дигар ваҳшиёна ба қатл расониданд шуданд. Ҳатто охири маротиба 4 –уми сентябри 2015 бо роҳбарии Ҳалим Назаров мехостанд вазъияти ҷумҳуриро аз нав ноором созанд...

Дар чунин шароити вазнин ҷумҳурӣ ба мисли дигар ҷумҳуриҳои собиқ Шӯравӣ ҳамчун узви ҷомеаи ҷаҳонӣ барои ба ҷараёни умумиҷаҳонии иқтисодӣ ворид гардидан талош меварзад.

Барои амалӣ гардидани ин мақсади судманду муҳим, ки ба баланд бардоштани иқтисодии иқтисодӣ ва бештар намудани сатҳи зиндагии аҳоли мадад мерасонд, баъди чанд муддат Ҳукумати Тоҷикистон барномаи рушди иқтисодӣ қабул кард. Дар ин барнома самтҳои асосии инкишофи иқтисодии мамлакат пешбинӣ карда шудааст. Самтҳои асосии барномаро ҳалли масъалаҳои зерин ташкил менамояд:

1. Таъмин намудани мустақилияти иқтисодӣ аз ҷумла энергетикӣ ва озӯқаворӣ;
2. Баромадан аз бумбасти коммуникатсионӣ;
3. Амалӣ гардонидани барномаи иҷтимоӣ дар асоси паст намудани сатҳи камбизоатӣ;
4. Азнавсозии таркиби иқтисодӣ бо назардошти талаботи нави иқтисодӣ иҷтимоӣ;
5. Бо суръат инкишоф додани соҳаи кишоварзӣ агро-саноатӣ аз нигоҳи таъмин намудани бехатарии озӯқаворӣ мамлакат;
6. Ривож ва раванқ додани муносибатҳои бозоргонӣ ва соҳибдорӣ;
7. Барои пешрафти иқтисодии мамлакат бештар ҷалб намудани сармоягузориҳои (инвеститсия) хориҷӣ вағайраҳо.

Таъмини истиқлолияти энергетикӣ, аз бунбасти коммуникатсионӣ баровардани кишвар ва амнияти озӯқаворӣ аҳоли аз самтҳои стратегии сиёсати иқтисодии давлат маҳсуб меёбанд. Бо мақсади рушди соҳаи энергетика таҷдиди бунёду азнавсозии неругоҳҳои барқи обии Норақ, Роғун, «Сангтуда-1», «Сангтуда-2», Қайроқум, Сарбанд, Маркази барқи гармидиҳии Душанбе-1ва2, хати интиқоли барқи «CASA-1000» ба нақша гирифта шудаанд. Бо мақсади аз бунбасти коммуникатсионӣ баровардани кишвар, алҳол дар саросари кишвар 2500 км роҳи мошингард, 14 км нақбҳои автомобилгарди «Истиқлол», «Озодӣ», «Шаҳристон», «Хатлон», 140 пул бунёд ва барқарор шудааст. Роҳҳои Душанбе-Кулоб-Хоруғ-Кулма-Қароқум, Душанбе- Нуробод-Ҷирғатол-

Саритош, Душанбе-Бустон-Чанок, бунёди роҳи оҳани нави Вахдат-Ёвон, Туркменистон-Афғонистон-Тоҷикистон робитаҳои гуногунҷабха, қабл аз ҳама иқтисодии моро бо давлатҳои ҳамсоя қавӣ мегардонад.

Дар ин замина ҷиҳати афзун намудани гардиши савдои хориҷии кишвар 4- нуқтаи савдои наздисарҳадӣ, аз ҷумла дар ВМКБ бозори наздисарҳадии «Тем»-и шаҳри Хоруғ, «Ишкошим»-и ноҳияи Ишкошим ва «Рӯзвай-и ноҳияи Дарвоз, дар вилояти Суғд бозори наздисарҳадии «Дӯстӣ»-и шаҳри Исфара фаъолият доранд.

Таъсиси минтақаҳои озоди иқтисодӣ дар ҳудуди шаҳру ноҳияҳои Данғара, Панҷ. Хучанд ва Ишкошим мувофиқи матлаб буда, дар онҳо рушди соҳаҳои саноат, коркарди маҳсулоти насосҷӣ, истеҳсоли масолеҳи сохтмон, маводи рӯзгор, техника, қисмҳои эҳтиётӣ ва густариши фаъолияти тичоратӣ пешбинӣ шудааст. Дар зарфи солҳои соҳибистиклолӣ зиёда 185 корхонаи нави истеҳсоли масолеҳи сохтмонӣ сохта ва ба истифода дода шуданд. Теъдоди коргарони ин корхонаҳо зиёда аз 7000 нафарро ташкил медиҳад. Ҳоло дар кишвар 15- корхонаи хурду калони истеҳсоли семент, 90-корхонаи истеҳсоли хишт, 56 -корхонаи истеҳсоли регу шағал, 9- корхонаи коркарди санг, 12- корхонаи истеҳсоли оҳаку гач ва ғайра фаъолият доранд. Дар соҳаи саноати сабук то соли 2017 зиёда аз 89 корхонаи нав таъсис дода шудааст. Ин корхонаҳо бо коркарди ашёи маҳаллӣ машғул буда, дар онҳо зиёда аз 20 ҳазорҷойҳои нави корӣ ташкил карда шудааст. Соҳаи кишоварзии Тоҷикистон манбаи асосии истеҳсоли маҳсулоти озуқа ва ашёи хоми саноатӣ ба ҳисоб меравад. Таъмини истиқлолияти озуқаворӣ ва беҳдошти вазъи иқтисодии мардум аз рушди мунтазами соҳаи кишоварзӣ вобастагии ниҳоят зиёд дорад. Дар давраи истиқлолият ҷиҳати рушди соҳаи кишоварзӣ аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронидани ислоҳоти замин, таҷдиди хочагиҳо ва қабули барномаҳои давлатӣ оид ба рушди соҳаҳои растанипарварӣ, чорводорӣ, тухмипарварӣ ва таъминот бо техникаи кишоварзӣ ба рушди соҳаи тақони ҷиддӣ бахшид. Дар маҷмӯъ то имрӯз дар соҳаи кишоварзӣ зиёда аз 13 барномаи давлатии соҳавӣ қабул гардидааст.

Дар натиҷаи чораҳои амалигардида ва заҳмати мардуми шарифи Тоҷикистон солҳои охир афзоиши маҷмӯи маҳсулоти кишоварзӣ таъмин гардида, соли 2017 нисбат ба соли 1997-ум 5,8 баробар зиёд маҳсулот истеҳсол шудааст. Истеҳсоли маҳсулоти ғалладона 2,3 баробар, сабзавот 4,8 баробар ва мева 3,5 баробар афзудааст. Афзоиши ҳаҷми умумии маҳсулоти кишоварзӣ бо афзоиши содироти зироат пайвастагӣ дорад. Ҳаҷми умумии содироти сабзавоту меваҷот дар соли 2017 наздики 450 ҳазор тоннаро ташкил намуд, ки 6790 тоннаи он консерва буда, нисбат ба солҳои гузашта 37 % афзоиш ёфтааст. Маҳсулоти Тоҷикистон ба Россия, Украина, Қазоқистон, Узбекистон, Хитой, Ҷумҳурии Покистон, Афғонистон ва ҷандин кишварҳои дигари ҷаҳон ба фурӯш бароварда шудааст.

Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон роҳи ояндаи моро муайян кард. Худшиносии миллӣ, дарки ватандорӣ, ҳаллу фасли мустақилонаи масъалаҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ, бунёди ҷомеаи демократию ҳуқуқбунёд ва муҳимтарин рукнҳои суннатҳои истиқлолиятанд. Дохилшавии ҷумҳурӣ ба низоми хочагии ҷаҳонӣ барои инкишофи минбаъдаи қувваҳои истеҳсолкунанда, ташаккул ёфтани сохтори хочагии халқ ва иқтисодии содиротии кишвар замина гузошт. Ҷиҳати ноил гардидан ба Ҳадафҳои рушди ҳазорсола дар ҷумҳурӣ Стратегияи миллии рушд барои давраи то соли 2030 ва стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ қабул гардиданд. Мақсад ва амалигардонии онҳо то дуҷумм баробар афзоиши додани маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ ба ҳар сари аҳоли ва ду баробар паст кардани сатҳи камбизоатӣ мебошад, ки ин ҳадафҳо то ба имрӯз давра ба

давра ичро гардида истодаанд. Далели равшани он аз 80% то 30% коҳиш ёфтани сатҳи камбизоатӣ то соли 2017 ва соли 2020 сатҳи камбизоатӣ ба 20% бояд паст карда шавад.

Боиси ифтихор аст, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ- Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамеша иқдомҳои имконпазирро барои ҳалли масъалаҳои иҷтимоию иқтисодӣ ва рушду нумуи иқтисодиёти кишвар ва тайёр кардани мутахассисони ҷавон дастгирӣ менамояд. Барои ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ ва устувор гардондани мавқеи мамлакат дар сатҳи ҷаҳонӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон робитаҳои иқтисодии худро дар доираи гурӯҳҳои ҳамгиро (интеграсионӣ) ва созмонҳои байналмилалӣ, ба монанди Созмони ҳамкории иқтисодӣ, Созмони ҳамкории Шанхай, Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, Созмони амният ва ҳамкории Аврупо (ОБСЕ), Созмони умумиҷаҳонии савдо устувор мегардонад.

Ҳоло соҳаҳои асосии саноатро саноати сабук, фузулоти ранга, саноати кӯҳию истихроҷи маъдан, химиявӣ, машинасозӣ, хӯроқворӣ, истеҳсоли маҳсулоти сохтмон, коркарди сангҳои қимматбаҳо ва кишоварзиро соҳаҳои пахтакорӣ, боғдорӣ, зироатчиғӣ, сабзавоткорӣ, соҳаҳои чорврдорӣ ва ғайраҳо ташкил менамояд. Дар ҳалли инкишофи саноат сарватҳои табиӣ ва захираи зиёди он, аз ҷумла сарватҳои энергетикӣ ва маъдани мусоидат менамояд. Дар ин замина нерӯгоҳҳои мавҷудаи барқии обӣ аз нав таҷҳизонида як қатор истгоҳҳои нав сохта хоҳанд шуд. Аз ҷумла: Шуроб, Нуробод-1, Нуробод-2, Дашти ҷум ва ғайра. Ин барои истеҳсолу коркарди маъдан, бунёди корхонаҳои нави маъдантозакуни, инкишофи васеи соҳаҳои дигари саноат, хоҷагии қишлоқ ва нақлиёт мусоидат менамояд. Ҳамаи ин дараҷаи иқтисодиёти мамлакатро баланд бардошта, барои аҳолии мамлакат сатҳи баланди зиндагиро таъмин менамояд.

Рушди ҳамаи соҳаҳои хоҷагии халқ аз ҷумла соҳаи маориф ин кафолати боэътимоди пешрафт ва ояндаи дурахшони миллат аст. Дар сиёсати имрӯзаи иҷтимоии Роҳбари давлат соҳаи маориф дар мадди аввал истодааст. Агар дар замони собиқ иттиҳоди Шӯравӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамаги 70-ҳазор донишҷӯ таҳсил мекард ва 7-муассисаи таҳсилоти олии касбӣ дошт, ҳоло дар ҷумҳурӣ 38 муассисаи таҳсилоти олии касбӣ фаъолият намуда, зиёда аз 300 ҳазор донишҷӯён таҳсил менамоянд. Зиёда аз 30000 нафар ҷавонон берун аз кишварамон таҳсил карда касбу ҳунар омӯхта истодаанд. Аз ҷумла Донишкадаи давлатии санъати тасвирӣ ва дизайни Тоҷикистон низ дар замони соҳибистиклолии ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис ёфтааст ва шогирдони он метавонанд дар пешрафти иқтисодиёти мамлакат, корҳои созандагӣ хурамгардонӣ ва эҳё намудани ҳунароҳои мардумӣ саҳми босазои худро гузоранд.

Албатта, дар ҷаҳони муосир он кишвару мамлакатҳо ба дастовардҳои бузург ноил мегарданд, ки ба баланд шудани сатҳи маърифат дар ҷомеа таваҷҷуҳи бештар зоҳир намуда, техникаю технологияи навро ба таври васеъ дар амал ҷорӣ менамоянд.

Тоҷикистон низ як ҷузъи ҷаҳони муосир аст ва ҳукумати он баҳри бехтару хубтар гардонидани зиндагии шоистаи мардум солҳои соҳибистиклолии ба мактабу маориф ва боло бардоштани фарҳанги миллӣ, техника ва технология наф, омӯхтани забонҳои гуногун диққати ҷиддӣ медиҳад. Ҳамзамон бояд зикр намуд, ки дар солҳои соҳибистиклолӣ баробари рушди соҳаҳои хоҷагии халқ, инчунин бисёр анъанаҳои миллӣ, аз ҷумла ҷаҳони гардидани ҷашни Наврӯз, оммавӣ гардидани бозихҳои варзишӣ, либосҳои миллӣ хусусан чакандӯзӣ, атлас, кандакорӣ, заргарӣ ва ғайраҳо барои мардуми тоҷик ифтихор аст. Анъанаҳои миллӣ аз ҷумла либосҳои миллии анъанавӣ сабку услуби қадимии ҳешро тӯли асрҳо ҳифз кард. Шакли асли ва ороиши либосҳо аз байн нарафт,

балки вобаста ба даври замон рушд кард. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми навбатии худ 22-юми декабри соли 2017 ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади тараққӣ додани соҳаи сайёҳӣ, муаррифии шоистаи имкониятҳои сайёҳии мамлакат ва ҳунарҳои миллӣ дар арсаи байналмилалӣ, инчунин, ҷалби сармоя ба инфрасохтори сайёҳӣ соли 2018-ро дар кишвар «Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» эълон намуд. Чунин пешниҳод ва дастгирии сарвари давлат руҳияи ҳунармандон ва завқи онҳоро даҳчанд зиёд намуд.

Умуман истиклолияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон роҳи ояндаи моро муайян кард.

Дастовардҳои бузурги мо дар тӯли 27 соли истиклолият барқарор намудани сулҳу суботи комил ва ваҳдати пайдор, таъмини рушди устувори иқтисодиву иҷтимоӣ, таҳкими худшиносиву ҳудогоҳӣ, ватандӯстиву ватандорӣ дар миёни ҳамаи табақаи ҷомеа мебошад. Мардуми мо ва махсусан ҷавонон бояд ба рамзҳои давлати соҳибистиклоли худ – Конститутсия, Парчами миллӣ, Нишони давлатӣ, Суруди миллӣ чун ба муқаддасоти миллати озоду соҳибистиклоли мо пайваста арҷ гузоранд ва онро гиромӣ доранд. Мо бояд ифтихор дошта бошем, ки миллати тоҷик табиатан ва таърихан сулҳдӯст, фарҳангпарвар, созандаю бунёдкор мебошанд ва ин сифати олиро аз насл ба насл ба мерос мегузоранд. Бигузур нуру зиёи истиклолият то абад роҳи Тоҷикистони азизамонро ба сӯи ояндаи обод равшан созад ва Тоҷикистони маҳбуби мо зери парчами истқлол пеш равад, ободу зебо муттараққиву неруманд гардад.

ЧОЙГОҲИ САЙИДОИ НАСАФӢ ДАР ИЛМУ АДАБИ ТОЧИК

*Ҳамроқулова Зebуннисо Усмоновна-
муаллими калони кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи технологияи
Тоҷикистон, e-mail: mumtoz-2007@mail.ru*

Миробид Сайидои Насафӣ яке аз шоирони барҷастаи нимаи дуюми асри XVII ва ибтидои нимаи аввали асри XVIII буда, дар таърихи адабиёти тоҷик чойгоҳи шоистае дорад. Осори баландмазмуну фароғи Сайидо дар шакли кулӣёт ва девони ашъор фароҳам оварда шудаанд, ки аз ғазалиёт, қасидаву маснавиҳо, мухаммасу мусаддас, рубоӣёту китъаҳо, асари тамсилии "Баҳориёт" ва "Шахрошӯб" иборат буда, дар маҷмӯъ 8500 байтро дар бар мегирад.

Калидвожаҳо: Миробид Сайидои Насафӣ, адабиёти тоҷик, шоир, ғазалиёт, рубоӣёт, маснавиҳо.

САЙИДО НАСАФИ И ЕГО МЕСТО В ТАДЖИКСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

*Ҳамроқулова Зebуннисо Усмоновна - старший
преподаватель кафедры таджикского языка
Технологического университета Таджикистана,
e-mail: mumtoz 2007@mail.ru*

Миробид Сайидо Насафи таджикско-персидский поэт конца XVII и начало XVIII столетия, который занимает особое место в истории таджикской литературы. Первыми источниками, сообщающими о жизни и деятельности Сайидо Насафи, является "Музаккир-ул-асхоб" Малехо Самарканди и "Убайдулло-наме" Мухаммадамин Бухорои. Его творческое наследие отличается разнообразием и содержит более 8500 двустиший, в том числе газели, касиды, месневи, рубаи, стихи в жанре шахрошуб, аллегорическая поэма "Книга животных" и другие.

Ключевые слова: Миробид Сайидо Насафи, таджикская литература, поэт, газель, рубаи, месневи.

MIROBID SAYIDO NASAFI AND HIS PLACE IN TAJIK LITERATURE

*Hamroqulova Zebunniso Usmonovna –Senior
Lecturer of the Tajik language Department of Tajik Technological
University. e-mail: mumtoz-2007@mail.ru*

Mirobid Sayido Nasafi is one of the well-known poets of XVII –XVIII centuries, who occupies the leading place in Tajik literature. The first sources reporting on the life and activities of Sayido Nasafi are "Muzakkir-ul-ashob" of Maleho Samarkandi and "Ubaidulloname" of Muhammadamin Bukhoroi. His theoretic and thoughtful heritage is contains more than 8,500 couplets, including ghazals, casids, mesnevis, rubais, verses in the genre of shahroshub, an allegorical poem "The book of animals" and others.

Key words: Mirobid Sayido Nasafi, Tajik literature, poet, ghazals, rubais, mesnevis.

Миробид Сайидои Насафӣ яке аз барҷастатарин симоҳои адабиёти қарни XVII-XVIII мелодист, ки бо мероси гаронбаҳо ва арзишманди адабии худ ҷойгоҳи шоистае дошта, сафҳаи тобноке дар таърихи адабиёти тоҷик ба шумор меравад. Боиси сарфарозист, ки дар ҳошияи иҷлосияи 39-уми Конфронси генералии ЮНЕСКО номинатсияи 400-умин солгарди бузургдошти шоир ва мутафаккири форсу тоҷик Миробид Сайидои Насафӣ барои ворид гардидан ба феҳрасти ҷашнвораҳои Созмони фарҳангии ЮНЕСКО барои солҳои 2018-2019 қабул гардид.

Сайидои Насафӣ аз чеҳраҳои бузурги адабиёти тоҷик мебошад, ки на танҳо дар ҳавзаи адабии Мовароуннаҳр, балки дар Хуросон, Эрон ва Ҳиндустон эътибори шоиста дошт. Осори баландмазмуну фарогири Сайидо дар шакли кулӣёт ва девони ашъор фароҳам оварда шудаанд, ки аз ғазалиёт, қасидаву маснавиҳо, мухаммасу мусаддас, рубоӣёту қитъаҳо, асари тамсилии "Баҳориёт" ва "Шахрошӯб" иборат буда, дар маҷмӯъ 8500 байтро дар бар мегирад.

Маълумоти аввалину ибтиқориеро, ки дар онҳо оиди зиндагиву рӯзгор ва осори фарогири Сайидои Насафӣ сухан меравад, метавонем аз тазкираҳои "Музаққир-ул-асҳоб"-и Муҳаммадбадеъ Малехои Самарқандӣ ва "Убайдуллонома"-и Муҳаммадами Бухорӣ, ки ҳамзамонони шоир буданд, ба даст биёварем. Тибқи иттилоот ва ишороти тазкиранигороне, ки аз Сайидо ва осори ӯ ёд меоваранд ва ҳамзамон аз зиёд нусхабардорӣ шудани осори ин шоири ширинбаён бармеояд, ки ӯ дар воқеъ яке аз дурахшонтарин ситораҳои осмони назми нимаи дуюми асри XVII ва ибтидои нимаи аввали асри XVIII Мовароуннаҳру Хуросон мебошад. Тавре ки Муҳаммадбадеъ Малехои Самарқандӣ дар "Музоққир-ул-асҳоб" овардааст: "Ҳар кас шеъри ӯро медонаду ҳар шахс бошад беҳтар медонад ва бештар меҳонад." (7, 87) Ин навиштаҳо далели онанд, ки шеъри Сайидо шуҳрати беандоза дошта, дар қалби мардум ҷой гирифта буд. Худи ӯ низ дар ашъораш борҳо ба ин ҷиҳат ишораҳо кардааст:

*Маро кай метавонад аз забонҳо ҷамъ кард акнун,
Ман он рози ниҳон будам, ки берун аз даҳон рафтам.
(5, 155)*

Бо вучуди чунин шуҳрату овоза тазкиранигорон аз зиндагиву рӯзгор ва шахсияти ӯ камтар маълумот додаанд. Боиси таассуф аст, ки Сайидо мисли бисёре аз шоирони соҳибистеъдоди ҳавзаи Мовароуннаҳру Хуросон дар гӯшаи фаромӯшӣ монда, танҳо баъди Инқилоби Октябр омӯзишу пажӯҳиши осори ин шоири тавоно оғоз гардид ва ба кулли мардум, баҳусус, аҳли илму фарҳанг муаррифӣ ёфт.

Тадқиқи илмии рӯзгор ва осори ӯ дар ибтидои садаи гузашта аз ҷониби академик Садриддин Айнӣ оғоз ёфта буд. Ӯ дар асараш "Намунаи адабиёти тоҷик" ба қавли ҳудаш "Аз баёзи дастнавис"-е се мухаммас, иборат аз 65 мисраъ ва аз "Радоиф-ул-ашъор"-е се ғазал, иборат аз 18 байтро ба тариқи мисол меовараду бас. Ин навиштаҳо шаҳодати онанд, ки хангоми таълифи "Намунаи адабиёти тоҷик" устод Айнӣ иттилооти дигаре роҷеъ ба мероси адабии Сайидо надоштааст ва аз ахбори тазкираҳое, ки дар бораи шоир маълумоте медиҳанд, оғаҳ набудааст. Худи муҳаққиқ изҳор менамояд, ки: "Таърихи ҳаёт ва вафоти Сайидо маълум нашуд. Фақат Неъматуллоҳи Мухтарами Бухорӣ Сайидоро Насафӣ навиштааст. Аз он ҷо ки дар маҷмӯаҳое, ки то солҳои 1150 ҳиҷрӣ (1737-1738 милодӣ) таълиф ёфтааст, зикри ашъори Сайидо дида нашуда ва ҳам дар тазкираҳое, ки дар овони давлати манғитияи Бухоро навишта

шудааст, бо вучуди ашъораш бисёр машхур будан, номи Сайидо ёд нагардидааст.”(1, 89-90)

Баъди дастрас гардидани дастнависҳои мероси хаттии Сайидои Насафӣ ва маълумоти дар “Музакккир-ул-асҳоб” овардаи Малехои Самарқандӣ, ҳамчунин баъди дар соли 1926 дар шаҳри Москва ба теъдоди 5000 нусха нашр шудани “Намунаи адабиёти тоҷик”-и академик С. Айнӣ ховаршиноси шӯравӣ Г.В.Птицын соли 1940 мақолаеро таҳти унвони “Поэтические произведения Сайидо как исторический источник” ба таъб мерасонад. Дар ин мақола ӯ оид ба рӯзгор ва аҳамияти таърихии ашъори шоир изҳори назар намуда, ҳамзамон чанд нусхаи хаттии ба Сайидои Насафӣ дахл доштаро шарҳ медихад.

Бояд қайд намуд, ки худи ҳамон сол, яъне дар соли 1940 донишманди маъруфи тоҷик Холиқ Мирзозода низ мақолае бо номи “Сайидои Насафӣ” ба нашр мерасонад. Ӯ дар ин мақола Сайидоро яке аз шоирони пешрафтаи замонаш шуморида, чунин менигорад: “Миробид Сайидои Насафӣ яке аз шоирони машхури асри XVII аст. Вай аз чихати ба халқ наздик будани худаш ва моҳияти пурраи халқӣ доштани эҷодиёташ аз ҳама шоирони асри XVII фарқ мекунад. Сайидо на танҳо аз чихати баландии шеърхояш, балки аз чихати прогрессивӣ будани идеяҳои эҷодиёташ ҳам пешрафтатарин шоирони замони худ мебошад.” (6, 177) Самараи чунин алоқамандӣ бо мардуми меҳнаткаш ин асари машхури ӯ “Шахрошӯб” мебошад, ки аз 405 байт иборат буда, дар он ҳунармандони мардумӣ васф карда мешавад. Забони асарҳои Сайидои Насафӣ аз забони зиндаи гуфтугӯӣ сарчашма мегирад ва аз ин чихат низ ба дили мардуми оддӣ хеле наздик аст.

Сайидо дар ғазалсароӣ анъанаҳои шоирони маъруфи гузаштаро давом дода, ба мавзӯ, мазмун ва шакли он тозакориҳо дохил намудааст. Вай аз имкониятҳои ғазал моҳирона истифода бурда, дар доираи он мавзӯҳои танқиди замон ва аҳли он, ҳаёти мушкили заҳматкашон, аҳволи халқу мамлакатро бо услуби хос ба риштаи назм кашидааст. Аввалин девони мунтахаби Сайидои Насафӣ бо кӯшиши академик Абдулғанӣ Мирзоев дар соли 1944 бо муқаддимаи муаллиф ба нашр расидааст, ки 500 ғазал, 63 мухаммас, қасидаҳо, рубоӣёт, мустазод, маснавиёт ва баҳорӣёти шоирро дар бар мегирифт. “Сайидо ва мақоми ӯ дар таърихи адабиёти тоҷик” мақолаи дигарест, ки аз ҷониби академик Абдулғанӣ Мирзоев дар соли 1947 таълиф гардида, дар он фикру андешаҳои муаллиф роҷеъ ба Сайидо ва мақоми ӯ дар адабиёти тоҷик оварда шудааст.

Дар раванди таҳқиқи ашъори Сайидои Насафӣ маълум мегардад, ки шоир ҷомеаи худро бақуллӣ омӯхта, бо афқору андешаҳои заковатмандонаи хеш тамоми табақаҳо ё кишрҳои алоҳидаи иҷтимоии замонашро таҷзияву таҳлил намудааст ва бо ин яке аз шахсиятҳои пешгоми давр буданашро собит месозад. Профессор Шарифҷон Ҳусейнзода дар мақолаи “Дар бораи баъзе лаҳзаҳои асосии таърихи адабиёти тоҷик”, ки дар соли 1946 ба нашр расидааст, ба қавли эшон дар бораи баъзе лаҳзаҳои таърихи адабиёт ва барҷастатарин намоёндагони миллати тоҷик ва аҳамияти омӯхтани эҷодиёти онҳо сухан меронад. Ӯ роҷеъ ба сабку услуби эҷодӣ ва дар осори Сайидо мавҷуд будани эътирози иҷтимоиро қайд намуда, андешаҳои ӯро чунин ибраз медорад: “...дар адабиёти тоҷик дар асри XVII унсурҳои демократӣ ва мотивҳои граждонӣ, ки ғояи табақаҳои поёнро инъикос мекард, низ тараққӣ кард. Ин адабиёт аз шикоятӣ зулм, нодорӣ ва танқиди муносиботи феодалӣ иборат мебошад. Инъикоскунандаи ин гуна ғояҳо дар тамоми адабиёти тоҷик Сайидои Насафӣ мебошад...” (8, 30-37).

Муҳаққиқину мутахассини дастхатшиноси тоҷик дар пажӯҳиши осори Сайидо кӯшиши зиёд ба харч додаанд. Олим ва мутарҷими тоҷик Раҳим Ҳошим, ки дар омодаву ба нашр расонидани ашъори шоири боистеъдод Пайрав Сулаймонӣ саҳми босазое дорад, дар маҷмӯаҳои солҳои 1971 ва 1979 мактубҳои шоирро овардааст. Аз ин мактубҳо маълум мешавад, ки Пайрав низ мақолае бо номи “Сайидои Насафӣ” навишта будааст. (9, 249) Донишманди шеършинос Ҷамшед Шанбезода дар соли 1977 асарҳои мунтахаби шоирро бо муқаддима ва тавзеҳоти хеш ба таърифи расонид. Нусхашиноси тоҷик Ҷобулқо Додалишоев, муддате чанд бо дастнависҳои Сайидои Насафӣ ошноӣ дошта, баъди омӯзишу таҳқиқи зиёд матни илмӣ-интиқодии “Куллиёти осор”-и шоирро бо хати настаълиқ, ки онро хаттот Алиасғари Ҷонфидо таҳия намуд, дар нашриёти “Дониш”-и Академияи илмҳо дар соли 1990 ба нашр расонид. Тибқи маълумоти донишманди тоҷик Ҷӯрабек Назриев алҳол дар “Ганҷинаи дастхатҳои ба номи академик А. Мирзоев” –и Маркази мероси хаттии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон шаш нусхаи дастнавис таҳти рақамҳои 605, 697, 1363, 371, 439 ва 1901 мавҷуд аст, ки ба Сайидои Насафӣ тааллуқ доранд. (6, 5) Вале метавон гуфт, ки он нусхаҳои хаттии дар мамлакат мавҷудбудаи Сайидо кулли мероси ӯ нест. Масалан, тибқи маълумоти олими дигари тоҷик Аскаралӣ Раҷабов панҷ нусхаи девони ғазалиёти шоир дар Ҷумҳурии Ёзбекистон ва як нусха дар захираҳои хаттии шаҳри Санкт-Петербург маҳфуз аст. Гузашта аз ин, Ҷӯрабек Назриев бар он назар аст, ки боз чандин дастнависҳои дигаре, ки дар дохил ва хориҷи кишвар маҳфузанд, ханӯз мавриди пажӯҳишу таҳқиқ қарор нагирифтаанд.

Дар ин рӯзҳои ҷашнӣ умед бар он мебандем, ки муҳаққиқини тоҷик ҷанбаҳои дигари пажӯҳишнаёфтаи мероси адабии ин шоири тавоноро бо таҳқиқоти бикру тозаӣ хеш пурра гардонида, осори гуногуншаклу мухталифмазмуни Сайидои Насафиро бори дигар ба ҷаҳониён муаррифӣ менамоянд.

Китобнома:

1. Айнӣ С. Намунаи адабиёти тоҷик / С. Айнӣ –Тоҳрон: с.1385х.ш.
2. Мирзоев А. Сайидо ва мақоми ӯ дар таърихи адабиёти тоҷик./ А. Мирзоев // - Сталинобод, 1947.
3. Насафӣ Сайидо. Девони мунтахаб / Сайидои Насафӣ. Муаллифи сарсухан ва ба ҷоп тайёркунанда А. Мирзоев.-Сталинобод, 1944.
4. Насафӣ Сайидо. Асарҳои мунтахаб / Сайидои Насафӣ. Бо муқаддима ва тавзеҳоти Ҷ. Шанбезода.- Душанбе, 1977.
5. Насафӣ Сайидо. Куллиёти осор / Сайидои Насафӣ. Матни илмӣ-интиқодӣ бо муқаддима ва тасхеҳи Ҷобулқо Додалишоев.-Душанбе, 1990.
6. Назриев Ҷ. Сайидо ва мероси адабии ӯ / Ҷ. Назриев // “Баҳори Аҷам”, №22 (461) 01.18.2018.
7. Саъдиев С. Малехои Самарқандӣ ва тазкираи ӯ / С. Саъдиев - Тошканд: с.2001.
8. Ҳусейнзода Ш. Дар бораи баъзе лаҳзаҳои асосии таърихи адабиёти тоҷик / Ш. Ҳусейнзода // “Шарқи сурх”, №8. с.1946.
9. Ҳамроқулова З. Пайрав ва Раҳим Ҳошим / З. Ҳамроқулова // Труды ТУТ, №9. Душанбе: Ирфон. 2003.

РАЗВИТИЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ И АКТИВИЗАЦИИ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ

Хусанова Т.К. – к.п.н., доцент кафедры русского языка Технологического университета Таджикистана

Наджимова Х.Б. - к.п.н., доцент кафедры русского языка Технологического университета Таджикистана

Важнейшим компонентом в системе подготовки конкурентоспособного специалиста является самостоятельная работа студентов, т.к. это необходимое условие формирования потребности в самоорганизации будущего специалиста, способности творчески решать профессиональные задачи, а также способности к постоянному обновлению своих знаний в течение всей трудовой деятельности.

Следует отметить, что принципы самостоятельности, активизации деятельности личности лежат в основе идеи метода диалога Сократа. Проблема развития самостоятельности и активизации деятельности личности в процесс обучения имеет такую же давнюю историю, как и само обучение. В дидактике со времен Сократа придавалось и придается первостепенное значение этому виду деятельности. Проблема самостоятельной работы волнует преподавателей высшей школы и в настоящее время, так как глубокие и прочные знания могут быть приобретены в результате самостоятельной работы.

Ключевые слова: сущность, формирование, развитие, принципы, самостоятельность, активность, планирование, умение.

РУШДИ МУСТАКИЛИЯТ ВА ФАЪОЛГАРДОНИИ ДОНИШЧУЁН ДАР НИЗОМИ КРЕДИТИИ ТАЪЛИМ

*Хусанова Т.К. – н.и.п., дотсенти кафедраи забони русии
Донишгоҳи технологии Тоҷикистон*

*Начимова Х.Б. - н.и.п., дотсенти кафедраи забони русии
Донишгоҳи технологии Тоҷикистон*

Қисми муҳимтарин дар тайёр намудани мутахассиси рақобатпазир кори мустақилонаи донишҷӯён мебошад, зеро ин шароити зарурӣ барои ташаккули эҷодии ихтиёрӣ мутахассисони оянда, қобилияти эҷоди вазифаҳои касбӣ, инчунин ҳамчун қобилияти давом додани дониш дар тамоми кори худ мебошад.

Бояд қайд кард, ки принципҳои мустақилият, фаъолсозии фаъолияти фардӣ ҳатто дар усули муқоламаи Сукрот дида мешавад. Масъалаи рушди мустақилият ва фаъол кардани кори инфиродӣ дар раванди омӯзиш дорои таърихи тӯлонӣ мебошад. Аз замони Сукрот дар амалисозии ин намуди фаъолият, аҳамияти аввалиндараҷа дода мешуд. Ба кори мустақилонаи донишҷӯ муаллимони макотиби олий диққати ҷиддӣ медиҳанд, зеро донишҳои чуқур ва пуриқтидор дар натиҷаи кори мустақилона ба даст оварда мешаванд.

Калидвожаҳо: пайдоиш, ташаккул, рушд, принципҳо, истиклолият, фаъолият, банақшагири, малака.

DEVELOPMENT OF INDEPENDENCE AND ACTIVATION OF STUDENTS IN THE CONDITIONS OF THE CREDIT TRAINING SYSTEM

Khusanova T.K. Ph.D. Associate Professor of the Russian Language and Vocational Education Department, Technological University of Tajikistan.

Tairova D.R. Ph.D. Associate Professor of the Russian Language and Vocational Education Department, Technological University of Tajikistan

The most important component in the system of training a competitive specialist is the independent work of students, since this is a necessary condition for the formation of the need for self-organization of the future specialist, the ability to creatively solve professional tasks, as well as the ability to constantly update their knowledge throughout their work.

It should be noted that the principles of autonomy, activization of the activity of the individual underlie the idea of the method of dialogue of Socrates. The problem of developing autonomy and activization of the individual in the learning process has the same long history as the learning itself. Since the time of Socrates, in didactics, this kind of activity has been and has been given primary importance.

The problem of independent work worries teachers of higher education even now, since deep and solid knowledge can be acquired as a result of independent work.

Keywords: essence, formation, development, principles, independence, activity, planning, skill.

В период глобализации и перехода развитых стран к стадии постиндустриального общества коренным образом меняются взгляды на эффективность экономического роста. Во главу угла экономического развития ставится достижение целей, связанных с такой характеристикой как "качество жизни современного человека", что в свою очередь выдвигает новые требования к управлению. Сегодня обеспечение эффективного менеджмента - один из главных глобальных вызовов XXI-го века мировому сообществу. А менеджмент, прежде всего,- это кадры [4,с.6].

Важнейшей тенденцией, связанной с возрастанием роли науки в производстве и обществе, является рост масштабов высшего образования. Высшее образование все более становится массовым. По данным зарубежных экспертов, минимальным уровнем образования, необходимым для выживания человечества, сегодня становится высшее образование. Выход на рынок интеллектуального труда требует не только предоставляемых качественных образовательных услуг, но и признания обществом их соответствия лучшим мировым стандартам. Всемирная Декларация по высшему образованию гласит: "Образование - это фундаментальная опора прав человека, демократии, устойчивого развития и мира и поэтому оно должно быть доступно всем и в течение всей жизни". Безотлагательной задачей в сфере образования является укрепление прав граждан на получение качественного, соответствующего по содержанию требованиям конкурентоспособных на внутреннем и мировом рынках образовательных услуг. Имея в виду полноценное включение в мировое образовательное пространство, работа по развитию и интеграции национальной системы подготовки кадров должна вестись в тесном сотрудничестве, в первую очередь, вероятно, со странами центрально - азиатского региона и постсоветского пространства, а в идеале со всем мировым сообществом. Параллельное существование традиционной и кредитной системы обучения требует разработки адаптационной программы для повышения качества обучения по достижению профессиональной компетентности и

мобильности выпускаемых специалистов, на что главным образом обращает внимание кредитная система обучения [4, с.23].

При традиционном методе обучения особое внимание уделяется прочности приобретенных знаний, умений, навыков, а при кредитной системе обучения вводится интегральный показатель в виде приобретенной студентом компетенции на каждом этапе обучения при максимальной степени академической свободы и выбора образовательной траектории. В отличие от традиционного метода обучения при кредитной системе обучения студент осваивает не строго последовательно утвержденные дисциплины, но с учетом требования рынка труда и спроса на специалистов может определять не только последовательность дисциплин, но и осваивать те программы и учебные дисциплины, которые требуются на данный промежуток времени и в отдаленной перспективе. Такая академическая свобода предопределяет в дальнейшем профессиональную мобильность студента как будущего выпускника вуза на рынке труда. Поэтому при кредитной системе обучения большое внимание уделяется самостоятельной работе обучающегося (СРО), которая связана с реализацией практических задач, обеспечивающих развитие логического мышления, творческой активности, исследовательского подхода в освоении учебного материала[4,с.38]

Важнейшим компонентом в системе подготовки конкурентоспособного специалиста является самостоятельная работа студентов, т.к. это необходимое условие формирования потребности в самоорганизации будущего специалиста, способности творчески решать профессиональные задачи, а также способности к постоянному обновлению своих знаний в течение всей трудовой деятельности.

Проблема организации самостоятельной работы студентов существовала всегда и давно волнует преподавателей высшей школы. Следует отметить, что принципы самостоятельности, активизации деятельности личности лежат в основе идеи метода диалога Сократа[1.с.77].

Сократический метод представлял собой беседу – исследование, с помощью остроумных вопросов, задаваемых собеседниками друг другу, выявлялись противоречия явлений окружающего мира, обнаружилось несоответствие между привычными суждениями и теми представлениями, которые давал пристальный анализ. Осознание этих противоречий будило мысль, возникали новые вопросы, которые вели к истине. Сократ учил смело и самостоятельно мыслить, считаясь не с расхожими мнениями, а теми данными, которые отыскивало само исследование.

Этот метод обучения совместно с дискуссией использовал и Цицерон. Демокрит утверждал, что "в обучении надо стремиться не столько к полному знанию, сколько к полному разумению"[1,с.88].

Наиболее проникательно педагоги прошлого неоднократно отмечали, что, несмотря на огромную роль преподавателя, основные цели образования достигаются прежде всего, как результат собственных усилий обучающихся. Так, Я. А. Коменский призывал педагогов к изысканию и открытию такого способа, при котором учащие(педагоги) меньше бы учили, а учащиеся больше бы учились[7,с.42].

Идеи педагогической активности представленные в научных трудах И.Г.Песталоцци, И.Ф.Гербарта, А.Дистерверга положили начало перевороту в дидактике, связанному с пониманием обучения как дела не только учителя, но и самого учащегося и усвоения знаний как акта самостоятельности и саморазвития. Знаменитый немецкий педагог Адольф Дистерверг (1760-1866) писал: "Развитие и образование ни

одному человеку не могут быть даны или сообщены. Всякий, кто желает к ним приобщиться, должен достигнуть этого собственной деятельностью, собственными силами, собственным напряжением. Извне он может получить только возбуждение. Поэтому самодеятельность - средство и одновременно результат образования"[12,с.65].

Одной из основных задач обучения он считал необходимость развивать у обучаемых желание и способность самостоятельно, без преподавателя, приобретать новые знания. Актуальным является высказывание К.Д.Ушинского о том, что "самостоятельность головы учащегося - единственное прочное основание всякого плодотворного учения". Разрабатывая идею необходимости формирования самостоятельности в процессе обучения, К.Д.Ушинский писал: "Должно постоянно помнить, что следует передавать ученику не только те или иные познания, но и развивать в нем желание и способность самостоятельно, без учителя, приобретать новые познания, дать ученику средства извлекать полезные знания не только из книг, но и из предметов его окружающих, из жизненных событий, из историй собственной души. Обладая такой умственной силой, извлекающий отовсюду полезную пищу, человек будет учиться всю жизнь, что, конечно, и составляет одну из главнейших задач обучения"[13,с.36].

Таким образом, проблема развития самостоятельности и активизации деятельности личности в процесс обучения имеет такую же давнюю историю, как и само обучение. В дидактике со времен Сократа придавалось и придается первостепенное значение этому виду деятельности. Проблема самостоятельной работы волнует преподавателей высшей школы и в настоящее время, так как глубокие и прочные знания могут быть приобретены в результате самостоятельной работы.

Учебная деятельность в соответствии с принципом системности выступает как подсистема процесса обучения с присущей ей внутренней структурой, взаимосвязями и отношениями ее компонентов (цель, познавательные мотивы, учебные задачи и действия, контроль и результаты). Учебные задачи представляют собой определенные учебные задания, сформулированные преподавателем и позволяющие студенту понять какие действия следует совершать с учебным материалом. В своей совокупности учебные задачи образуют логическую систему, задаваемую базовыми понятиями того или иного учебного предмета.

В работах по дидактике высшей школы отмечается, что существует проблема адекватного формирования учебной деятельности студентов младших курсов. При стихийном формировании учебной деятельности студенты слабо дифференцируют ее компоненты от конкретного содержания учебного материала и ситуаций его усвоения.

Рассматривая учебную деятельность как процесс, важно выделять следующие этапы:

- 1) выделение познавательной задачи (умение выбрать цель в структуре учебной ситуации);
- 2) подбор и применение адекватных способов действий, ведущих к решению задачи;
- 3) выполнение операций контроля за тем, решается ли поставленная задача найденными способами (умение применить усвоенные знания умения и навыки в процессе практической реализации решения задачи).

Этот подход к анализу сущности самостоятельной учебной деятельности позволяет выявить в ее содержании две стороны: внутреннюю, содержание которой заключается в выработке общей и частных целей деятельности, соотношения предмета и

средств деятельности и на этой основе отбор, а также конструирование способов выполнения действий; внешнюю, техническую, содержание которой составляет практические действия с предметом самостоятельной деятельности, совершаемые в определенной последовательности и обеспечивающие его преобразование и получение соответствующих продуктов познавательной деятельности (знаний, умений и навыков).

Обе стороны связаны между собой и дополняют друг друга. Проявление этих сторон отражается в следующих аспектах:

- содержательном (знания, выраженные в понятиях или образах восприятия и представлений);
- оперативном (разнообразные действия, оперирование умениями, приемами, как во внешнем, так и во внутреннем плане действий);
- результативном (новые знания, способы решений, новый социальный опыт, идеи, взгляды, способности и качества личности).

Для организации учебной деятельности требуется создание таких учебных ситуаций, в которых студент мог бы реализовать и внутреннюю и внешнюю стороны содержания учебной деятельности в соответствии с выделенными компонентами и этапами. Создание такого рода ситуаций возможно при выборе адекватных форм и средств организации учебной деятельности, а именно самостоятельной работы студентов. Очевидно, что существует взаимозависимость понятий «самостоятельная учебная деятельность» и «самостоятельная работа» в учебном процессе. Сущность этой зависимости определим следующим образом: самостоятельная работа является способом организации учебной деятельности; с другой стороны учебная деятельность в широком смысле слова включает в себя самостоятельную работу.

Анализ публикаций, посвященных проблеме самостоятельной работы обучающихся, позволяет выделить следующие основные положения:

- самостоятельная работа определяется большинством исследователей как вид познавательной деятельности обучаемых осуществляемой по заданию преподавателя, но без его непосредственного участия;
- самостоятельная работа способствует формированию таких важных черт личности, как самостоятельность, познавательная активность и др.; самостоятельная работа требует наличия у обучающихся общеучебных умений, способствующих ее рациональной организации: умение планировать эту работу, четко ставить систему задач, вычленять среди них главные, выбирать способы наиболее быстрого решения поставленных задач, умелый оперативный контроль за выполнением задания, умение быстро вносить коррективы в самостоятельную работу, анализировать общие итоги работы, сравнивать эти результаты с намеченными в начале ее, выявлять причины отклонений и намечать пути их устранения в дальнейшей работе.

Большое значение организации самостоятельной работы студентов придают педагоги, психологи и методисты, разрабатывая ее различные аспекты. Самостоятельная работа студентов рассматривается как один из элементов учебного процесса, направленный на активизацию познавательной деятельности студентов. Преподаватель организует учебный процесс, познание же осуществляется сугубо индивидуально самими студентами.

Создание системы организации самостоятельного труда студентов учитывает ряд факторов, оказывающих влияние на развитие их творческой активности. Самостоятельную работу студентов можно рассматривать как:

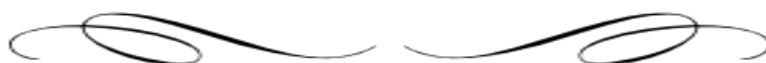
1) сферу проявления творческой активности личности, средство формирования ее интеллектуальных, технологических и идейно – нравственных качеств;

2) как форму деятельности студента, оказывающую влияние на формирование психологических установок, на активный образ жизни, воспитание потребности к самоорганизации и самоконтролю.

При организации самостоятельной поисково-творческой деятельности студентов необходимо учитывать специфику специальности и индивидуальные особенности студентов. Самостоятельная работа является подходом к развитию поисково-творческой активности студентов, поэтому требует совершенствования методов и форм организации труда студентов, правильного определения объема и вида самостоятельных знаний, форм их контроля, учета покурсовой динамики профессиональной подготовки специалистов.

Литература:

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии/ В.П. Беспалько, Ю.Г. Татур. - М.: Педагогика, 1989. - 192с.
2. Высшее образование в Европе: Академическое признание дипломов: национальные особенности и международные нормы.- 1997.- Том 21, № 4.- С. 134–142.
3. Катаев А.Х. Кредитная технология обучения: проблемы и перспективы/ А.Х. Катаев, Н.Н. Шоев – Душанбе: Ирфон, 2007. – 316
4. Катренко М.В. Творческая деятельность студентов в современном образовательном пространстве вуза/ М.В. Катренко //Вестн. Ставропольского государственного университета.- 2009.- Вып.61.- С.193-198.
5. Катренко М.В. Творческая деятельность студентов в современном образовательном пространстве вуза/ М.В. Катренко //Вестн. Ставропольского государственного университета.- 2009.- Вып.61.- С.193-198.
6. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения/ Я.А. Коменский :в 2 х т. – М: Педагогика, 1982. – Т.1. – 655 с.
7. Кредитная технология обучения и основные факторы, влияющие на повышение качества подготовки бакалавров| Х.Р. Маджидов, Р.Р. Мирзоев, М.А. Табарова // Таджикиское отделение международной академии наук высшей школы.- 2009.- №2.- С.45-48.
8. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования/ под ред. Е.С.Полат .– М., 2000 .- 144 с.
9. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов.- М., 1953.- 850с.
10. Педагогические технологии: учеб. пособие для студентов педагогических специальностей /под ред. В.С. Кукушина. – Ростов н/Д: Март, 2002.- 342 с.
11. Песталоцци И. Г. Избранные педагогические сочинения : в 2 х т./ И.Г. Песталоцци .-М.: Педагогика, 1981.- 189 с.
12. Ушинский К.Д. Сочинения / К.Д. Ушинский.- М., - Т.5.-355с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ВОСПИТАНИИ

Хусанова Т.К. - к.п.н., и.о. доцента кафедры русского языка и профессионального образования Технологического университета Таджикистана.

Таирова Д.Р. - к.п.н., старший преподаватель кафедры русского языка и профессионального образования Технологического университета Таджикистана.

На сегодняшний день в республике остро стоит вопрос воспитания молодежи. Это связано непосредственно с «духовным кризисом», который мы наблюдаем. Трудные дети - это те, чье поведение отклоняется от принятых в обществе стандартов и норм. Как отечественные, так и зарубежные психологи, и социологи отмечают рост количества детей группы риска. Общество и, прежде всего, педагоги и родители тратят колоссальные усилия на преодоление этих отклонений. Ключом к организации работы с ними является опора на такие качества их личности, как упорство в достижении поставленной цели, стремление к престижу, первенству в сочетании к полу осознанным чувством их собственной социальной неполноценности, вовлечение в поисковые работы, где имеется возможность проявить себя, самоутвердиться в глазах коллектива.

Воспитание трудного ученика совершается только на основе его активности во взаимодействии с окружающей социальной средой. Фактически цель воспитания трудного ученика - формирование состояния самоперевоспитания.

Ключевые слова: трудноуправляемость, воздействие, стереотипы, мотив, педагогические приемы.

ИСТИФОДАИ УСУЛҲОИ РАВОНШИНОСИ ВА ПЕДАГОГӢ ДАР ТАРБИЯ

*Хусанова Т.К. - н.и.п., кафедраи забони русӣ ва таҳсилоти касбии, Донишгоҳи
технологии Тоҷикистон.*

*Таирова Д.Р. - н.и.п., муаллими калоне, кафедраи забони русӣ ва таҳсилоти касбии,
Донишгоҳи технологии Тоҷикистон.*

Ҳам равоншиносон ва ҳам ҷомеашиносони ватанию хоричӣ аз афзоиши шумораи кӯдаконе, ки душвортарбия мебошанд, огоҳ хистанд. Ҷамъият ва, пеш аз ҳама, муаллимон ва падару модарон барои бартараф кардани ин гуна камбудихо кӯшиш мекунанд. Раванди ташкили кор бо онҳо дар он аст, ки ба чунин хислатҳои шахсияти онҳо така карда, то ки онҳо дар расидан ба ҳадафҳои худ, кӯшишҳо барои эътибори худ, пешравӣ бо эҳсосоти ноустувории иҷтимоии худ, чалб кардан ба корҳои ҷустуҷӯе, ки онҳо имконият доранд ва ба худ исбот мекунанд диққати ҷиддӣ талаб мекунад .

Таҳсили хонандаи қавӣ танҳо дар асоси фаъолияти худ дар муносибат бо муҳити зисти атроф анҷом дода мешавад. Ҳангоми таҳияи стратегияи кор бо чунин донишҷӯён ба муаллимон зарур аст, сабабҳои ин ё он рафтори донишҷӯёнро мушаххас намоянд.

Калимаҳои асосӣ: мушкилот дар назорат, таъсир, стереотипҳо, усулҳо, усулҳои педагогӣ.

PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL APPROACH IN EDUCATION

Khusanova T.K. Ph.D. Associate Professor of the Russian Language and Vocational Education Department, Technological University of Tajikistan.

Tairova D.R. Ph.D. Senior Lecturer, Department of Russian Language and Professional Education, Technological University of Tajikistan.

Today in the republic there is an acute problem of educating young people. This is directly related to the “spiritual crisis” that we are witnessing. Difficult children are those whose behavior deviates from the standards and norms adopted in society. Both domestic and foreign psychologists and sociologists have noted an increase in the number of children at risk. Society and, above all, teachers and parents spend enormous efforts to overcome these deviations. The key to organizing work with them is to rely on such qualities of their personality as perseverance in achieving their goals, striving for prestige, primacy combined with a semi-conscious feeling of their own social inferiority, engaging in search works where they have the opportunity to prove themselves, to assert themselves the eyes of the team.

The upbringing of a difficult student is accomplished only on the basis of his activity in interaction with the surrounding social environment. In fact, the goal of educating a difficult student is to form a state of self-re-education.

Key words: difficulty in controlling, influence, stereotypes, motive, pedagogical methods.

Центральной категорией в педагогике, которую определяют, как науку о воспитании, выступает понятие о воспитании. В буквальном смысле «воспитание» – вскармливание, питание ребенка. Считают, что данный термин был введен в науку русским просветителем середины XVIII в. И. И. Бецким, деятельность которого была направлена на то, чтобы путем воспитания создать «новую породу людей». Будучи сложным социокультурным явлением, воспитание выступает объектом изучения целого ряда гуманитарных наук, каждая из которых анализирует свой аспект данного феномена

На сегодняшний день в республике остро стоит вопрос воспитания молодежи. Это связано непосредственно с «духовным кризисом», который мы наблюдаем. Из поколения в поколение передавались традиции, нравственные нормы и качества. Воспитание было и остается актуальнейшей задачей и нашего времени. Так, в советский период развития нашей страны, многие педагоги того времени, такие как Н.К.Крупская, С.Т.Шацкий, А.В.Луначарский, А.С.Макаренко, разрабатывая принципы социалистической педагогики, обратили особое внимание на проблему взаимоотношений учителя и воспитанников. Они утверждали, что воспитание должно базироваться на глубоких товарищеских отношениях, на любви и уважении к детям. Вышеназванными педагогами были разработаны воспитательные методики, которые были в своё время весьма эффективными - давали хорошие положительные результаты, эти методы и методики были востребованы и проверены временем.

А.С.Макаренко обогатил педагогику ценными педагогическими идеями, методами и приёмами, он разработал свою собственную уникальную коммунарскую методику работы с трудными детьми и подростками, беспризорниками. Творческий педагог - А.С.Макаренко дал новое толкование ряду педагогических вопросов и детально разобрал проблемы, выдвинутые ранее, но недостаточно разработанные до него в советской педагогике.

Опыт А.С.Макаренко в работе с трудными подростками и беспризорниками - уникальное педагогическое наследие советского времени, которое, мы считаем, не должно уходить в забвение. Лучший опыт передовых отечественных педагогов стоит передавать новому поколению педагогов. Опыт и педагогические идеи А.С.Макаренко могут и должны быть переосмыслены и освоены молодым поколением педагогов и воспитателей. Трудные дети: что стоит за этим всем известным и, к сожалению, давно привычным термином? Для милиционера - это хулиган, для преподавателя - «неформальный лидер», оказывающий неблагоприятное влияние на однокурсников, для воспитателя детского сада - шумный, подвижный, неуправляемый ребенок. А для родителей? В каждой семье свои трудные дети и свои проблемы. Те отклонения в поведении, которые в одной семье считаются проблемой, в другой - естественная норма жизни. Так кто же все-таки трудные дети? Трудные дети - это те, чье поведение отклоняется от принятых в обществе стандартов и норм. М. Раттер (1987) отмечает, что психологические трудности, а также временные эмоциональные расстройства и нарушения поведения довольно часто встречаются у большинства молодежи. Это - неотъемлемая часть процесса развития. Как отечественные, так и зарубежные психологи, и социологи отмечают рост количества детей группы риска. Общество и, прежде всего, педагоги и родители тратят колоссальные усилия на преодоление этих отклонений.

Ключом к организации работы с ними является опора на такие качества их личности, как упорство в достижении поставленной цели, стремление к престижу, первенству в сочетании к полу осознанном чувством их собственной социальной неполноценности, вовлечение в поисковые работы, где имеется возможность проявить себя, самоутвердиться в глазах коллектива. Зримо выраженная общественная значимость выполняемых ими трудовых дел, организация труда в небольших группах (2-3 человека), где им время от времени поручается руководить работой одноклассников, способствует включению этих учеников в деятельность коллектива, установлению должных отношений. Как же воспитывать трудного ученика? Процесс воспитания не охватывает все возможные влияния на человека и, следовательно, может лишь способствовать социализации молодежи. На социальные изменения в ученике существенное влияние оказывает и характер отношений с педагогами, родителями и другими школьниками. Здесь важен правильный выбор педагогических средств, который, с одной стороны, помогает ученику реализовать себя, с другой - познать социальный опыт и соответственно определить свой способ поведения в структуре социального и педагогического взаимодействия. Воспитание трудного ученика совершается только на основе его активности во взаимодействии с окружающей социальной средой. Фактически цель воспитания трудного ученика - формирование состояния самоперевоспитания.

Выделены следующие доминирующие бинарные методы воспитания-самовоспитания: убеждение и самоубеждение (интеллектуальная сфера), стимулирование и мотивация (мотивационная сфера), внушение и самовнушение (эмоциональная сфера), требование и упражнение (волевая сфера), коррекция и самокоррекция (сфера саморегуляции), воспитывающие ситуации (предметно-практическая сфера), рефлексия (экзистенциальная сфера). Особой проблемой является выбор методов воспитания. Прежде всего, мы должны говорить о приемах индивидуального педагогического воздействия. Вот некоторые из них.

Прием - *просьба о помощи*. Воспитатель, для того чтобы расположить к себе воспитанника и установить доверительный контакт, обращается к нему за советом,

рассказывая о своих проблемах. При этом просит воспитанника представить себя на его месте и найти способ их решения.

Прием - *оцени поступок*. Для выяснения нравственных позиций ученика и коррекции этих позиций педагог рассказывает историю и просит оценить различные поступки участников этой истории.

Прием - *обсуждение статьи*. Подбирается ряд статей, в которых описываются различные преступления и другие асоциальные поступки людей. Педагог просит дать оценку этим поступкам. В дискуссии воспитатель пытается через поставленные вопросы прийти вместе с воспитанником к правильным выводам.

Прием - *доброго поступка*. В процессе работы с учеником ему предлагается оказать помощь нуждающимся. Важно при этом оценить положительно этот поступок, не возводя его в ранг «героического поведения».

Прием - *обнажение противоречий*. Он предполагает разграничение позиций воспитателя и воспитанника по тому или иному вопросу в процессе выполнения творческого задания с последующим столкновением противоречивых суждений, различных точек зрения. Прием предполагает четкое разграничение расхождений во мнении, обозначение главных линий, по которым должно пройти обсуждение.

Прием - *стратегия жизни*. В ходе беседы педагог выясняет жизненные планы воспитанника. После этого он пытается выяснить вместе с ним, что поможет реализовать эти планы, а что может помешать их реализации.

Прием - *рассказ о себе и других*. Воспитатель предлагает каждому написать рассказ о прошедшем накануне дне (неделе, месяце). После этого ответить на вопрос: можно ли это время прожить по-иному?

Прием - *мой идеал*. В процессе беседы выясняются идеалы ученика, и делается попытка оценить идеал, выявив его положительные нравственные качества.

Прием - *ролевая маска*: учащимся предлагается войти в некоторую роль и выступить уже не от своего имени, а от лица соответствующего персонажа.

Прием - *распределение ролей*: четкое распределение функций и ролей воспитанников в соответствии с уровнем владения теми знаниями, умениями и навыками, которые требуются для выполнения задания.

Прием — *распределение инициативы* предполагает создание равных условий для проявления инициативы всеми учениками. Он применим в ситуации «задавленной инициативы», когда позиционные выступления и атаки одних гасят инициативу и желание общаться у других. Главное здесь добиться сбалансированного распределения инициативы по всей программе выполнения задания с вполне конкретным участием на каждом этапе всех обучаемых. Среди множества педагогических приемов большое место занимает юмор, личный пример педагога-воспитателя, изменение обстановки, обращение к независимым экспертам и т. п. Педагогических приемов может быть бесконечное множество. Каждая ситуация рождает новые приемы, каждый педагог из множества приемов использует те, которые соответствуют его индивидуальному стилю. Прием, который подходит одному воспитаннику, может быть неприемлем для другого.

Самая сложная задача педагога - найти ключик к пониманию «трудного» ученика. Тот ключик, который позволит выработать систему адекватных воспитательных мер, способствовать созданию условий, при которых он сам захотел бы изменить свое поведение.

При разработке стратегии работы с такими учениками педагогам, необходимо понимать, что за любым проблемным поведением ученика стоят определенные мотивы. Причем, одно и то же поведение может быть вызвано разными мотивами. Например, агрессивное поведение одного ученика может быть вызвано стремлением к доминированию, развитием лидерских качеств, у другого - компенсацией повышенной тревожности. Соответственно, воспитательная стратегия в каждом случае будет выстраиваться индивидуально, исходя из понимания причин поведения ученика. Таким образом, педагогам совместно с родителями необходимо выяснить мотивы поведения «трудного» ребенка, т.е. понять его. Это этап понимания проблемы - этап выяснения причинно-следственной связи поведения «трудного» ученика. Следующий этап воспитательной стратегии заключается в рефлексии взрослыми своего отношения к «трудному» ученику. В течение жизни у нас вырабатываются определенные стереотипы отношений к «трудным» детям, набор типичных для нас реакций на то или иное негативное поведение ученика. Чаще всего, сталкиваясь с проблемным поведением детей, мы испытываем достаточно разрушительные чувства: негодование, обиду, отчаяние, тревогу, страх, огорчение и др., которые парализуют творческий подход к выбору нестандартных стратегий нашего поведения. Такие эмоциональные реакции на негативное поведение детей являются естественными и нормальными для педагогов и родителей и вряд ли демонстрируемое учениками поведение должно вызывать бурю восторга. Очень важно осознавать свои чувства и не позволять им оставлять нас в плену инерции стереотипов. Умение педагога и родителя увидеть себя глазами ребенка, поставить себя на его место, задуматься не только о своих чувствах, но и о его чувствах к нам - вот шаги, позволяющие принять «трудного» ученика таким, какой он есть. Это важный этап эмоционального наполнения, «очеловечивания» воспитательной стратегии к «трудному» ученику. Третий этап - этап применения воспитательных воздействий к «трудному» ученику - будет иметь положительные результаты только при условии успешной реализации первых двух. Мы сможем помочь молодым людям, если он чувствует и понимает, что педагоги и родители понимают его проблемы и принимают его таким, какой он есть. Только тогда ученик будет открыт для общения с нами и зерна воспитания лягут на благодатную почву, только тогда он пожелает изменить свое негативное поведение.

Итак, понять, принять, помочь – основа психолого-педагогического подхода к «трудному» ученику. Проблема воспитания трудноуправляемости учеников связана в большей степени с вопросом профессиональной квалификации педагога и организацией учебно-воспитательного процесса. Поэтому необходима перестройка всего учебно-воспитательного процесса, а через него и деятельность самих педагогов.

Литература:

1. Битинас Б. Процесс воспитания: приобщение к ценностям. М., 1994
2. Кукушин В.С. Теория и методика воспитательной работы: Учебное пособие. — Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2002. — 320 с. (Серия «Педагогическое образование».)
3. Кукушин В. С. Общие основы педагогики: Учебное пособие. Ростов-на-Дону: Издательский центр «МарТ», 2002. — 320 с.
4. Седова Л. Н., Толстолуцких Н. П. Теория и методика воспитания: Конспект лекций
5. Слостенина В.Л. Концепция общего среднего образования // Учительская газета, 1988, №100.

ИНЪИКОСИ ЧЕХРА ВА ХИСЛАТҲОИ МИЛЛӢ ДАР ЭҶОДИЁТИ МИРЗО ТУРСУНЗОДА

*Эшонова Мутрибахон Асадхоновна,
муаллими калони кафедраи забони тоҷикии
Донишгоҳи технологияи Тоҷикистон,
e-mail: eshonova_91@mail.ru, тел: 98-903-64-64*

Мирзо Турсунзода доир ба вазъи иҷтимоии ҳаёти миллат андеша ронда, хостааст тағйироти ҳаёти миллиро таъкид намояд. Баъдтар ӯ ин дигаргуниҳо, тағйироти ахлоқию маънавии ҷомеаи тоҷикони даҳсолаҳои аввали садаи бистро бо камоли диққат ва ҳавсала дар осораш таҷассум намуд, ки онро метавон тарсими бадеии симо ва хулку хӯйи миллӣ донист.

Бинобар ин ҳам чехраҳо ва хислатҳои миллиро дар осори Мирзо Турсунзода ҳамчун ҳамосае бояд аз назар гузаронд, ки он чехра ва хислат аввалан решаи суннатӣ дорад, дигар ин ки дар тағйиру такмили он нақши замон низ назаррас аст. Бо вучуди он ки дасти таҳрири замона ба хӯю хислати миллат назаррас буд, шоир дар тасвири чехраҳо ва хислатҳои миллӣ омилҳои устувори таърихӣ ва фарҳангиро ба эътибор мегирифт, ҳамчунин дар ин равиш тағйироти ботинӣ ва зоҳирии онро бо ба назар гирифтани тарафҳои гуногун, ки мундариҷаи асосии онро ташкил меод, тарсим мекард. Ҳамин тарик, чехра ва хислатҳои офаридаи Мирзо Турсунзода ифодакунандаи тафаккури миллӣ ва хислати миллӣ буда, ҷанбаҳои суннати хӯйи ғазол ва замони онро фаро гирифтаанд.

Калидвожаҳо: шоир, чехра, хислат, инъикос, равиш, тафаккури бадеӣ, хулку хӯйи миллӣ, таҷассуми симо, образи бадеӣ, андеша, хувияти миллӣ, характери миллӣ.

ОТРАЖЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ И ЕЁ СУЩНОСТИ В ПРОИЗВЕДЕНИИ МИРЗО ТУРСУНЗАДЕ

*Эшонова Мутрибахон Асадхоновна,
старший преподаватель кафедры
таджикского языка Технологического
университета Таджикистана,
e-mail: eshonova_91@mail.ru, тел: 98-903-64-64*

Мирзо Турсунзаде думая о социальном статусе и жизни нашего народа, хотел воплотить в жизнь национальные изменения. Позже эти нравственные и моральные изменения таджикского десятилетия, в первой половине двадцатого века, с стремлением, вниманием и выражением, были использованы для описания красоты изображения и национального естества. Из-за этого как сущность нации, так и национальные качества в произведениях. Мирзо Турсунзаде следует рассматривать как вдохновение, которое отражает сущность наших обычаев или же как поправки, которые актуальны и в наше время. Не смотря на время написания рукописей, поэт, описывая сущность и национальный образ, также учитывал исторические и культурные факторы, их скрытость и явность в этом направлении не обделяя вниманием его части и

содержание. Таким образом сущность и характер созданный Мирзо Турсунзаде отражая национальное самосознание и национальный характер, охватывал все традиционные подходы его времени.

Ключевые слова: поэт, сущность, характер, чувственность, подход, художественное мышление, национальные устремления, имиджевый образ, художественная грамматика, мышление, национальная идентичность, национальный характер.

THE REFLECTION OF NATIONAL CHARACTERISTICS AND ITS ESSENCE IN THE WORK OF MIRZO TURSUNZADE

Eshonova Mutribakhon Asadkhonovna,
senior teacher, Chair of Tajik Language,
Technological University of Tajikistan,
e-mail: eshonova_91@mail.ru, тел: 98-903-64-64

Mirzo Tursunzade, by thinking of the social status and the life of our people, wanted to bring about national change. Later, these ethical and moral changes of the Tajik decade, in the first half of the twentieth century, with aspiration, attention and expression, were used to describe the beauty of the image and national nature. Because of this, both the essence of the nation and the national qualities in the works of Mirzo Tursunzade should be viewed as inspiration, which reflects the essence of our customs, or as amendments, which are relevant in our time. Despite the time of writing manuscripts, the poet, describing the essence and national image, also took into account historical and cultural factors, their secrecy and clarity in this direction without depriving him of his part and content. Thus, the essence and character created by Mirzo Tursunzade, reflecting the national identity and national character, embraced all the traditional approaches of his time.

Keywords: poet, essence, character, sensuality, approach, artistic thinking, national aspirations, image image, artistic grammar, thinking, national identity, national character,

Ҳар миллат дар шароити ҳоси таърихӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва табиӣ зиндагиву тараққӣ мекунад. “Ба ном хусусиятҳои фардӣ дар ҳар ҳолате дар назари мо ҳамзамон ҳамчун хусусияти умумӣ ва мушаххас зӯҳур мекунад ва барои ҳама тафаккур ва равони қолабӣ наметавонад бошад. Барои дарки махсусиятҳои миллии ин ё он халқ на фақат муайян кардани зӯҳури мушаххасоти умумӣ, балки нотакрории таҷрибаи ин халқ лозим аст”.

Ин паҳлуи махсусияти миллии тоҷикон, пеш аз ҳама, дар китобҳои адабӣ ва таърихӣ онҳо инъикос ёфтааст. Дар ин замина муҳаққиқон “Шоҳнома”-и Фирдавсро достони воқеии зиндагии эронинажодон донистаанд, ки ҳувияти миллии мо бо ҳама хубӣҳо, бадӣҳо, пирӯзӣҳо, шикастҳо ва дигаргунӣҳо дар он таҷассум ёфтааст. Фирдавсии бузург саъй кардааст то ҳулку ҳӯи миллати моро аз қабри тамаддун, таърих ва амалу кирдори шахсиятҳои таърихӣ, бадеӣ ва асотирӣ берун биоварад ва онро дар бархӯрд бо дигар фарҳангҳо ва тамаддунҳо арзёбӣ кунад. Ҳамин диди хирадмандонаи Фирдавсӣ сабаб шудааст, ки мо дар достонҳои “Шоҳнома” амалан ба кашфи ҳувияти (ориёӣ) тоҷикӣ ва шинохти меъёрҳои он тавфиқ меёбем. Ба ин далел, осори адабӣ василаи муҳимтарини ҳифз ва интишори ҳӯю ҳислат ё ҳувияти миллист. Дар ин замина нависандаи рус Н. В. Гоголь таъйид кардааст, ки “миллияти воқеӣ” дар чехра ва ҳӯю ҳислат хеле равшан ифода мешавад.

Мирзо Турсунзода парвардаи замони фаъолиятмандихои иҷтимоӣ буда, ҳамин равиш хусусияти аслии тафаккури бадеии ӯро муайян мекунад. Ӯ навишта буд: “Ҳар гоҳ ки солҳои саҳти бачагиам, солҳои, ки халқи ман ҳам фақиру ҳақир ва хору зор буд, ба хотир меояд, дар бораи он фикр мекунам, ки чӣ гуна дар давоми умри як насл тақдири тоҷикон афсонавор дигар шуд”. Ин андеша на фақат диди иҷтимоии шоирро оид ба низоми сиёсӣ иҷтимоӣ, ки писанди ӯст, ифода мекунад, балки як навъ тавсифи ҳоли умумии миллат ҳам ҳаст.

Мирзо Турсунзода доир ба вазъи иҷтимоии ҳаёти миллат андеша ронда, хостааст тағйироти ҳаёти миллиро таъкид намояд. Баъдтар ӯ ин дигаргуниҳо, тағйироти ахлоқию маънавии ҷомеаи тоҷикони даҳсолаҳои аввали садаи бистро бо камали диққат ва ҳавсала дар осораш таҷассум намуд, ки онро метавон тарсими бадеии симо ва хулқу хӯйи милли донист. Устод Айнӣ дар замони нав аз аввалинҳое буд, ки симо ва хислати таърихӣ ва фарҳангии тоҷиконро ҳаматарафа тасвир кард ва чехраву хислати офаридаи ӯ қонуни ахлоқии ҳувиятсозии миллист.

Ҳамин гуна концепсияи хоси бадеии таҷассуми симо ва характери милли ҳамчун синтези фазилатҳои иҷтимоӣ рӯҳӣ дар эҷодиёти Мирзо Турсунзода низ амалӣ гардид, ки равишҳои хоси худро дорад. Веҷагии асосии ин равиши эҷодии шоир дар он аст, ки вай ҳанӯз бо симо ва характери чандон ба тағйирот дучор нашудаи милли саруқор гирифт, дигар ин ки диди хоси миллии ӯ ба “махфигоҳи зиндагии халқ” таъя дошт. Бинобар ин ҳам чехраҳо ва хислатҳои миллиро дар осори Мирзо Турсунзода ҳамчун ҳамосае бояд аз назар гузаронд, ки он чехра ва хислат аввалан решаи суннатӣ дорад, дигар ин ки дар тағйиру тақмили он нақши замон низ назаррас аст. Тааллуқот ва мундариҷаи тафаккури бадеии шоирро дар шинохт ва тафсири бадеии чехра ва хислати милли, пеш аз ҳама, назари синфӣ ва иҷтимоӣ-ғароии ӯ муайян мекунад, ки тарафҳои мусбат ва манфӣ дорад. Он чӣ мусбат аст реша дар суннатҳо дорад, он чӣ манфист, фармуда ва тақозои идеологияи ҳоким аст. Бо вучуди ин инсонии ормонии Мирзо Турсунзода на фақат “инсонии нави советӣ”-ст, балки дар ин шахсият шоир мутаносибан шарофатҳои миллии тоҷикиро низ таҷассум кардааст. Он чӣ дар ин контекст хилофи ормони шоир аст, “дунёи кӯҳна”, “синфи ҳокими золим”, “душмани озодии занон” ва “зулми милли” мебошад, ки шахсиятҳо ва хулқу хӯйи онҳо дар ҳамин равиш арзёбӣ шудаанд.

Дар эҷодиёти Мирзо Турсунзода, чӣ дар осори ғиноаш ва чӣ дар осори ҳамосиаш ба ифодаи М. М. Баҳтин “шакли бадеии эҷодшуда, пеш аз ҳама, инсонро тасвир мекунад, вале ҷаҳонро ҳамчун ҷаҳони инсон ва ё бевосита одамияти ӯро. Алоқаи арзишмандеро бо инсон эҳё карда ва ҳамроҳ бо он мустақилияти арзишмандиашро аз даст меод ва лаҳзаи арзишмандии ҳаёти инсон мегардид. Дар натиҷаи ин муносибати шакл ва мундариҷа дар ваҳдати мабдаъи зебоишинохтӣ хислати тасвирии фардӣ мегирад, вале мабдаъи зебоишиносӣ бо тасвири образҳои воқеият амал ва ҳамсозии эҷодкор ва мундариҷаи амалӣ месозад”. Аз ин ҷиҳат дар эҷодиёти Мирзо Турсунзода “хусусияти воқеии мабдаъи зебоишинохтӣ” (М. М. Баҳтин) ба хусусияти драмавии осори ӯ афзалият бахшида, баҳусус “вуруди муаллиф – шахси самимӣ ва инсонии руҳонӣ ба мабдаъ” (М. М. Баҳтин) заминаи маънавӣ ва миллии чехра ва хислатҳои миллиро тақвият бахшидааст. Дар ин замина унсури муфради ғиноиро низ наметавон нодида гирифт, ки барои ба образи бадеӣ ва феномени эстетикӣ табдил ёфтани типии иҷтимоӣ дар шеърӣ Мирзо Турсунзода таъсири судманде дорад.

Қаҳрамони пӯёи осори шоир ҳарчанд бо андешаҳои иҷтимоии худ бештар ба идеали инсонии замони шӯравӣ гаравида бошад ҳам, вале ба сабаби фаъолиятмандии иҷтимоии шоир

ва дар он мақоми муҳим доштани фардияти ӯ чехраи мушаххаси миллӣ дорад, ки дар аксар маврид чехраи худи Турсунзода низ аст. Аз ин ҷиҳат чунин мушоҳидаи Аскар Ҳаким дуруст аст, ки “агар то охири солҳои панҷоҳ муфради шеърӣ Турсунзода ҳам камтар хусусияти фардӣ дошт, баъдҳо иштиёқ ба ҷаҳони ботинӣ, фуру рафтани ба олами маънавият, арзиши асил қоил шудани ба мабдаи шахсият ӯро бештар фардӣ ва қобили тавачҷӯх гардониданд, ки дар достони “Ҷони ширин”, силсилаи ашъори “Бо чашми ту”, шеърҳои “Шоиро”, “Таронаи ишқ” ва дигар ашъори ӯ ба назар мерасад”. Дар ин замина ин равиши эҷодии шоир ба ҳифз ва тақвияти хусусиятҳои миллии чехра ва хислатҳои осори ӯ низ мусоидат кардааст, ки бунмои мундариҷаи миллӣ омили асли ва таъсиргузор аст.

Бо таассуф бояд гуфт, ки бештари муҳаққиқоне, ки дар боби хусусиятҳои миллӣ ва интернационализи осори Мирзо Турсунзода сухан кардаанд, ба ҷанбаи умуминсонии андешаю орои ӯ имтиёз дода, махсусиятҳои чехраҳо ва хислатҳои миллиро дар тасвири шоир бо интернационализм “дар шакли холис” (Г. Ломидзе) ҳамранг дидаанд. Ин тамоюл ба хусус дар нақди осори ба мавзӯи хоричӣ навиштаи шоир бештар назаррас аст. Ҳол он ки Мирзо Турсунзода хоҳ дар мавзӯи худӣ асар навишта бошад, хоҳ хоричӣ, дар инъикоси ҳама гуна масъалаҳо, аз ҷумла чехра ва хислатҳо дидгоҳояш заминаи сирф миллӣ дошт.

Бо вучуди он ки дасти таҳрири замона ба ҳӯю хислати миллат назаррас буд, шоир дар тасвири чехраҳо ва хислатҳои миллӣ омилҳои устувори таърихӣ ва фарҳангиро ба эътибор мегирифт, ҳамчунин дар ин равиш тағйироти ботинӣ ва зоҳирии онро бо ба назар гирифтани тарафҳои гуногун, ки мундариҷаи асосии онро ташкил меод, тарсим мекард. Бо вучуди дар заминаи сирф миллӣ эҷод шудани аксари осори шоир, мо ҳатто дар намунаҳои таълифоти солҳои сивуми ӯ тағйире дар симо ва хислатҳои миллӣ мушоҳида мекунем, ки таъсири омили сиёсӣ, замони ва фардиро дар ин ҷараён наметавон нодида гирифт. Бинобар ин ҳам дар аввалин таълифоташ дар баробари тавачҷӯх ба мавзӯ ва ё образҳои интернационалӣ, ки хости идеологияи давр буд, ба моҳияти миллии шахсиятҳои осораш ва ҳӯю хислати онҳо эътибори хос меод. Манзумаи “Ҳазон ва баҳор”, баъдтар достони “Ҳасани аробакаш” дар ин замина ҷолиб ба назар меоянд.

Солҳое, ки Мирзо Турсунзода қадамҳои аввалин ва устуворашро дар шинохти сарнавишти тозаи миллат мегузошт ва ба офаридани чехраҳои хислатҳои миллӣ машғул буд, назарияҳои мухталиф дар ин замина шояд буд. Дар ин замина метавон ба аввалин достони шоир “Ҳазон ва баҳор” тавачҷӯх кард. Дар ҳар сурат, дар достони зикршуда, ҳамчунин “Офтоби мамлакат” шоир сахнаҳои гуногуни зиндагии миллати тоҷикро дар он рӯзгор тасвир кардааст, ки замони гуногуни таърихӣ фарҳангиро дар бар мегиранд. Дар ин равиш достони “Ҳасани аробакаш” мавқеи ҷудоғона дорад. Ин ду асаре, ки қаблан зикр кардем, на фақат ифодагари ҳис ва эътиқоди инсон (шоир низ) аст, балки меъёрҳои назариро оид ба маънӣ ва ҳадафи зиндагии нав инъикос мекунад. Сарнавишти пурфочиаи Раъно ва зиндагии “ба муроди дил”-и Уғулой маҳсули низому ҷомеаест, ки яке ба “зулму ситам” дигаре ба озодӣ ва саодати инсон асос ёфтааст. Дар тафаккури бадеии шоир ҷомеаи мутақаддас ҳамдигарро рад мекунад. Дар матни ин воқеияти иҷтимоӣ шоир хислатҳои розу ниёз, хашму нафрат, нангу кин ва ғайраро, ки ҳомилаш низоми иҷтимоист, инъикос мекунад. Дар ин асарҳо ва бисёре аз осори дигари шоир омилҳои арзишӣ ва зиддиарзишӣ дар камини ҳастии инсонӣ, таърихӣ ва фарҳангии миллат нишонда шудаанд ва бо ин шоир миллат ва афроди онро ба ҳушёрӣ ва созандагӣ даъват менамояд. Дар мисоли сарнавишти Раъно, Уғулой ва Мамлакат (“Офтоби мамлакат”, 1936) шоир хислати озодагии ҳаммиллатонашро бар хилофи бандагӣ таъбир мекунад, ки решаи суннатӣ дорад. Дар тасвир ва натиҷагирҳои Мирзо

Турсунзода моҳияти иҷтимоии хислати Раъно, дилдодаи ӯ Саттор, Уғулой ва Мамлакат моро ба ин натиҷа меоварад, ки тасаввурот дар бораи хислати миллӣ на ҳама вақт бо он чӣ дар зиндагӣ ҳаст, мувофиқат мекунад. Ба ифодаи саҳеҳтар, “қолаби яғонаи миллӣ, ки барои ҳамаи замонҳо коршоём бошад, вучуд надорад. Миллият ҳамеша дар муқовимати тарафҳои муқобил тараққӣ карда, шакл гирифта, роҳи душвори худро дарёфтааст”.

Аз ин ҷиҳат симо ва хислатҳои офаридаи Мирзо Турсунзода дар аввалин қадамҳои эҷодӣ “ноши аз сиришти ғабол ва ҳӯи мубориз” буданд, ки бо арзишҳои суннати шинохти ҳувияти миллӣ ҳамгонӣ доранд ва ҳулуқи ҳӯи симои зани осори шоир низ аз ин матн берун нест. Зеро озодагии зан дар матни фарҳанги ҳазорсолаи мо бар хилофи бандагӣ таъбир шудааст. Аз ҷумла Фирдавсии Тусӣ дар ин замина фармудааст:

Маро марг бехтар аз он зиндагӣ,

Ки озода бошам кунам бандагӣ.

Мирзо Турсунзода дар офаридани симоҳо ва характерҳои осораш ҳам ба суннатҳо ва назарҳои меросӣ таъкид кардааст, ҳам зеро таъсири фаровони назарияи сиёсии ҳоким ва равишҳои созидаи воқеият будааст. Воқеан дар шинохт ва тафсири симо ва хислати миллии достони Мирзо Турсунзода “Ҳасани аробақаш” маводи фаровон медиҳад. Ин дoston ва қаҳрамони он “Ҳасан кашфи бадеии тадқиқотчи моҳири зиндагии солҳои бистуму сивум аст. Дар ин асар на танҳо характерноктарин лаҳзаҳои зиндагии ондариинаи халқи тоҷик тавассути образҳо ва рангу бори миллӣ сурати бадеӣ гирифтааст, балки пастию баландии ин зиндагӣ аз нуқтаи назари як нафар файласуфи дурандеш ва донандаи моҳири ҳаёт ҷамъбаст шудааст”. Ба ин ҳулосаи адабиётшинос Ҳ. Шодиқулов мо меафзоем, ки ин асар инъикоскунандаи суннатҳои ахлоқӣ ва хислатҳои миллӣ ва фарогири тағйиротҳои усулӣ дар ин замина низ мебошад.

Мирзо Турсунзода дар баробари он ки дostonро дар заминаи воқеияти миллӣ офарид, муҳити ҷуғрофӣ ва табиӣ миллиро зинда кард, ҳамчунон чеҳраи қаҳрамонашро бо ҳулуқиёт ва хислатҳои хоси миллиашон инъикос намуд.

Ҳасан дар тасвири Мирзо Турсунзода инсонӣ боғурур, боору номус, далеру часур, диловар ва нотарс аст. Ҳувияти инсонӣ ва миллии ӯ аз ҳамин фазилатҳо берун меояд. Дар тасвири устодонаи шоир чеҳраи ӯ низ ифодагари вачоҳати хоси миллии ӯст, ки то ҷое олами ботинӣ ва ҳолати равонашро таҷассум месозад. Шоир танҳо ба василаи тасвири бамуддао ва дақиқ мундариҷаи хислати миллии шахсияти дostonашро ошкор сохта, ба вай моҳияти эстетикӣ мебахшад.

Ин раванд ба хусус баъди солҳои шаст дар эҷодиёти Мирзо Турсунзода таҳаввули тоза пайдо карда, миллияти осори ӯро амиқ сохтааст ва дар силсилаи шеърҳои “Бо чашми ту”, дostonи “Чароғи абадӣ” ва “Ҷони ширин” мушаххастар гардид. Дар ин равиш шеърҳои “Ба дилбар”, “Хандида меояд”, “Ба гули боғи тоҷик”, “Ба рақоса”, “Ба духтари тоҷик” ва ғайра қобили мулоҳиза мебошанд.

Вале дар ин миён шеъри “Модарам” бехтарин намунаи дар заминаи тафаккури миллӣ, омилҳои табиӣ тасвирӣ зинда кардани хусусиятҳои таъминии ҳӯю хислати модари тоҷик мебошад. Дар ин шеър дар баробари таъкиди “як контрасти иҷтимоӣ” симо ва характери модар дар фони табиат ва воқеияти иҷтимоӣ хеле дилҷасп ва миллӣ ба тасвир омадааст. Тасвири махсусиятҳои ҷуғрофӣ ва табиӣ ҳоли қаҳрамони лирикӣ ва муфради ғиноиро, ки худ шоир аст, дақиқ менамояд, ки дар матни ҳулуқиёт ва ҳӯю хислати миллии мост. Ин шеър хислатҳои монев ва ҷомеаӣ “ҳамқишлоқиёни дар муҳаббат тоқ”-и шоирро низ равшан ифода мекунад, ки ифодагари моҳияти муфради ғиноӣ, яъне шоир низ ҳаст.

Ин тарзи тасвир дар шеъри дигари шоир “Дили модар” низ тақвият ёфта, бехтарин фазилятҳо ва хисоли модари тоҷикро таҷассум кардааст. Ба ифодаи дигар, “шеъри таассуроти тасвирӣ”-ро Мирзо Турсунзода барои падида овардани симои асли ва хислатҳои суннати модар истифода кардааст, ки ҷанбаи хоси миллии шеъри ӯро тақвият бахшидааст. Дар шеърҳои зикршуда чехра ва хислати ҷомеи модар тасвир шудааст, ки заминаи иҷтимоӣ, раванӣ ва маънавӣ дошта, аз феминизми сирф фосола дорад ва ифодагари тафаккури миллии бадеии шоир дар шинохти чехраи ботинӣ ва зохирии зан-модари тоҷик аст.

Ҷамҷунон ки М. Шакурӣ ёдрас мекунад, “майл ба сӯи ҷамъбасти бадеии фалсафӣ дар осори давраҳои охири эҷодиёти шоир хусусияти андарзу ҳикмат” мегирад, ки дар бисёр мавридҳо бар хулқиёт ва хислатҳои писандаи миллии устувор аст. Шеърҳои “Ошени баланд”, “Нонреза”, “Бигзор зан бошад мудом”, “Дил барнагашт”, “Дасти модар” аз ҷумлаи чунин осори ӯянд. Шахсияти шоир, ки ифодакунандаи хислати неки миллист, дар достон ба марди духтарқимоб муқобил гузошта шуда, байтҳои зер ифодагари хислати поки инсонии ӯст:

*Ба ҷои ӯ сано гуфтам худӣ ман,
Ба ин навзод духтарча, ба ин зан.
Сано гуфтам ба занҳое, ки имрӯз,
Ба кори мамлакат ҳастанд дилсӯз.
Сано гуфтам ба фарзанди ҷигарбанд,
Ба ҳар як модари дорои фарзанд.*

Ҷамин тариқ, чехра ва хислатҳои офаридаи Мирзо Турсунзода ифодакунандаи тафаккури миллии ва хислати миллии буда, ҷанбаҳои суннати хӯи фаъол ва замони онро фаро гирифтаанд. Тасвири хӯи фаъол дар консепсияи эҷодии шоир ҳадафи таъйиди нақш ва ҷойгоҳи арзандаи созандаи миллии дошта, ба худогоҳӣ ва худшиносии наслҳо ёрӣ хоҳад кард.

Адабиёт:

1. Турсунзода, М. Куллиёт. Ҷилди I /Мирзо Турсунзода//. –Душанбе: Ирфон, 1971. – 327С.
2. Турсунзода, М. Куллиёт. Ҷилди II/Мирзо Турсунзода//. –Душанбе: Ирфон, 1971. –135С.
3. Бахтин, М.М. Проблема содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве. /М.М. Бахтин. Литературно критические статьи. – Москва: “Художественная литература”, 1986. –С. 26-89.
4. Белинский, В. Г. Полн. собр. соч, т-6 /В.Т. Белинский. - Москва, 1956. – 474С.
5. Лихачев, Д. С. Поэтика древнерусской литературы /Д. С. Лихачев// – Ленинград, 1967. –260С.
6. Ломидзе, Г. И. Ленинизм и судьбы национальных литератур /Г.И. Ломидзе. – Москва: Современник, 1982. –288С.
7. Ломидзе, Г. И. О социалистическом содержании и национальной форме литературы народов СССР /Г. И. Ломидзе. Москва: Знание, 1952. –31С.
8. Муайиди Шерозӣ, Ҷ. Шеъри форсӣ аз машрутият то имрӯз ҳамроҳ бо нақди сохибназарон ва мабоҳиси шеъри муосир /Ҷ. Муайиди Шерозӣ. – Техрон, Маркази нашри “Сипехр”, 1357. –340С.
9. Саидзода, Ҷ. Шеъри Турсунзодаву ин обшорон зинда бод /Ҷамолитдин Саидзода// – Душанбе: нашриёти “Адиб”, 2010. –160С.

10. Сайфуллоев, А. Мирзо Турсунзода /Атахон Сайфуллоев// –Хучанд, 2004. – 432С.
11. Ҳаким, А. Бозтоби муфради гиноӣ (дар ашъори нимаи дуҷоми садаи бисти Мирзо Турсунзода) /Аскар Ҳаким// Мирзо Турсунзода ва масъалаҳои назарии фарҳанги тоҷикон - Душанбе, 2011. –С.123-147.
12. Ҳакимов, А. Шеър ва замон. Масъалаҳои инкишофи шеъри муосири тоҷик /Аскар Ҳаким. – Душанбе: нашриёти “Ирфон”, 1978. –252С.
13. Шакурии Бухорӣ, М. Як нигоҳи умумӣ ба адабиёти тоҷикии садаи бист /Муҳаммадҷони Шакурии Бухорӣ// Нигоҳе ба адабиёти тоҷикии садаи бист. – Душанбе, 2006. –С.399-433.

ИБТИКОРОТИ ШАМСИДДИНИ ШОҲИН ДАР ҒАЗАЛ

*Эшонова Мутрибахон Асадхоновна,
муаллими калони кафедраи забони тоҷикии
Донишгоҳи технологияи Тоҷикистон,
e-mail: eshonovam91@mail.ru, тел: 98-903-64-64*

Яке аз шоирони забардасти адабиёти тоҷик дар нимаи дуҷоми асри XIX Шамсиддин – маҳдум мутахаллис ба Шохин мебошад. Шамсиддин Шохин дар ашъораш шакли шеърии классикиро хеле моҳирона истифода бурдааст. Яке аз хусусиятҳои услубии лирикии Шохин он аст, ки дар байни ғазалҳои ишқӣ-лирикӣ як ё ду байти мазмуни иҷтимоӣ ва ё фалсафӣ доштара ҳамроҳ оварда, ба ин восита ба ҳаёти замони худ муносибатро баён менамояд. Ин хусусияти Шохин дар аввал сушт буда, вале вобаста ба задухурдҳои ақидавии ӯ бо замонаш, махсусан дар лирикаи давраи охири эҷодиёташ зиёдтар воқеъ гардидааст. Хусусиятҳои шакл, услуб, санъат ва воситаҳои тасвири асарҳои Шохин ба ду қисм тақсимбандӣ мешавад: Анъанавӣ ва навоарона.

НАЧИНАНИЕ ШАМСИДДИНА ШОХИНА В НАПИСАНИИ ЛИРИЧЕСКИХ СТИХОТВОРЕНИЙ

*Эшоновой Мутрибахон Асадхоновна,
старший преподаватель кафедры
таджикского языка, Технологического
университета Таджикистана,
e-mail: eshonovam91@mail.ru, тел: 98-903-64-64*

Одним из выдающихся поэтов таджикской литературы во второй половине 19-го века является Шамсиддин Шохин. В своих произведениях он мастерски использовал классический образ стихотворения. Основная манера изложения лирики Шохина заключается в том, что по середине лирического стихотворения любовной-лирики одно или две двустишия содержат общественный и философский смысл, таким образом он выражал жизнь своего времени. Подобно этому порядку прозы в определенных местах

использование пословиц кажутся невероятным, а дополнительные слова и народные идиомы хорошо использованными.

Ключевые слова: лирическое стихотворение, лирика, рифма, образ, словосочетание, описание, пословица, дополнительные слова, народные идиомы.

SHAMSIDDIN SHOKHIN'S UNDERTAKINGS IN WRITING LYRIC POEMS

Eshonova Mutribakhon Asadkhonovna,
senior teacher, Chair of Tajik Language,
Technological University of Tajikistan,
e-mail: eshonovam91@mail.ru, тел: 98-903-64-64

One of the most outstanding poets of tajik literature in 2-nd part of 19-th century was Shamsyddin Shohin. In his works, he has masterfully used the classical image of poems. The basic way of presenting Shokhin's lyric is that in the middle of the lyric poem of love-lyric one or two couplets contain a social and philosophical meaning, thus he expressed the life of his time. Like this order of prose, in certain places, the ways of using proverbs seems incredible, so additional words and folk idioms are well used.

Keywords: lyric poem, lyric, rhyme, form, phrase, description, proverb, additional words, folk idioms.

Яке аз шоирони забардасти адабиёти тоҷик дар нимаи дуоми асри XIX Шамсиддин – махдум мутахаллис ба Шоҳин мебошад. Садриддин Айнӣ дар “Намунаи адабиёти тоҷик” дар бораи Шоҳин нисбатан муфассалтар таваккуф намуда, маҳорати шоирӣ ва махсусан фикрҳои танкидию иҷтимоии ӯро аз саҳифаҳои беҳтарини адабиёти тоҷики асри XIX шуморидааст.¹ Таҳқиқи мероси адабии Шоҳин аз доираи тадқиқи адабиётшиносон берун монда буд. Ва бо кӯшиш ва заҳматҳои профессор Холик Мирзозода эҷодиёти ин шоири намоёни адабиёти тоҷик мавриди тадқиқи ҳамаҷониба қарор гирифт. Шамсиддин Шоҳин дар ашъораш шакли шеърӣ классикиро хеле моҳирона истифода бурдааст. Яке аз хусусиятҳои услубии лирикии Шоҳин он аст, ки дар байни ғазалҳои ишқӣ-лирикӣ як ё ду байти мазмуни иҷтимоӣ ва ё фалсафӣ доштара ҳамаҷониба оварда, ба ин восита ба ҳаёти замони худ муносибаташро баён менамояд. Ин хусусияти Шоҳин дар аввал суст буда, вале вобаста ба задухурдҳои ақидавии ӯ бо замонаш, махсусан дар лирикаи давраи охири эҷодиёташ зиёдтар воқеъ гардидааст.

Хусусиятҳои шакл, услуб, санъат ва воситаҳои тасвири асарҳои Шоҳин ба ду қисм тақсимбандӣ мешавад: Анъанавӣ ва навоварона. Жанри шеърҳои Шоҳинро асосан ғазал, маснавӣ, қасида, рубоӣ, тарҷеъбанд, мухаммас, мусаддас ва ғайраҳо ташкил медиҳад. Ғазал бошад, мавқеи марказӣ дорад ва аввалин хусусияти фарқкунандаи ғазали Шоҳин ин аст, ки мазмуни ишқу муҳаббатро ба ишқи конкретӣ-ҳаётӣ наздик оварда, ифодаҳои халқиро хеле зиёд истифода кардааст. Радифро низ хеле зиёд истифода бурдааст. Масалан, аз 164 ғазал 109 тои он бо радиф навишта шудааст.

Ин намуди жанри лирикӣ дар мероси манзуми ӯ ҳаҷму мавқеи муҳимме дорад ва аз он ҷиҳат алҳақ дар қатори ғазалсароёни тавонои адабиёти классикиамон истода, давомдиҳандаи анъанаҳои назми беш аз ҳазорсолаи тоҷик мебошад. Хидмати таърихӣ шоир дар он аст, ки дар заминаи суннат тозақориву навпардозӣ кард. Аз ин рӯ, дар лирикаи Шоҳин ва хусусан дар ғазалиёти ӯ ишқу ошиқӣ, нозу ҷафои маҳбуба, муҳаббати қалбию садоқати ошиқ, азоби ҳичрону фирок, фахру таннозии маҳбуба, нозбардориву пуртоқатии ошиқу кибру ғурур, васфи хусну ҷамоли маъшуқа, исёнҳои қалбиву садои дилҳои лабреси муҳаббат, ҳолати ошиқи ҳайрону истиғнои маҳбубаи бемехр, пойдорию устувории ошиқу ношикебоию аҳдшиканиҳои маҳбуба ва носабуриву ҷафопешагии дилбар аз мавзӯҳои аввалиндарачаи ғазалиёти Шоҳин ба ҳисоб мераванд. Мавзӯи ишқ ва образи ошиқ, ки дар назми классикии форсу тоҷик мавзӯи ҷовидонӣ ва анъанавӣ ба шумор мерафт, дар назми Шоҳин низ мавқеи муҳимм ва асосие дорад. Бисёр оҳангҳои иҷтимоӣ ва ахлоқӣ, муносибати шахс ва ҷомеаи инсонӣ, танқиду мазаммати иллатҳои ҷамъият ба воситаи мавзӯи ишқ ва образи ошиқ дар назми Шоҳин зуҳур кардааст. Шоҳин ширинии ишқро тақдир мекунад, ӯ ҳам дар соатҳои висол, ва ҳам дар ғайби ёр, ҳам дар эҳсоси ишқ ва ҳам дар сурати зоҳирии ёр як некиву хушӣ, як зиндагии лоуболона ва озодонаро мебинад. Ӯ дар ҳамин хушиву некии ишқ ва маъшуқа хушии зиндагиро мебинад ва ба ин чандин ғазалҳои шӯрангези худро бахшидааст:

Дар ғазалиёти Шоҳин маҳбуба бештар яклухт баҳо дода намешавад. Шоир ин образи лирикиро хеле эҳтиёткорона ва бо ҷузъиёти симои зоҳирӣ ва олами маънавии ӯ ба тасвир мегирад. Барои мисол ба ғазали зерин рӯ меорем ва мебинем, ки қаҳрамони лирикӣ-ман, мани эҷодкор, мушоҳидакор, ҳунарманд, донишманд низ ҳаст.

*Ҳама аҷзои ту хубу ҳама аъзои ту хуш,
 Ҳама ҷои ту ба хубӣ зи ҳама ҷои ту хуш!
 Нест сарве ба чаман чун қади раънои ту хуб,
 Нест моҳе ба фалак чун руҳи зебои ту хуш!
 Хуштар аз ҷон набувад туҳфа агар фармоӣ,
 Кунам ин туҳфаи хуш назри кафи пои ту хуш!
 З-он ҷунон зиндагӣ, к-аз ту ба ҳирмон гузарад,
 Ба ту савганд, ки мурдан ба таманнои ту хуш!
 Пеши он моҳ бинеҳ ҷону дилу сар Шоҳин,
 То кадомин кунад аз ин ҳама колои ту хуш!*

Ғазали зикршуда бо тақозои мавзӯӣ, мазмуну мӯҳтаво ишқӣ буда, дар он симои маҳбуба ҳам куллӣ ва ҳам ҷузъ-ҷузъ васф карда мешавад. Ҳадаф аз аъзо ҷузъиёти аъзост. Зеро ҳар аъзо дар навбати худ, аз маҷмӯи ҷузъҳо иборат аст. Аз ин рӯ, шоир ҷузъҳоро алоҳида ва узвҳоро ҷудоғона ба тасвир гирифтааст. На моҳи осмон мисли рӯи ёр асту на сарви чаман монанди қади ӯ. Ин аст, ки ғазали мазкур дар ғояти шевоию равонӣ, салисиву ширинӣ, гувороиву дилнишинӣ, марғубиву мақбулӣ эҷод шудааст. Аз ҷиҳати хусусиятҳои шаклӣ низ ғазали боло ҷолиб мебошад. Радиф дар ин ғазал дар баробари таъкиди маънӯву мақсад, бештару зиёдтар бори ғоявӣ мекашад. Мақсади шоир дар ҳадди баланд васф намудани маҳбуба буда, аъзову аҷзҳои васфшавандаро бо беҳтарин шабехот, ҷолибтарин қиёсо, нақӯтарин ҳисол мехоҳад чилва бидиҳад, то

писанди омма бошад. Аз ин рӯ, бештар мечӯяд, меомӯзад, муқоиса мекунад ва натиҷа мегирад. Дар мантиқи оддии ифода ҳунару дониш, маҳорату истеъдод, санъату заковати худро ба намоиш мегузорад. То хонанда қазоват кунад, ки асари санъат барои ӯ чӣ арзише дорад ва оё қалби ӯро тасхир мекунад?! Радифи мураккабе, ки Шохин барои ғазали боло пайдо кардааст, ана ҳамин гуна ҷанбаъҳо, таъкидхоро фаро гирифтааст. Маҳз радифи мазкур ба ғазал оҳанги марғуб низ дода тавонистааст. Дарёфти қофияҳо низ дар ғазали мазкур хеле ҷолиб ва ҳунармандона мебошад. Дар ғазал калимаҳои **аъзон, чои, зебои, пой, таманнои, шакарҳои, сумансои, колои** бо ҳамдигар ҳамқофия шудаанд. Қофияҳо аз рӯи навъ мутлақ буда, дар калимаҳои ҳамқофия ҳарфи равӣ “о” мебошад ва пас аз равӣ унсури дигар **васл** омадааст.

Фараҳу болидагии шоир аз эҳсоси некбинонаи ишқ ба дараҷаест, ки ӯ дар тасвири ишқ ва хитобаҳои ҳукд ба маҳбубааш ба зарофату мутоябаҳои ширин низ мегузарад. Дар бисёр ғазалҳои ошиқонаи Шохин мо мебинем, ки эҳсосоти баланди ошиқонаро ба як тарзи шӯҳу зариф ва мутоябаомезе гуфтааст ва ин зарофат ба андозае латифу дилчасп аст, ки ҳиссиёти ҷиддии ошиқонаро ҳалалдор ё доғдор накардааст, балки ба эҳсоси ишқ ранги шӯҳонае ва дилфиребонатаре додааст:

*Ай, ки аз қадди расо гошти сарви чаманӣ,
Сарвӣ, ай моҳ, ба қад, лек ба ораз суманӣ.
Лабу дандони ту, ай сарвади симандом,
Беҳтар аз лаъли Бадахшониву дурри аданӣ.
Гуфтамаи шонасифат панҷа ба зулфи ту занам,
Ханда зад, гуфт: Илоҳӣ ба бало панҷа занӣ.
Турки ман дӯш ғазаб карду бигуфт: “ӯлдураман”,
Гуфтам оҳиста ба гӯшам, ки киро? Гуфт: Санӣ.
Кард хосияти лаъли лаби ҷонон, Шохин,
Тӯтии табъи маро шӯҳра ба шакаршиканӣ.*

Ин ғазал низ ишқӣ буда, дар он симои маҳбуба аз ҳар ҷиҳат: рӯй, лабу дандон, каду баст, мӯю зулф, инчунин олами ботинии дилбар: оташин шудану ғазаб кардан, хандаи зоҳирӣ намудану қасди ҷон доштан ва ғайра басо зебою дилкаш, гуворову ҷолиб, ҷаззобу назаррабо ба тасвир гирифта шудааст. Тасвирҳо низ уҳдабароёна ва мувофиқи ҳадафанд. Бо мақсади кор гирифтани аз хусусиятҳои шаклӣ низ ғазали зикршуда ҳунармандона мебошад. Ғазал радиф надорад, вале қофияҳои он хеле ҷолибанд ва ҳатто калимаи ўзбекӣ низ ҳамқофия оварда шудааст, ки ин аз забондонии шоир дарак медиҳад. Дар ғазал калимаҳои **аданӣ, чаманӣ, суманӣ, занӣ, санӣ** ва **шакаршиканӣ** ҳамқофияанд. Решаи қофия дар шакли **анӣ** буда, “н” ҳарфи равӣ ва ҳарфи “й” васл аст.

Аз нигоҳи ҷилои ҳунари бошад, шоир бо ёрии санъатҳои шеърӣ: **таносуби суҳан** – чаман, сарв, суман; лаб, даҳону дандон, гуфтан, лаъли лаби ҷонон, шакаршиканӣ, **истиора** - эй моҳ, турки ман, сарвӣ ва монанди инҳо. Умуман санъатҳои ташбеҳ, нидо, тавсиф, суолу ҷавоб, ширу шакар, муболиға ва ташхис истифода гардидаанд, ки хеле гуворову мақбуланд.

Хусусияти дигари ғазалиёти Шохин ин аст, ки дар ғазал калимаҳои шевагӣ бештар истифода мебард:

*Гуфтӣ, ки ба Шоҳин заданам дарду балоҳо,
Кай мезанад аз дарду балоҳои ту гардам.*

*Чӣ кунӣ каттагӣ аз пушти рақибон бо ман?
Чӣ парӣ аз сари мех ин ҳама гӯсола барин?*

Ё ки:

*Ба ҷурми гайр ба ман неш мезанӣ, оре,
Ки дона чумчуку бедона мехӯрад шаллоқ.*

Хусусияти дигари назму насри Шоҳин дар ҷойҳои мувофиқ корбурди зарбулмасалу мақолҳо мебошад:

*К-ӯ наварзад ишқ, ҳар кас бар натобад ҷаври ёр,
Ҳар кӣ аз гунчишк тарсад, бояд аз арзан гузашт.*

Дигараш:

*Ҳамеша хуни дили худ нисори дида кунад,
Ки гуфтанд нақӯӣ куну дар об андоз.*

Ё ки:

*Дил маро раҳ ба занахдони ту зад, худ шуд асир,
Рост гӯянд он ки бошад чоҳ кан дар зери чоҳ.*

Дар байтҳои овардашуда бо вучуди айнан набудани шакли ифода, ки аз сабаби вазн имконпазир нест аз мақсад ва зарбулмасалҳои халқӣ “аз гунчишк тарсӣ –арзан накор”, “некӣ куну дар об андоз”, “чоҳканро чоҳ дар пеш аст” ва ғайраҳо устокорона кор фармуда шудааст.

Бояд қайд намоям, ки барои равшании фикр ва образнокии ифодаю мазмуни шеърҳои Шоҳин аз идиомаҳои халқӣ истифода бурдааст:

*Манам ба ёди ту дар ҳар диёр қӯӣ ба қӯӣ,
Ба ҷустуҷӯӣи ту дар ҳар маҳалла дар ба дарам.*

*Зи пушти туст рақибӣ даҳанкалон варна,
Ба ман ту, эй бути олуфта, боби дандонӣ.*

*Ба рақибон макун эҳсон, ки аз ин тирадилон,
Шаканад он ки намак хӯрд, намакдони туро?*

Дар ин байтҳо идиомаҳои “дар ба дар”-беҳонаю бечой; “даҳанкалон” – бодӣ, худписанд; “боби дандон” – ба касе мувофиқ ва соз будан; “тирадил” – ба маънои дилсиёҳ, яъне бадкина, сиёҳдарун ва ғайра кор фармуда шудааст, ки ин идиомаҳо барои ифодаи мазмуни муносибатҳои ишқӣ ва ошиқу рақиб мебошад.

Адабиёт:

1. С. Айнӣ. Намунаи адабиёти тоҷик. Москва, 1921, саҳ. 352-373.
2. Р. Ҳодизода. Адабиёти тоҷик дар нимаи дуввуми асри XIX. Душанбе, 1968, саҳ 32.

3. Р. Ходизода. Шоҳин. Душанбе, 1974, саҳ. 86-87.
4. Шоҳин. Ашъори мунтахаб. Душанбе, 1959, саҳ. 8.
5. Х. Мирзозода. Шамсиддин Шоҳин. Сталинобод, 1956.
6. Девони Шоҳин. саҳ-786-789.
7. Холиқ Мирзозода. Адабиёт аз нуқтаи назари ҳаёт. Нашриёти Ирфон, Душанбе, 1973.

Шуъбаи табъу нашри Донишгоҳи технологии Тоҷикистон

Ба матбаа _____ супорида шуд. Чопаш _____ ба имзо расид.
Андозаи 62x84 1/16. Коғазӣ офсетӣ. Чопи офсетӣ.
Ҳуруфи Times New Roman Tj. Адади нашр 100 нусха.